

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ І УПРАВЛІННЯ
КАФЕДРА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ, МЕНЕДЖМЕНТУ ТА МАРКЕТИНГУ

Боровицька Ю.О.

ДИПЛОМНА РОБОТА МАГІСТРА

Сєвєродонецьк, 2021

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Міністерства освіти і науки,
молоді та спорту України

СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМ. В. ДАЛЯ
(повне найменування вищого навчального закладу)

ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ І УПРАВЛІННЯ
(повне найменування інституту, назва факультету (відділення))

КАФЕДРА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ, МЕНЕДЖМЕНТУ ТА МАРКЕТИНГУ
(повна назва кафедри (предметної, циклової комісії))

Пояснювальна записка

до дипломної роботи магістра на тему
(освітньо-кваліфікаційний рівень)

Удосконалення регулювання регіонального розвитку підприємництва

Виконав: здобувач(ка) гр. ПУ-20бзм
напряму підготовки (спеціальності)
281 Публічне управління та
адміністрування
(шифр і назва напряму підготовки, спеціальності)

Боровицька Ю.О.
(прізвище та ініціали) (підпис)

Керівник Моргачов І.В.
(прізвище та ініціали) (підпис)

Рецензент _____
(прізвище та ініціали)

Зав. кафедри публічного управління,
менеджменту та маркетингу

Хандій О.О.

Сєверодонецьк, 2021

РЕФЕРАТ

Текст стор. 128, табл. 9, рис. 20.

Державне регулювання, розвиток регіонального підприємництва, публічне управління та адміністрування, оцінка, аналіз, проблеми розвитку, механізм, органи місцевого самоврядування.

Об'єкт дослідження – процес регулювання регіонального розвитку підприємництва. Предмет – теоретико-методологічні і практичні питання регулювання регіонального розвитку підприємництва. Мета роботи – комплексний аналіз регулювання регіонального розвитку підприємництва та розробка заходів його вдосконалення. Розглянуто теоретичні аспекти регулювання регіонального розвитку підприємництва і, зокрема, регіональне підприємництво як об'єкт регулювання. Уточнено класифікацію, особливості, умови функціонування та функції регулювання регіонального підприємництва. Конкретизовано мету та завдання регулювання регіонального підприємництва, а також відповідні методи та механізми. Досліджено стан та проблеми регулювання розвитку регіонального підприємництва, зокрема здійснено аналіз його розвитку. Здійснено оцінку механізмів регулювання розвитку регіонального підприємництва. Визначено основні складові системи органів державної влади щодо регулювання регіонального підприємництва. Уточнено основні функції та напрями державного регулювання регіональної підприємницької діяльності. Досліджено результативність та проблеми регулювання розвитку регіонального підприємництва. З метою удосконалення регулювання регіонального підприємництва визначено відповідні напрями. Обґрунтовано рекомендації щодо принципових засад регіональної політики стосовно забезпечення розвитку регіонального підприємництва в посткризовий період. Уточнено пріоритетні напрями підтримки регіонального підприємництва у регіоні. Уточнено актуальні інструменти підтримки розвитку регіонального підприємництва.

ЗМІСТ

	С.
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА	7
1.1. Регіональне підприємництво як об'єкт регулювання	7
1.2. Мета та завдання регулювання регіонального підприємництва	21
1.3. Методи та механізми регулювання регіонального підприємництва.....	31
Висновки до 1-го розділу	40
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ ТА ПРОБЛЕМ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В КРАЇНИ	42
2.1. Загальний аналіз розвитку регіонального підприємництва.....	42
2.2. Оцінка механізмів регулювання регіонального підприємництва	52
2.3. Результативність та проблеми регулювання розвитку регіонального підприємництва.....	65
Висновки до 2-го розділу	77
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА	82
3.1. Напрями удосконалення регулювання розвитку регіонального підприємництва.....	82
3.2. Шляхи підвищення ефективності регулювання регіонального підприємництва в Луганській області	96
3.3. Вдосконалення механізму оптимізації структури регіонального підприємництва.....	106
Висновки до 3-го розділу	112
ВИСНОВКИ.....	115
ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	120

ВСТУП

Структурні перетворення регіональної економіки, посилення глобалізаційних процесів обумовлюють необхідність відповідних трансформацій підприємницького сектору, важливою складовою якого є регіональне підприємництво. Динамічний його розвиток є чинником формування конкурентного середовища, прискорення науково-технічного прогресу, зростання рівня зайнятості, формування середнього класу. Це досягається шляхом оперативного реагування у відповідь на зміни у зовнішньому середовищі, внаслідок чого зростає національна конкурентоспроможність. Як свідчить досвід розвинених країн, досягнення цієї мети в умовах економічної нестабільності та рецесії можливе лише завдяки здійсненню зваженої регіональної політики підтримки малого бізнесу. З огляду на зазначене доцільними є підвищення рівня ефективності регіональних програм підтримки, обґрунтування пріоритетності підтримки малих підприємств за видами економічної діяльності та оптимізація застосовуваних державою фінансових інструментів.

Об'єктом дослідження є процес регулювання регіонального розвитку підприємництва.

Предметом – теоретико-методологічні і практичні питання регулювання регіонального розвитку підприємництва.

Метою роботи є комплексний аналіз регулювання регіонального розвитку підприємництва та розробка заходів його вдосконалення.

Для досягнення поставленої мети було поставлено та виконано наступні завдання:

- розглянуто теоретичні аспекти регулювання регіонального розвитку підприємництва;
- здійснено аналіз стану та проблем регулювання регіонального розвитку підприємництва;
- досліджено політику регулювання регіонального розвитку підприємництва;

- розроблено пропозиції вдосконалення регулювання регіонального розвитку підприємництва;
- обґрунтовано надані пропозиції.

Інформаційною основою роботи є статистичні дані органів публічної та регіональної влади, а також результати власних досліджень. При виконанні роботи використано загальнонаукові методи дослідження: дедукція, аналіз, синтез та узагальнення. Розглянуто зарубіжну та вітчизняну літературу з проблеми регулювання розвитку регіонального підприємництва. Практична значущість роботи полягає в обґрунтуванні пропозицій вдосконалення регулювання регіонального розвитку підприємництва. До елементів наукової новизни роботи можна віднести уточнення напрямів удосконалення регулювання регіонального розвитку підприємництва.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА

1.1. Регіональне підприємництво як об'єкт регулювання

Становлення та розвиток ринкових відносин в Україні тісно пов'язані зі збільшенням ефективності діяльності регіонального підприємництва і, зокрема малих підприємств. Малий бізнес як чинник зростання регіональної конкурентоспроможності є характерною ознакою сучасної розвиненої економіки. Проте нині внесок малих підприємств у розвиток економіки регіонів є недостатнім. У період криз постає необхідність державної підтримки підприємств, а особливо малого та середнього бізнесу. Сучасний стан фінансового ринку в Україні зумовив погіршення показників фінансової діяльності суб'єктів господарювання, що призвело до масових банкрутств підприємств. Стратегічно важливе значення регіонального малого бізнесу для соціально-економічного розвитку регіону є одним з головних аргументів, яким обґрунтовується доцільність його підтримки. Крім того, загальний податковий режим певною мірою порушує принцип конкуренції, ставлячи малі підприємства в не вигідне становище порівняно з великими.

Регулювання регіональної підприємницької діяльності є системою економічного, соціального, організаційного, правового та політичного забезпечення сприятливого бізнес-клімату для формування й розвитку малого підприємництва. Реалізація справедливої регуляторної політики держави у сфері регіонального малого бізнесу сприяє реалізації його потенціалу як одного з векторів економічного зростання [23].

Розглядаючи поняття регіональної підтримки малого підприємництва, бачимо, що здебільшого воно трактується як сукупність методів та форм сприяння розвитку малого підприємництва з урахуванням інтересів держави та суб'єктів господарювання. Проте сьогодні відсутня однастайність у поглядах науковців на визначення поняття державної підтримки. Найдоцільніші з них представлені в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Підходи до визначення поняття «державна фінансова підтримка малого бізнесу»

№	Представники	Зміст	Перевага	Недолік
1	З. Варналій [2, с. 25]	Розуміння державної фінансової підтримки через її складові.	Виокремлення у складі бюджету видатків для підтримки малого бізнесу.	Трактування державної фінансової підтримки через прямі методи.
2	О. Ганенко [4, с. 21]	Ототожнення державної та державної фінансової підтримки.	Акцентування уваги на пріоритетності державної фінансової підтримки.	Ототожнення цілого й частини.
3	В. Жук [5, с. 85]	Розгляд державної підтримки в контексті окремих видів діяльності малого бізнесу.	Виокремлення пріоритетних видів малого бізнесу.	Містить не всі складові державної фінансової підтримки.

Підприємництво — ініціативна, самостійна господарсько-фінансова діяльність суб'єктів на свій ризик, під власну фінансову та майнову відповідальність у межах чинного законодавства, спрямована на досягнення комерційного успіху (отримання прибутку).

Аспектами регіонального бізнесу є такі:

Економічний — створення надійного каркасу розвитку економіки, оскільки підприємництво, приватна власність та заінтересованість є основними передумовами ефективного виробництва, які утверджують економічну свободу, реалізацію потенціалу, інтересів та волі людей.

Соціальний — забезпечує формування середнього класу як запоруки підвищення добробуту громадян, постійного економічного розвитку та соціально-політичної стабільності.

Політичний — гарантує безповоротність ринкових реформ, створює основу цивілізованого, демократичного суспільства, громадянської держави.

Національний — виступає основою консолідації суспільства і виходу із кризи, локомотивом динамічного економічного розвитку країни.

Міжнародний — є показником рівня розвитку підприємництва, ступеня економічної свободи, цивілізованості країни, її міжнародного авторитету, інвестиційної привабливості.

Регіональне регулювання підприємництва – це система правових, організаційних і регулятивно-контролюючих заходів, спрямованих на створення сприятливого підприємницького середовища й керування державним сектором для забезпечення ефективності й конкурентоспроможності регіональної економіки.

Одним з найважливіших стратегічних факторів стійкого економічного розвитку й досягнення нормального рівня життєзабезпечення населення в регіоні є формування цивілізованого сучасного підприємництва в економічному просторі країни в цілому, у кожному її регіоні, у всіх сферах і галузях відтворення, на кожному підприємстві й у їхніх об'єднаннях. Розвиток регіонального підприємництва є одним з перспективних напрямків утворення конкурентного середовища.

Підприємництво – це така система господарювання, яка заснована на ризиковій інноваційній діяльності, що охоплює процес відтворення в цілому або якусь частину цього процесу з метою одержання підприємницького доходу. Світовий досвід і практика господарювання свідчать, що найважливішою умовою функціонування ринкової економіки є наявність і взаємодія великих, середніх і малих підприємств, їхнє оптимальне співвідношення. Закон України «Про підприємництво» визначає підприємництво як діяльність, здійснювану самостійно й систематично, за власною ініціативою й на власний ризик, з виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг і заняття торгівлею з метою одержання прибутку.

У сучасній ринковій економіці підприємництво розглядається як особливий вид економічної діяльності. У широкому розумінні термін «підприємництво» (англ. entrepreneurship) до певної міри можна ототожнювати з поняттям «бізнес» (англ. business). Але бізнес — це суто господарська діяльність, що ведеться традиційними методами з метою одержання прибутку. А підприємництво завжди супроводжується науково-технічною, організаційною та комерційно-економічною творчістю, вирізняється новими підходами до вирішення господарських завдань. Саме ініціативне, самостійне та творче поєднання фінансових коштів,

матеріальних ресурсів, нематеріальних засобів інтелектуальної власності, інших активів і робочої сили з метою створення нового товару чи послуги і становить зміст підприємницької діяльності.

Підприємництво — це багатопланове явище, що його можна характеризувати під різним кутом зору: економічним, правовим, психологічним та ін. У зв'язку з цим Закон України «Про підприємництво» визначає підприємництво як самостійну ініціативу, систематичну, на власний ризик діяльність з виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг, а також торгову діяльність з метою одержання прибутку.

Підприємництво — це основний вид самостійної господарської діяльності (виробничої або комерційної), здійснюваної фізичними і юридичними особами, іменованими підприємцями, від свого імені і за свій ризик на постійній основі. Ця діяльність спрямована на досягнення наміченого результату (прибутку) шляхом найкращого використання капіталу і ресурсів економічно відособлених суб'єктів ринкового господарства, що несуть повну майнову відповідальність за результати діяльності і країни, що підкоряються правовим нормам.

Підприємництво відіграє особливу роль у регіональному господарстві країни, створюючи інноваційне середовище, руйнуючи традиційні структури і відкриваючи шлях до перетворень, тобто стаючи тією силою, котра прискорює рух економіки шляхом ефективності, раціоналізації, ощадливості та постійного оновлення.

Нагромаджений досвід усіх без винятку індустріально розвинених країн з ринковою економікою соціального спрямування незаперечно підтверджує, що підприємництво — необхідна умова досягнення регіонального економічного зростання.

Характерні риси підприємницької діяльності:

1. Особливий вид діяльності: визначений спосіб мислення, особливий стиль, творчість, ініціатива, новаторство, пошук нетрадиційних рішень і можливостей, постійна готовність до ризику і вишукування способів його подолання, орієнтація на інновацію.

2. Самостійність виявляється у виборі сфери діяльності; каналів і методів збуту; у встановленні методів оплати праці; цін і тарифів; стратегії; у розподілі прибутку і т.д.

3. Здійснюється на постійній основі, а не на одиничних або разових угодах. Діяльність має стабільний, систематичний характер з орієнтацією на подальший розвиток і розширення.

4. Діяльність спрямована на досягнення комерційного успіху. Тому це можливо тільки в ринкових умовах. Велика частина чистого доходу спрямовується не на особисте споживання, а вкладається в подальший розвиток.

5. Діяльність спрямована на найкраще використання капіталу — власності й іншого майна, а також фінансових, матеріально-технічних і трудових ресурсів. Суть підприємництва полягає в тому, що в умовах ринку знаходяться можливості найкращого використання власності.

6. Підприємництво припускає наявність економічно відособлених суб'єктів ринкового господарства.

7. Підприємництво припускає несення суб'єктом підприємств діяльності майнової відповідальності за результати господарської діяльності.

Термін «підприємець» був уведений французьким економістом Рішаром Кантілоном, що жив на початку XVIII ст.

З цього часу це слово означає людину, що бере на себе ризик, пов'язаний з організацією нового підприємства або з розробкою нової ідеї, нової продукції або нового виду послуг суспільству.

Підприємці — це суб'єкти господарської діяльності і, як правило, є елементами малого і середнього бізнесу.

Види підприємницької діяльності:

1. Виробниче підприємництво — поширюється в основному на виробництво і споживання товарів і послуг. Функція виробництва продукції і послуг є найважливішою, інші функції (збут) доповнюють головну.

2. Комерційне підприємництво — торгово-обмінні операції. Основа — угоди з купівлі-продажу.

3. Фінансове підприємництво. Тут об'єктом купівлі-продажу є гроші, валюта, цінні папери.

Сучасна ринкова економіка ґрунтується на підприємстві в найрізноманітніших його модифікаціях, аналіз яких є досить складною проблемою. Зведену класифікацію сучасних видів і форм підприємництва, що відповідають чинному законодавству України, наведено на рис. 1.1.

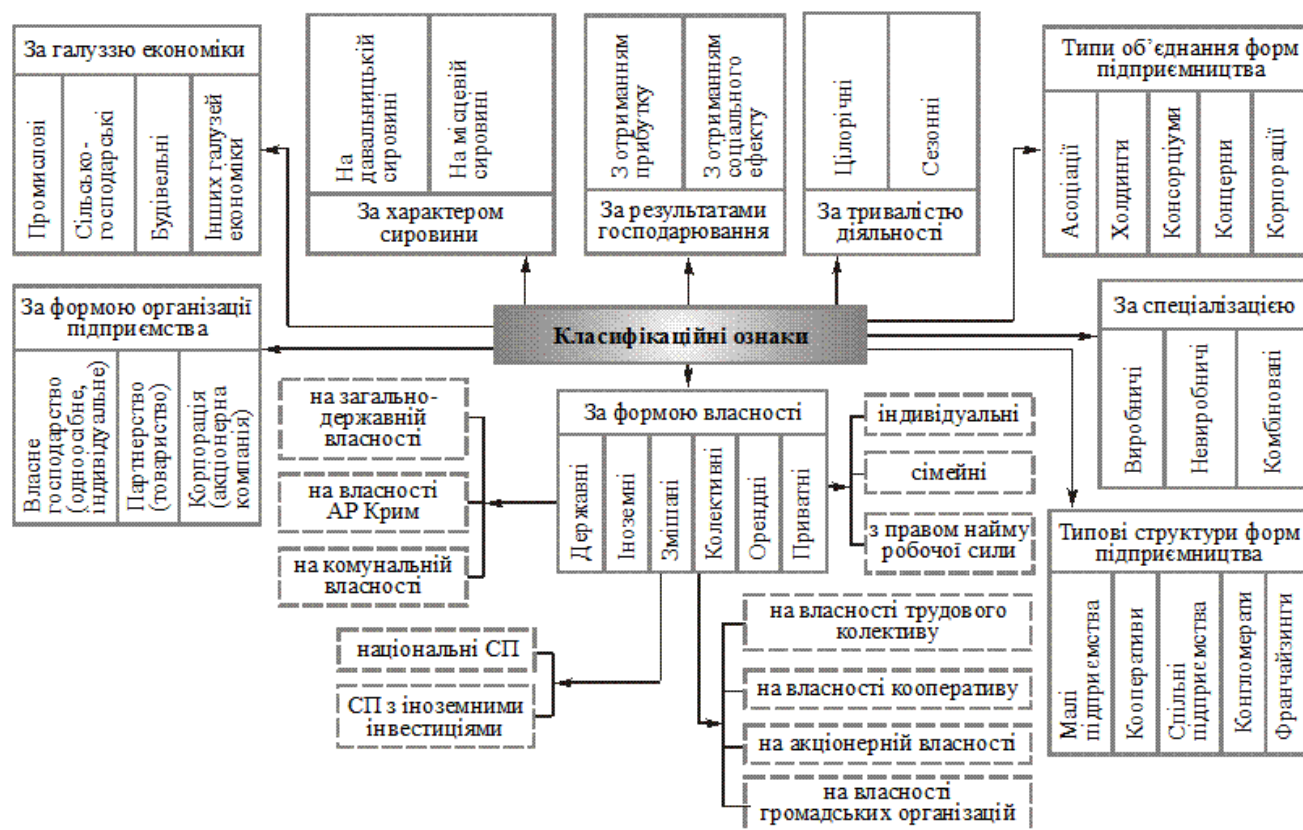

Рис. 1.1. Класифікація видів і форм підприємств

«Підприємець» і «менеджер» — не те саме. Менеджер — управляючий справами фірми. Підприємець — приватний власник, який володіє, розпоряджається капіталом фірми та привласнює результати праці.

Підприємництво — вид діяльності людей, які пристосовують власний або залучений капітал до виробничої або невиробничої сфери економіки з метою отримання прибутку.

Видатний підприємець не завжди стає ефективним менеджером. Знову створена організація може розпастися через погане керівництво, а не через погані ідеї. Менеджер не завжди здатний нести ризик, генерувати нові ідеї і створювати з нуля організацію. Тому він може не бути успішним підприємцем.

Під управлінням підприємством (менеджментом) розуміють:

- вплив на колектив, що веде до наміченої мети;
- необхідні для цього взаємозалежні заходи, організація і важелі;
- регулювання цього процесу за допомогою зворотного зв'язку;
- керівництво людьми;
- вироблення, прийняття і реалізація рішень;
- оптимальний розподіл ресурсів;
- переробка інформації тощо.

Управління діяльністю підприємства являє собою специфічний різновид трудового процесу, характеризується усіма властивими йому елементами: предметами праці (інформація), засобами праці (методи управління), самою працею (функції управління), а також його результатом (управлінські рішення).

Слід зазначити, що регіональне підприємництво сучасного типу, зберігаючи найсуттєвіші ознаки його класичних форм, характеризується такими загальними особливостями:

- 1) розвитком корпоративного бізнесу поряд із традиційними підприємствами індивідуального та партнерського типів, що веде до «розпорошення» власності через акціонування та розподіл відповідальності;
- 2) розширенням кредитно-фінансової сфери, що виявляється в широкому спектрі форм фінансового підприємництва, яке відіграє важливу роль у рамках ринкової інфраструктури;
- 3) зростанням значення орендних відносин, зокрема лізингу як сфери застосування підприємницького таланту;
- 4) зростанням ролі інформаційних ресурсів на сучасному етапі НТП, а отже, особливим місцем інноваційного підприємництва серед інших видів підприємницької діяльності;

5) виникненням і розвитком у межах великих корпорацій внутрішнього підприємництва (англ. intrapreneurship) як особливої його форми за умов інноваційного типу відтворення;

6) формуванням ризикового (венчурного) підприємництва та розвитком франчайзингових договірних відносин між дрібними та великими підприємствами;

7) створенням різноманітних підприємницьких структур, які мають право на засадах добровільності об'єднувати свою інноваційну, маркетингову, виробничу, постачальницько-збутову, фінансову та соціальну діяльність. Найбільш поширеними та ефективно діючими у світовій практиці господарювання є (зафіксовані також чинним законодавством України) асоціації (союзи, спілки), консорціуми, концерни, конгломерати, холдинги, франчайзинг як система підприємницьких зв'язків.

Сучасна ринкова економіка регіону ґрунтується на підприємстві в найрізноманітніших його модифікаціях, аналіз яких є досить складною проблемою. Класифікація сучасних видів і форм підприємництва, що відповідають чинному законодавству країн, може мати такий вигляд:

- за формою власності: державні, іноземні, змішані, колективні, орендні, приватні;
- за результатами господарювання: з отриманням прибутку, з отриманням соціального ефекту;
- за тривалістю діяльності: цілорічні, сезонні;
- за галузю економіки: промислові, сільськогосподарські, будівельні, інших галузей економіки;
- за характером сировини : на давальницькій сировині, на місцевій сировині і т. ін.

Підприємства залежно від кількості працюючих та обсягу валового доходу від реалізації продукції за рік можуть належати до малих, підприємств, середніх або великих підприємств.

Суб'єктами малого підприємництва є:

- фізичні особи, зареєстровані як суб'єкти підприємницької діяльності;
- юридичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності будьякої організаційно-правової форми та форми власності, в яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та обсяг річного валового доходу не перевищує 500 000 євро.

Середньооблікова чисельність працюючих визначається з урахуванням усіх працівників, зокрема тих, що працюють за договорами та за сумісництвом, а також працівників представництв, філій, відділень та інших відокремлених підрозділів.

Великими підприємствами визнаються підприємства, в яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний (фінансовий) рік перевищує 1000 осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за рік перевищує суму, еквівалентну 5 млн євро за середньорічним курсом Національного банку України щодо гривні.

Усі інші підприємства визнаються середніми.

Слід зазначити, що регіональне підприємництво сучасного типу, зберігаючи найсуттєвіші ознаки його класичних форм, характеризується такими загальними особливостями:

1) розвитком корпоративного бізнесу поряд із традиційними підприємствами індивідуального та партнерського типів;

2) розширенням кредитно-фінансової сфери, що виявляється в широкому спектрі форм фінансового підприємництва, яке відіграє важливу роль у рамках ринкової інфраструктури;

3) зростанням значення орендних відносин, зокрема лізингу як сфери застосування підприємницького таланту;

4) зростанням ролі інформаційних ресурсів на сучасному етапі НТП, а отже, особливим місцем інноваційного підприємництва серед інших видів підприємницької діяльності;

5) формуванням ризикового (венчурного) підприємництва та розвитком франчайзингових договірних відносин між дрібними та великими підприємствами;

6) створенням різноманітних підприємницьких структур, які мають право на засадах добровільності об'єднувати свою інноваційну, маркетингову, виробничу, фінансову та соціальну діяльність.

В багатьох країнах розвиток регіонального підприємництва є винятково актуальним. Розширення мережі підприємницьких структур, і передусім малих і середніх підприємств, сприяє вирішенню гострих для економіки регіону проблем переходу до ринку.

Однак становлення підприємницького сектору стикається із серйозними труднощами, пов'язаними з формуванням сприятливого макроекономічного середовища.

Важливо усвідомлювати, що для нормального функціонування регіонального підприємницького середовища мають бути забезпечені такі обов'язкові умови:

- стабільна національна кредитно-грошова система;
- пільгова система оподаткування, що сприяла б швидкому припливу фінансових коштів у сферу бізнесу;
- активно діюча система інфраструктурної підтримки підприємницької діяльності;
- ефективний захист промислової та інтелектуальної власності;
- спрощена процедура регулювання підприємницької діяльності державними органами управління національним господарством;
- правова захищеність підприємництва.

Розвиток і підтримка регіонального підприємництва в сучасних умовах є одним із пріоритетів регіональної економічної політики.

Перша, головна, функція державного регулювання – створення режиму найбільшого сприяння для використання потенціалу справжніх підприємців.

При регулюванні процесу формування цивілізованих підприємців доцільно враховувати не тільки потенціал уже діючих підприємців, але й створювати умови для використання регіонального потенціалу тих, хто ще не займається бізнесом, але має для цього необхідні здатності.

Держава може ефективно виконати функцію формування підприємців, забезпечуючи економічну свободу регіонального підприємництва; створюючи чіткі, рівні «правила гри» у всьому економічному просторі країни; формуючи економічний механізм стимулювання підприємництва за допомогою відповідних податкових, кредитних, страхових, амортизаційної й інших науково обґрунтованих систем регулювання; створюючи ефективну систему освіти, підготовки, перепідготовки й підвищення рівня кваліфікації підприємців і т.ін.

Друга функція державного регулювання – формування конкурентного середовища, що сприяє розвитку справжньої економічної змагальності, у якій конкурентні переваги забезпечуються за рахунок безперервного відновлення технології й техніки на базі вищих досягнень науки й техніки; впровадження інноваційного менеджменту й маркетингу; повної реалізації інноваційних і ризикових здатностей підприємців; роздержавлення й раціональної приватизації; добре відпрацьованого ефективного механізму антимонопольної політики; регулювання рівня відкритості українського ринку для іноземних конкурентів; раціонального протекціонізму експорту наукомісткої конкурентоспроможної продукції.

Третьою функцією державного регулювання процесу формування й розвитку регіонального підприємництва є створення умов для стійкої пропозиції, що розвивається, товарів і послуг високої якості, вироблених на інноваційній основі, за допомогою стимулювання, цілеспрямованої орієнтації, підтримки підприємницьких структур у сфері виробництва.

Формування пропозиції інноваційних товарів і послуг вимагає відповідної орієнтації регіональної інноваційної політики держави, певної стратегії підприємницьких структур у рамках усього інноваційного циклу: фундаментальна наука – прикладна наука – сфера відтворення на всіх рівнях макро-, мезо- і

мікроекономіки. Однією з найважливіших функцій господарського механізму інноваційного процесу, його блоку державного регулювання є забезпечення процесу інноваційного відтворення у великих корпораціях, середніх і малих підприємствах підприємницького типу.

Державне регулювання процесу формування й розвитку регіонального підприємництва, крім перерахованих, виконує також функцію стимулювання й безпосереднього формування попиту на інноваційну продукцію. Насамперед необхідна розробка системи державних замовлень на наукомістку продукцію, які доцільно формувати в рамках державних програм виробництва необхідної державі наукомісткої продукції для цілей оборони, забезпечення державних підприємств наукомістким устаткуванням, створеним на базі вищих досягнень науки й техніки, здійснення інтервенції продажів конкурентоспроможної продукції з метою збивання цін, приведення їх до соціально прийнятного рівня, створення резерву наукомісткої продукції на непередбачені випадки, впливи на кон'юнктуру ринку й т.ін.

Держава може формувати й підтримувати стабільність попиту на конкурентоспроможну продукцію, стимулюючи його відповідними податковими й кредитними системами, забезпечуючи соціальний захист населення, сприяючи розвитку імпорту наукомісткої, конкурентоспроможної продукції, створюючи або сприяючи створенню ефективної організаційної й ринкової інфраструктури.

У перехідний до змішаної економіки період державне регулювання виконує функцію формування організаційної й ринкової інфраструктури регіонального підприємництва.

У цей час ставиться й у певній мірі вирішується проблема державної підтримки створення інфраструктури регіонального малого бізнесу. Формування такої регіональної інфраструктури за допомогою підтримки держави є необхідним. Виконання цієї функції, з одного боку, вимагає створення системи відповідних ринків: національного, регіонального, місцевого; з іншого боку, державі доцільно надавати підтримку в створенні системи установ, фірм,

структур, що забезпечують процес формування, розвитку й підтримки всіх форм підприємництва.

І, нарешті, однією з немаловажних функцій державного регулювання є забезпечення соціальної орієнтації процесу формування й розвитку підприємництва.

Соціальний ефект забезпечується тим, що підприємницький тип відтворення є основою добробуту всіх членів суспільства. Правильне розуміння ролі підприємництва орієнтує державне регулювання на інноваційне відтворення, інноваційну стадію конкуренції, які підвищують рівень розвитку національної економіки в цілому й динамічній стабільності економічного розвитку. А це веде до зростання національного багатства й, отже, створює можливість підвищення добробуту для всіх.

Найбільш динамічним елементом структури регіонального господарства є мале підприємництво. Малий бізнес можна визначити як сукупність малих підприємств всіх форм власності, а також громадян підприємців, що здійснюють самостійну господарську діяльність на власний ризик з метою одержання прибутку.

В умовах дестабілізації економіки, обмеженості фінансових ресурсів саме регіональний малий бізнес, що не вимагає великих стартових інвестицій, має незначний період обігу ресурсів, сприяє раціональному використанню всіх ресурсів, створює сприятливе середовище для розвитку конкуренції й усунення монополізму в здійсненні підприємницької діяльності, забезпечує діючі стимули до інноваційних процесів і високоефективної праці.

Малий бізнес є атрибутом, невід'ємною частиною будь-якої господарської системи, без чого економіка й суспільство в цілому не можуть не тільки розвиватися, але й існувати. Великий капітал, безумовно, визначає рівень науково-технічного й виробничого потенціалу, але основою розвитку держави з ринковою системою господарювання є малий бізнес як найбільш масова, динамічна й рухлива форма ділового життя. Саме в секторі малого бізнесу

утвориться й функціонує чимала частка національних ресурсів, що є живлющим джерелом для середнього й великого підприємництва.

У ринковій економіці малий бізнес виконує наступні функції:

Формування конкурентного середовища. Внаслідок свого високого динамізму малий бізнес найменше підданий монополістичним тенденціям, будучи в той же час орієнтованим на конкурентний ринок, він становить істотну конкуренцію монопольним утворенням. Крім того, через відносно низькі (у порівнянні з підприємствами більших розмірів) витрати на створення малого підприємства такі підприємства мають можливість швидше почати роботу в тій сфері, у розвитку якої ринок зараз відчуває потребу.

Додання гнучості ринковій економіці. Мале підприємство більшою мірою, ніж інші, має можливість перелаштуватися й відреагувати на зміну кон'юнктури ринку, працювати на кінцевого споживача, задовольняючи його потреби в товарах і послугах.

Сприяння розвитку науково-технічного прогресу. Мале підприємство має можливість у короткий термін досліджувати на власному досвіді нові комерційні ідеї, удосконалене устаткування й електронно-обчислювальну техніку.

Рішення проблеми зайнятості. Повноцінний розвиток малого бізнесу приводить до створення додаткових робочих місць. Характерно, що в період економічних криз у країнах з розвинутою ринковою економікою скорочувалося число робочих місць на державних підприємствах, у сфері ж малого бізнесу могли створюватися нові фірми.

Демократизація ринкових відносин. Малий бізнес сприяє появі так званого «середнього класу», зменшує соціальну диференціацію, у тому чи іншому ступені властиву ринковій економіці.

Досвід індустріально розвинутих країн свідчить, що розвиток підприємництва – необхідна умова економічного зростання. Тому, ці процеси є предметом особливої уваги державних органів влади. Принципи підприємницької діяльності: – вільний вибір підприємцем видів підприємницької діяльності; – самостійне формування підприємцем програми діяльності, вибір постачальників і

споживачів продукції, що виробляється, залучення матеріально-технічних, фінансових та інших видів ресурсів, використання яких не обмежено законом, встановлення цін на продукцію та послуги відповідно до закону; – вільний найм підприємцем працівників; – комерційний розрахунок та власний комерційний ризик; – вільного розпорядження прибутком, що залишається у підприємця після сплати податків, зборів та інших платежів, передбачених законом; – самостійне здійснення підприємцем зовнішньоекономічної діяльності, використання підприємцем належної йому частки валютної виручки на свій розсуд.

У ринковій економіці функції держави та підприємницької діяльності розмежовані. У сфері державного регулювання перебувають загальні умови відтворення, економічне середовище діяльності підприємств, але аж ніяк не сама ця діяльність. Новітня світова історія не знає жодного прикладу високорозвинутої економіки без ринку, без підприємництва. Разом із тим немає і не може бути ефективної ринкової економіки без активної регулюючої ролі держави. Головне завдання держави – всебічне стимулювання активності у сфері виробництва, створення сприятливих умов для підприємництва, а також забезпечення зайнятості населення, соціальна опіка найбільш вразливих верств суспільства, тобто забезпечити своїм громадянам гідний рівень життя [25]. Тому роль держави в економічному житті суспільства сьогодні значно посилюється. Це виявляється у розробленні системи нормативно-правових актів, спрямованих на регулювання ринку, регіональної підприємницької діяльності, митних правил, банківської діяльності, цін і заробітної плати, соціального захисту населення. Таким чином, значна роль у регулюванні регіональної підприємницької діяльності належить саме правовому регулюванню, оскільки підприємництво є сферою взаємодії держави з ринком.

1.2. Мета та завдання регулювання регіонального підприємництва

Метою державної підтримки регіонального підприємництва є:

- створення умов для позитивних структурних змін в економіці регіонів країни;
- сприяння формуванню і розвитку малого підприємництва, становлення малого підприємництва як провідної сили в подоланні негативних процесів в економіці та забезпечення сталого позитивного розвитку суспільства;
- підтримка вітчизняних виробників;
- формування умов для забезпечення зайнятості населення в регіонах країни, запобігання безробіттю, створення нових робочих місць.

Відповідно до основної мети існують і завдання регулювання регіонального підприємництва.

Основні завдання державної підтримки регіонального підприємництва:

- формування інфраструктури підтримки і розвитку малого підприємництва, організація державної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для суб'єктів малого підприємництва;
- встановлення системи пільг для суб'єктів малого підприємництва;
- запровадження спрощеної системи оподаткування, бухгалтерського обліку та звітності;
- фінансово-кредитна підтримка малого підприємництва;
- залучення суб'єктів малого підприємництва до виконання науково-технічних і соціально-економічних програм, здійснення поставки продукції (робіт, послуг) для державних та регіональних потреб.

Підтримка регіонального підприємництва здійснюється відповідно до Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в регіонах країни, регіональних та місцевих програм підтримки малого підприємництва, які затверджуються відповідно до законодавства.

Для нормального функціонування регіонального підприємництва мають бути забезпечені такі основні умови:

- стабільна національна грошово-кредитна система;
- пільгова системи оподаткування;

- активно діюча система інфраструктурної підтримки підприємницької діяльності;
- державна фінансова та матеріально-технічна підтримка підприємництва;
- ефективний захист інтелектуальної власності;
- спрощена процедура регулювання підприємницької діяльності з боку державних органів;
- правовий захист підприємництва;
- формування в суспільстві привабливого іміджу підприємництва.

Державний вплив на формування та розвиток регіональних підприємницьких структур можна поділити на два аспекти:

1. Регулювання підприємницької діяльності.
2. Сприяння формуванню та розвитку підприємницьких структур.

Регулювання регіональної підприємницької діяльності – це процес, який здійснюється на основі законодавчих та інших нормативних актів, що є обов’язковими при здійсненні цієї діяльності. Воно здійснюється шляхом використання як загальнодержавних регулюючих актів, так і місцевих: обласних, міських, районних тощо.

Сприяння регіональній підприємницькій діяльності розглядається як сукупність дій з боку владних структур та громадських організацій, які забезпечують розвиток та ефективніше функціонування підприємницьких структур. Процес створення підприємства характеризується свободою вибору сфери підприємницької діяльності, яка проявляється в існуванні права без обмежень здійснювати на території України будь-яку діяльність, яка не протирічить існуючому законодавству.

Вибираючи вид діяльності, підприємець стикається з першим моментом державного регулювання – заборонаю або ліцензуванням деяких видів діяльності. Існують певні обмеження на такі види діяльності як: діяльність з виготовлення та реалізації наркотичних засобів, зброї, вибухових речовин, виготовлення цінних паперів та грошових знаків. Такі види діяльності можуть здійснюватись лише державними підприємствами. Окрім того, існують законодавчі обмеження на

здійснення деяких видів діяльності через впровадження в Україні інституту ліцензування. Без спеціального дозволу (ліцензії) не можуть здійснюватись пошук та експлуатація родовищ корисних копалин, виготовлення та реалізація медикаментів та хімічних речовин, ремонт зброї, зокрема мисливської та спортивної та інші види діяльності.

Вибравши вид діяльності, підприємець може займатись процесом виготовлення продукції або здійснення послуг тільки після отримання акту державної реєстрації своєї діяльності, що є другим моментом державного регулювання підприємницької діяльності. Ще одним моментом регулювання підприємницької діяльності є встановлення суб'єктів підприємницької діяльності, а також осіб, для яких ця діяльність є забороненою.

Держава здійснює регулювання підприємницької діяльності через:

- законодавче забезпечення свободи конкуренції, захист споживачів від проявів недобросовісної конкуренції та монополізму в будь-яких сферах підприємницької діяльності;

- податкову та фінансово-кредитну політику, зокрема встановлення ставок податків і процентів за державні кредити, податкові пільги, ціни та правила ціноутворення, валютного курсу, розміру економічних санкцій;

- визначення соціальних норм, функціонування підприємства згідно з якими підприємець зобов'язаний забезпечити відповідні умови праці, охорону праці, оплату праці не нижче встановленого мінімального рівня, а також інші соціальні гарантії, зокрема соціальне та медичне страхування та соціальне забезпечення; – встановлення екологічних норм та нормативів;

- залучення підприємців до виконання різноманітних науково-технічних та економічних регіональних та державних програм;

- заключення договорів на виконання робіт та здійснення послуг для державних потреб. Держава законодавчо гарантує дотримання прав підприємців, обмеження втручання державних органів у їх господарську діяльність.

Втручання в підприємницьку діяльність збоку державних органів, а також громадських організацій допускається винятково для здійснення контрольної

функції в випадках, передбачених законом. Держава гарантує всім підприємцям, незалежно від організаційної форми їх діяльності, однакові права та можливості для доступу до матеріально-технічних, фінансових, трудових, інформаційних, природних та інших видів ресурсів.

Забезпечуються також однакові можливості здійснення підприємницької діяльності, та однакові умови дотримання прав захисту власності підприємців.

Суттєвим елементом державної підтримки бізнесу має стати дерегулювання підприємництва, яке означає:

- спрощення порядку створення, реєстрації та ліквідації суб'єктів підприємництва;
- скорочення переліку видів підприємницької діяльності, що підлягають ліцензуванню та патентуванню, потребують одержання сертифікатів і будь-яких інших дозволів на здійснення підприємництва;
- обмеження кількості перевірок і права контролю за діяльністю суб'єктів підприємництва; – спрощення процедури митного оформлення вантажів у процесі здійснення експортно-імпортних операцій;
- забезпечення послідовності та стабільності нормативноправового регулювання підприємництва.

Вибір напрямків та об'єктів дерегулювання повинен базуватись на основі аналізу реальної ситуації у сфері підприємництва та зважати на:

- кількість звертань підприємців в арбітражний суд із приводу конкретних проблем ведення господарської діяльності;
- кількість звертань підприємців до офіційних представників влади;
- протести підприємців через мітинги та збори;
- реакцію на регулювальні акти через засоби масової інформації; тощо.

До інституційних засади державної підтримки підприємництва належать: наявність організаційної структури; наявність ринкової інфраструктури; інформаційно-консультаційне забезпечення підприємництва; кадрове забезпечення; науково-методичне забезпечення; моніторинг державної підтримки.

Формування такої інфраструктури є важливим завданням регіональної політики щодо підтримки регіонального підприємництва.

Регіональна економіка є економікою оптимального господарювання на території регіону. У спеціальній літературі науковці інколи вважають за можливе застосування терміна “регіон” лише для позначення територій, виділених за певним принципом. Так, у монографії, присвяченій регіональним аспектам інноваційного розвитку, Б.І. Адамов зазначає таке: “Уявлення про регіон виникає тоді, коли на певній території створюються і реалізуються програми будь-якої конкретної діяльності ..., що має на меті формування будь-яких специфічних характеристик життя на цій території” [18, с. 26-27].

Мета регулювання регіональної економіки полягає в сприянні розвитку регіонального підприємництва через забезпечення стійкої рівноваги в природі, у сфері виробництва, на ринку чинників виробництва, на ринку благ і послуг зі стійким зростанням життєвого рівня населення.

Під економічним регіоном більшістю дослідників розуміється цілісна територія країни зі своєю спеціалізацією, структурою виробництва і внутрішніх зв'язків [51, с. 120].

У науковій літературі регіон розглядається як:

- 1) адміністративно-господарська одиниця (територія), а саме: район, область, край, округ;
- 2) економіко-географічне утворення, тобто частина території країни з однорідними природними умовами і специфічною спрямованістю розвитку продуктивних сил;
- 3) група сусідніх держав із загальними історичними традиціями і взаємопов'язаною економікою [13, с. 89].

Одним з визначень терміна «регіон» є таке: регіон – це область, район, територія, частина країни, що відрізняються сукупністю природних або таких, що історично склалися, економіко-географічних умов і національного складу населення. Виходячи з цього визначення, терміни “регіон”, “район”, “територія”

ми використовуємо як синоніми (різні типи регіонів розглядаються нижче, у розділі присвяченому теоріям регіонального зростання).

З-поміж розглянутих підходів саме системний підхід є найбільш близьким до цілей нашого дослідження. Він дає змогу розглядати регіон як відкриту систему, а також процесний підхід, за допомогою якого виникає можливість проаналізувати входи і виходи системи, а отже, і прогнозувати її поведінку.

С.А. Романюк у ґрунтовній праці щодо політики регіонального розвитку в Україні зазначає, що в ній “під регіоном ... розуміється найбільша адміністративно-територіальна одиниця субнаціонального рівня, яка має виборну владу, юридичну незалежність та власний бюджет”, при цьому він також зазначає конкретний перелік територій, які підпадають під це визначення, для уникнення можливого різночитання [7, с. 67].

Регіональна політика – це сукупність цілей, завдань, принципів і методів, використовуваних в управлінні розвитком регіонів. Як основні цілі регіональної політики можна назвати забезпечення балансу державних і регіональних інтересів, створення рівних можливостей всьому населенню, зменшення відмінностей у рівні життя [16, с. 23].

Основними суб’єктами проведення регіональної політики є центральні і місцеві органи державного управління.

Держава покликана сприяти підтримці економічної, соціальної й політичної стабільності розвитку підприємництва в кожному регіоні, забезпеченню їх ефективної взаємодії, поєднанню конкретних підходів до вирішення проблем окремих регіонів в єдності із загальними принципами функціонування ринку на всій території. Основні параметри регіонального розвитку задаються центром у вигляді законодавчих і нормативних актів. Це стосується порядку й механізму приватизації, ціноутворення, податкової політики тощо. Центр виробляє єдину науково-технічну політику, яка має бути основним чинником стабілізації економіки в регіонах, сприяти формуванню інтелектуального й кадрового потенціалу, особливо у сфері фундаментальної науки [26, с. 33].

На державному рівні формується загальнонаціональна єдина концепція розвитку та розміщення продуктивних сил з відповідною схемою міжрегіонального розподілу праці, визначається пріоритетність розвитку окремих регіонів, регулюються організація виробництва в проблемних регіонах, міжрегіональні економічні зв'язки, реалізуються великомасштабні програми.

Одним із завдань регіональної політики є формування інституту місцевого самоврядування. Місцеві органи влади несуть відповідальність за збереження, відтворення та раціональне використання природних ресурсів, охорону навколишнього середовища і, виходячи з особливостей природних умов на своїй території, розробляють і здійснюють місцеву політику природокористування.

Важливим завданням регіональної політики є забезпечення комплексного розвитку регіональних інфраструктурних систем. Місцевим органам влади при цьому відводиться важлива роль в організаційно-правовому оформленні ринкового механізму. Вони розробляють програми приватизації об'єктів, що знаходяться на їх території і перебувають у їх власності, реєструють відкриття нових підприємств, здійснюють регулювання та стимулювання розвитку малого підприємництва.

Система заходів з проведення цілеспрямованої регіональної політики, розроблена західними вченими-регіоналістами, включає також політику антистимулів і заборонних заходів. В країнах ЄС з 1960-х рр. проводиться скоординована регіональна політика. В рамках цієї організації створені такі структури, як Європейський фонд регіонального розвитку, Європейський інвестиційний фонд.

Регіональний розвиток, на нашу думку, є режимом функціонування регіональної системи, який орієнтований на позитивну динаміку параметрів розвитку регіонального підприємництва, а також рівня та якості життя населення, забезпеченого стійким, збалансованим багатофакторним відтворенням соціального, господарського, ресурсного і екологічного потенціалів території.

У науковій літературі термін «розвиток» часто вживається в таких поєднаннях: економічний розвиток, соціально-економічний розвиток, розвиток

економіки, розвиток регіону, міста. У кожному випадку під розвитком зазвичай розуміється будь-яка прогресивна зміна, перш за все, в економічній сфері. При цьому зміна може бути кількісною, тобто приводить до економічного зростання, або якісною – забезпечує структурні зміни змісту розвитку або набуття економічною системою нових характеристик. Разом з економічними характеристиками нерідко розглядають соціальні параметри розвитку. Більше того, соціальні характеристики давно вже стали повноправними показниками при оцінюванні рівня розвитку будь-якого регіону.

Регіональним називають розвиток, що характеризується тим чи іншим співвідношенням регіональних показників. Існують три типи регіонального розвитку: асиметричний, гармонійний і нейтральний [4, с. 142].

Асиметричний (дисгармонійний) тип (характер) регіонального розвитку є таким типом, при якому регіони, що мають відносну перевагу за тим чи іншим показником на початку періоду, надалі його нарощують, а регіони, що мають відносно відставання, його посилюють.

Гармонійний (симетричний) тип регіонального розвитку передбачає скорочення розриву в рівні регіональних показників.

Нейтральний тип розвитку – це такий тип, при якому співвідношення в рівні регіональних показників протягом періоду залишається незмінним.

У сучасних умовах до найважливіших завдань, які мають вирішуватися в процесі державного регулювання економічного розвитку регіонів, на наш погляд, слід зарахувати:

- зміцнення соціально-економічних основ держави, збереження її цілісності шляхом забезпечення соціально-економічної інтеграції територій, зміцнення єдиного соціального й економічного простору;

- згладжування початкових відмінностей в рівнях економічного та соціального розвитку регіонів, забезпечення гідного рівня і якості життя населення;

- створення дієвого соціально-економічного механізму державних відносин, здатного забезпечити функціонування національної економіки як єдиного цілого через поєднання інтересів держави і її регіональних складових;
- формування багатокладної економіки на основі рівноправного розвитку різних форм власності, соціальної та ринкової інфраструктури.

Державна регіональна політика є невід’ємною складовою політики держави, спрямованої на організацію країни в цілому відповідно до прийнятої державної стратегії країни.

Регіональній політиці відводиться провідна роль в забезпеченні інтеграції територій. Отже, регіональною політикою можна вважати таку систему дій, яка реалізує інтереси держави відносно регіонів і внутрішні інтереси самих регіонів відносно до самих себе і держави адекватними методами і способами.

Розвиток завжди має спрямованість, яка визначається метою або системою цілей. Позитивна спрямованість свідчить про прогресивний розвиток, негативна спрямованість, навпаки, є свідченням регресу або деградації. Іншими словами, природа розвитку регіонів завжди передбачає певну мету або декілька цілей. Таким чином, розвиток регіону є багатовимірним і багатоаспектним процесом. Розвиток регіону зазвичай розглядається з погляду сукупності різних соціальних і економічних цілей. Навіть якщо йдеться тільки про економічний розвиток, він зазвичай розглядається спільно з соціальним і включає: зростання виробництва та доходів; зміни в інституційній, соціальній і адміністративній структурах суспільства; зміни в суспільній свідомості; зміни в традиціях і звичках.

Таке розуміння регіонального розвитку принципово відрізняє його від процесів механічного зростання або структурних ускладнень. Наприклад, не можна віднести до регіонального розвитку насичення території промисловими об’єктами без відповідних змін у соціально-економічній політиці і інфраструктури.

Відповідно до цілей розвитку регіонів будується система критеріїв (характеристик розвитку) і показників, якими вимірюються ці критерії. Незважаючи на деякі відмінності між країнами і регіонами в ієрархії цінностей і в цілях розвитку, міжнародні організації оцінюють рівень розвитку країн і регіонів

за деякими універсальними інтегральними показниками. Одним із таких показників є індекс розвитку людини, розроблений у рамках Програми розвитку ООН. При цьому для розрахунку використовуються три показники економічного розвитку: очікувана тривалість життя при народженні, інтелектуальний потенціал (письменність дорослого населення і середня тривалість навчання), величина подушного доходу з урахуванням купівельної спроможності валюти і зниження граничної корисності доходу.

Разом з інтегральними показниками, одним з яких є індекс розвитку людини, використовуються і окремі показники розвитку регіонів: національний дохід на душу населення; рівень споживання окремих матеріальних благ; рівень диференціації доходів; тривалість життя; рівень фізичного здоров'я; рівень освіти; рівень щастя населення.

Особливе значення у визначенні рівня економічного розвитку регіону мають традиційні показники, що описують рівень виробництва та споживання благ і зростання цього рівня з розрахунку на душу населення: валовий національний продукт, валовий внутрішній продукт, реальний валовий національний продукт на душу населення, темпи зростання цих показників.

На сьогодні основною метою економічного розвитку більшості країн та їх регіонів є сприяння розвитку регіонального підприємництва та через це і поліпшення якості життя населення, збільшення доходів, поліпшення освіти, харчування та охорона здоров'я, зменшення рівня бідності, оздоровлення навколишнього середовища, рівність можливостей, розширення особистої свободи, збагачення культурного життя.

1.3. Методи та механізми регулювання регіонального підприємництва

Об'єктивна потреба регулювання регіонального підприємництва сьогодні в країні зумовлена цілями економічної політики, спрямованої на досягнення сталого розвитку держави та її регіонів, забезпечення постійного зростання

показників, що характеризують рівень добробуту та якість життя населення країни, зокрема:

- активним формуванням ринкових відносин;
- активізацією підприємницької діяльності;
- забезпеченням нормальних умов функціонування підприємницьких структур;
- сприянням насиченню ринку товарами і послугами;
- забезпеченням стабільності економічного розвитку окремих територій.

Варто зазначити, що державне регулювання регіонального підприємництва є складовою економічної політики як центральних органів державного управління, так і регіональних та місцевих владних структур.

Основна мета регуляторної політики — це забезпечення оптимального рівня втручання органів регіонального управління та місцевого самоврядування в діяльність суб'єктів регіонального підприємництва, вибір таких механізмів регулювання, які сприяли б як розвитку підприємницьких структур, так і економічному зростанню в державі.

Розвиток підприємництва в Україні перейшов на стадію, коли вдосконалення регуляторної політики визначає подальші його перспективи.

Державне регулювання регіонального підприємництва — це система правових, організаційних та регуляторно-контрольних заходів держави, спрямованих на створення сприятливого підприємницького середовища й управління державним сектором для забезпечення ефективності та конкурентоспроможності регіональної економіки.

Самостійна та незалежна держава має гарантувати сьогодні всім підприємцям (незалежно від обраних ними організаційних форм підприємницької діяльності) рівні права і створювати однакові можливості для функціонування, доступу до матеріально-технічних, фінансових, трудових, інформаційних, природних та інших ресурсів за умови виконання робіт і поставок для державних потреб.

Органи державного управління будують свої відносини з підприємцями, використовуючи: податкову і фінансово-кредитну систему, яка встановлює ставки податків і відсотків за державними кредитами; податкові пільги; ціни та правила ціноутворення; цільові дотації; валютний курс; розміри економічних санкцій; державне майно і систему резервів, ліцензії, концесії, лізинг, соціальні, економічні та інші норми й нормативи; науково-технічні, економічні, соціальні, державні та регіональні програми; договори на виконання робіт і поставок для державних потреб [5].

Держава здійснює регулювання підприємницької діяльності через:

- законодавче забезпечення свободи конкуренції, захист споживачів від проявів недобросовісної конкуренції та монополізму в будь-яких сферах підприємницької діяльності;

- податкову та фінансово-кредитну політику, включаючи встановлення ставок податків і відсотків за державні кредити, податкові пільги, ціни та правила ціноутворення, валютного курсу, розміру економічних санкцій;

- визначення соціальних норм функціонування підприємства, згідно з якими підприємець зобов'язаний забезпечити відповідні умови праці, охорону праці, оплату праці не нижче встановленого мінімального рівня, а також інші соціальні гарантії, включаючи соціальне та медичне страхування й соціальне забезпечення;

- встановлення екологічних норм і нормативів;

- залучення підприємців до виконання різноманітних науково-технічних та економічних регіональних і державних програм;

- укладання договорів на виконання робіт та здійснення послуг для державних потреб [38].

Основними засобами регуляторного впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання є:

- державне замовлення;

- ліцензування, патентування і квотування;

- сертифікація та стандартизація;

- застосування нормативів та лімітів;
- регулювання цін і тарифів;
- надання інвестиційних, податкових та інших пільг;
- надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій [2].

Успішний розвиток регіонального підприємництва можливий лише в умовах забезпечення здорової конкуренції, створення сприятливого клімату та раціональної підтримки з боку держави, ефективної дії ринкових механізмів.

Основними функціями державного регулювання регіональної підприємницької діяльності є такі:

- 1) сприяння розширенню існуючих, створенню та залученню нових суб'єктів господарювання;
- 2) підтримка та розвиток конкуренції, антимонопольне регулювання;
- 3) захист прав як підприємців, так і споживачів їх продукції;
- 4) забезпечення ефективного функціонування підприємницьких структур;
- 5) забезпечення надходжень до всіх рівнів бюджетів від діяльності підприємницьких структур.

Уточнимо, що метою державної підтримки регіонального підприємництва є:

- 1) створення умов для позитивних структурних змін в економіці регіонів країни;
- 2) сприяння формуванню та розвитку регіонального підприємництва, становлення регіонального підприємництва як провідної сили в подоланні негативних процесів в економіці регіонів та забезпечення сталого позитивного розвитку суспільства;
- 3) підтримка вітчизняних виробників; 4) формування умов для забезпечення зайнятості населення регіонів країни, запобігання безробіттю, створення нових робочих місць.

Виходячи з цього, законодавством встановлюються такі напрями державної підтримки регіонального підприємництва в країні:

1) формування інфраструктури підтримки та розвитку малого та середнього підприємництва, організація державної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для суб'єктів малого та середнього підприємництва;

2) встановлення системи пільг для суб'єктів малого та середнього підприємництва;

3) запровадження спрощеної системи оподаткування, бухгалтерського обліку та звітності;

4) фінансово-кредитна підтримка малого та середнього підприємництва;

5) залучення суб'єктів малого та середнього підприємництва до виконання науково-технічних і соціально-економічних програм, здійснення поставки продукції (робіт, послуг) для державних та регіональних потреб [11].

Органи державного управління будують свої відносини з регіональними підприємцями, використовуючи такі інструменти регуляторної політики:

— податки та кредити;

— валютне регулювання;

— мита та квоти;

— договори на виконання робіт і здійснення послуг для загальнодержавних і місцевих потреб;

— науково-технічні, економічні, соціальні загально-державні та регіональні програми.

Таким чином, саме держава шляхом реалізації цілеспрямованої регуляторної політики в певних сферах може сприяти розвитку регіональних підприємницьких структур.

Загалом основними методами державного регулювання можна визнати:

— правові — закони та підзаконні акти, що регулюють правила поведінки суб'єктів господарювання;

— адміністративні — вказівки, розпорядження виконавчих органів та посадових осіб, які дозволяють, забороняють, обмежують чи нормують окремі види господарської діяльності;

— економічні — мезоекономічне планування, місцевий бюджет, податки, гроші, ціни, заробітна плата [13].

Методи державного регулювання ґрунтуються на використанні ряду засобів та інструментів (важелів або регуляторів) державного регулювання.

Різниця між ними полягає в тому, що засіб є конкретним способом дії, який є неодмінною умовою для реалізації мети щодо регулювання розвитку підприємництва, а інструмент є комплексним знаряддям для досягнення поставленої мети, який може впливати на підприємництво лише опосередковано і має першочергове значення, насамперед, для органів державного управління. Так, правові методи включають, насамперед, законодавчо-правові засоби (закони та підзаконні норматив-ноправові акти, до яких належать також укази та постанови). Квоти, ліцензії, стандарти, норми, податки, кредит, ціни — це скоріше економічні засоби регулювання.

До адміністративних засобів слід зарахувати різні стандарти, дозволи, нормативи тощо. До інструментів державного регулювання можна зарахувати державні та регіональні програми, трудові баланси, прогнозні показники, бюджетні запити [10].

А. Мельник розподіляє засоби державного регулювання на дві групи [7]:

1) прямого державного впливу, тобто через систему державного замовлення та державних контрактів, встановлення норм і стандартів, законодавчі акти, прогнози, цільові комплексні програми розвитку та з деяких галузей державного бюджету;

2) опосередкованого впливу, тобто через державні кредити, дотації, податкові пільги, субсидії, ціни тощо.

Свою систему засобів та інструментів державного регулювання запропонував О. Мордвінов, які за спорідненими ознаками він об'єднав у такі групи [9]:

1) засоби державного регулювання:

— адміністративні (стандарти, дозволи, ліміти, заборони, обмеження, нормативи, штрафи);

- економічні (податки, державні інвестиції, заборони купівлі, субсидії, дотації, кредити, позики, ціни);

- інформаційні (публікації у засобах масової інформації, документи);

2) інструменти державного регулювання:

- законодавчо-правові (закони, постанови, укази);

- нормативно-адміністративні (розпорядження, рішення, вказівки, накази, інструкції, правила, положення, договори);

- організаційно-економічні (плани, проекти, державний і місцевий бюджети, державне замовлення і державний контракт, договори, цільові програми, прогнози).

В. Воротін також визначає основні методи державного регулювання економіки як "способи впливу держави на сферу підприємництва, інфраструктури ринку, некомерційний сектор економіки з метою створення умов їх ефективного функціонування відповідно до напрямів державної економічної політики, кожен з яких ґрунтується на використанні сукупності інструментів (регуляторів, важелів)" [4]. Науковець вважає, що основним інструментом прямого державного регулювання є нормативно-правові акти, макроекономічні плани, цільові програми розвитку, державні замовлення, державні бюджети і тощо.

До методів непрямого регулювання відносять інструменти фінансової, бюджетної, грошово-кредитної, інвестиційної, амортизаційної, інноваційної економічної політики тощо.

Отже, аналіз наукових підходів дав змогу виділити такі складові механізму державної підтримки регіонального підприємництва (рис. 1.2).

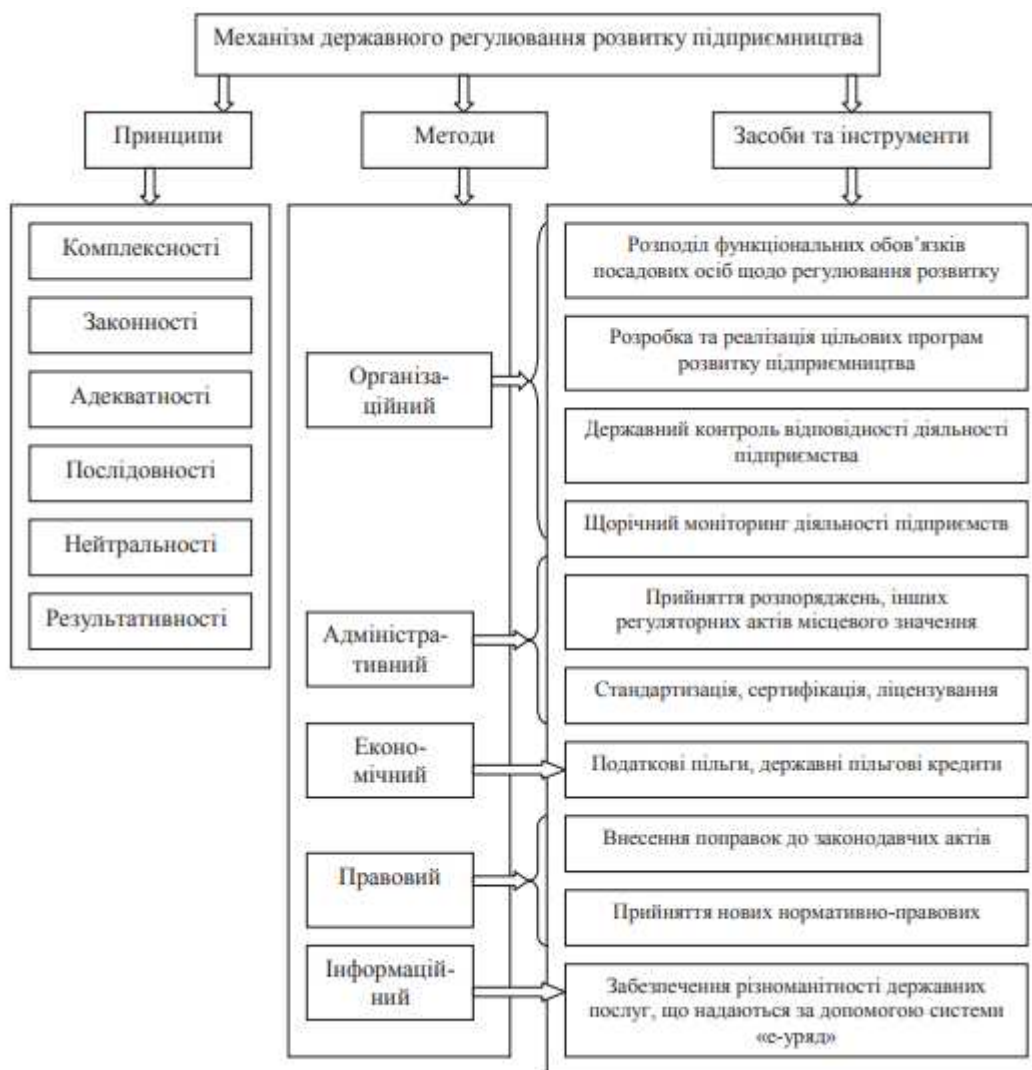

Рис. 1.2. Основні складові механізму державного регулювання регіонального підприємництва

Одним з основних елементів регулювання регіонального бізнесу є ринок, який здійснює за допомогою механізму конкуренції, динаміки ринкових цін, стихійного вирівнювання попиту та пропозиції тощо. Якщо органи місцевого самоврядування ігноруватимуть механізм ринку або спробує замінити його, не враховуючи наслідків, це негативно позначиться на відносинах бізнесу.

Важливим методом державного регулювання регіонального бізнесу є амортизаційна політика, коли держава здійснює заходи щодо прискорення амортизації. У цьому випадку суб'єкти бізнесу, виручка яких від реалізації продукції, робіт і послуг, що віднесені у встановленому порядку до пріоритетних напрямів, становить не менш як 70% її загального обсягу, мають право протягом

перших трьох років діяльності здійснювати амортизаційні відрахування з вартості основних виробничих фондів у розмірах, що в два рази перевищують встановлені норми. Інші підприємства бізнесу мають право протягом перших трьох років діяльності здійснювати амортизаційні відрахування з вартості основних виробничих фондів у розмірах, що в півтора рази перевищують встановлені норми.

Слід мати на увазі, що серед інструментів, засобів і методів державного регулювання регіонального підприємництва немає ідеальних. Будь-який з них, даючи позитивний результат в одному випадку, неодмінно дасть негативні ефекти в інших, і тут нічого не можна змінити. Тоді виявляється, що з боку держави, яка збирається користуватися економічними інструментами регулювання регіонального підприємництва, є необхідним постійний контроль над такими негативними ефектами. По суті, йдеться про відповідальність держави за негативні наслідки власних рішень та дій.

Наприклад, держава, намагаючись обмежити приріст грошової маси в обігу, здійснює антиінфляційне регулювання, тобто проводить дефляційну політику. Цей захід ефективний з погляду опору інфляції. Проте, як правило, призводить до подорожчання центрального і банківського кредитів. Якщо відсоткові ставки зростають, підприємницьким структурам складніше фінансувати інвестиції, тому починається гальмування економічного розвитку, у тому числі бізнесу.

Така ситуація склалася в економіці України напередодні літа 1992 р. І справа тут не стільки в урядові, скільки в об'єктивній суперечливості грошових регуляторів економіки [16].

Сучасне регулювання розвитку регіонального підприємництва в країні може здійснюватися за такими основними напрямками: регуляторна політика, реєстрація суб'єктів господарювання, дозвільна система, ліцензування, програми розвитку підприємництва.

Отже, пріоритетність державного регулювання регіонального підприємництва в інформаційному суспільстві зумовлює необхідність переходу від прямого адміністративного сприяння до формування сприятливого

економічного і соціального середовища щодо удосконалення механізмів та інструментів сприяння розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва [61].

Підсумовуючи вищевикладене, можна зазначити, що створення сприятливих умов для розвитку регіонального підприємництва є одним з пріоритетних завдань регіональної політики. Проте зусилля держави, що докладаються в регіонах країни, можуть не надавати належного ефекту, і часто, навпаки, завдають складнощів у роботі як господарюючих суб'єктів через перманентні зміни нормативно-правової бази, а також з причин безсистемності і відсутності ґрунтовних економічних розрахунків у ході прийняття рішень. Це стосується передусім оподаткування, системи державного регулювання ціноутворення, зовнішньо-економічної діяльності.

Висновки до 1-го розділу

Розглянуто теоретичні аспекти регулювання регіонального розвитку підприємництва і, зокрема, регіональне підприємництво як об'єкт регулювання. Уточнено підходи до визначення поняття «державна фінансова підтримка малого бізнесу».

Підприємництво — ініціативна, самостійна господарсько-фінансова діяльність суб'єктів на свій ризик, під власну фінансову та майнову відповідальність у межах чинного законодавства, спрямована на досягнення комерційного успіху (отримання прибутку).

Регіональне регулювання підприємництва – це система правових, організаційних і регулятивно-контролюючих заходів, спрямованих на створення сприятливого підприємницького середовища й керування державним сектором для забезпечення ефективності й конкурентоспроможності регіональної

економіки. Розвиток регіонального підприємництва є одним з перспективних напрямків утворення конкурентного середовища.

Підприємництво відіграє особливу роль у регіональному господарстві країни, створюючи інноваційне середовище, руйнуючи традиційні структури і відкриваючи шлях до перетворень, тобто стаючи тією силою, котра прискорює рух економіки шляхом ефективності, раціоналізації, ощадливості та постійного оновлення. Нагромаджений досвід усіх без винятку індустриально розвинених країн з ринковою економікою соціального спрямування незаперечно підтверджує, що підприємництво — необхідна умова досягнення регіонального економічного зростання.

Уточнено класифікацію, особливості, умови функціонування та функції регулювання регіонального підприємництва. В багатьох країнах розвиток регіонального підприємництва є винятково актуальним. Розширення мережі підприємницьких структур, і передусім малих і середніх підприємств, сприяє вирішенню гострих для економіки регіону проблем переходу до ринку.

Уточнено мету та завдання регулювання регіонального підприємництва, а також відповідні методи та механізми. Регулювання регіональної підприємницької діяльності — це процес, який здійснюється на основі законодавчих та інших нормативних актів, що є обов'язковими при здійсненні цієї діяльності. Воно здійснюється шляхом використання як загальнодержавних регулюючих актів, так і місцевих: обласних, міських, районних тощо.

Регулювання регіонального підприємництва — це система правових, організаційних та регуляторно-контрольних заходів держави, спрямованих на створення сприятливого підприємницького середовища й управління державним сектором для забезпечення ефективності та конкурентоспроможності регіональної економіки. Держава шляхом реалізації цілеспрямованої регуляторної політики в певних сферах може сприяти розвитку регіональних підприємницьких структур. Уточнено основні складові механізму державного регулювання регіонального підприємництва.

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ ТА ПРОБЛЕМ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В КРАЇНИ

2.1. Загальний аналіз розвитку регіонального підприємництва

Появі малого бізнесу в економіці регіонів України передувало утворення в період з 1987 по 1990 р. кооперативів після прийняття постанови, а згодом і закону про кооперативи. Саме вони поклали початок розвитку малого підприємництва. Однак політика держави, спрямована на підтримку малого бізнесу, почала формуватися з 1991 р. З перших років проведення економічної реформи в Україні, незважаючи на об'єктивні труднощі перехідного періоду, спостерігається швидке зростання недержавного сектору економіки, у тому числі кількості малих підприємств. Одним з основних показників, що характеризують процес становлення малого бізнесу, є динаміка зміни кількості діючих суб'єктів господарської діяльності.

Кількість діючих малих підприємств в Україні зросла з 19,6 тис. ед. в 1991 р. до 260,0 тис. од. в 2003 р. у 13 разів. Чисельність працюючих на цих підприємствах збільшилася з 310,9 тис. до 2,1 млн. чоловік за відповідні роки [9, с. 5].

Підприємства малого бізнесу створюються в різних галузях економіки. Проведений аналіз статистичних даних показав, що найбільша питома вага функціонуючих малих підприємств переважно не у виробничій сфері, а в торговельно-посередницьких послугах, де швидше й без значних витрат можна дістати більший прибуток.

Розвиток малого підприємництва здійснюється в результаті проведення послідовної державної політики в цьому важливому секторі ринкової економіки.

Динаміка малих підприємств в регіонах України наведена на рис.2.1. Динаміка досліджуваного показника не дозволяє виявити позитивну тенденцію. В 2014 – 2016 роках відбулось навіть суттєве зменшення, однак в 2019 році значення показника досягло базового значення.

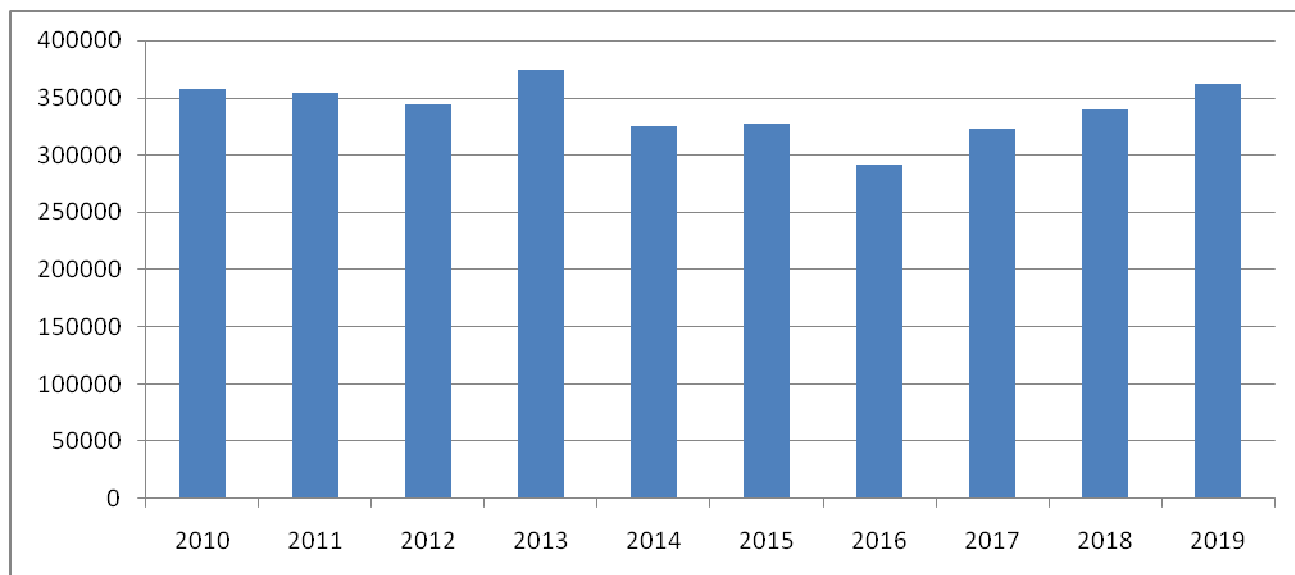

Рис.2.1. Динаміка малих підприємств в регіонах України, одиниць

Структура малих підприємств у 2019 році за регіонами наведено на рис.2.2.

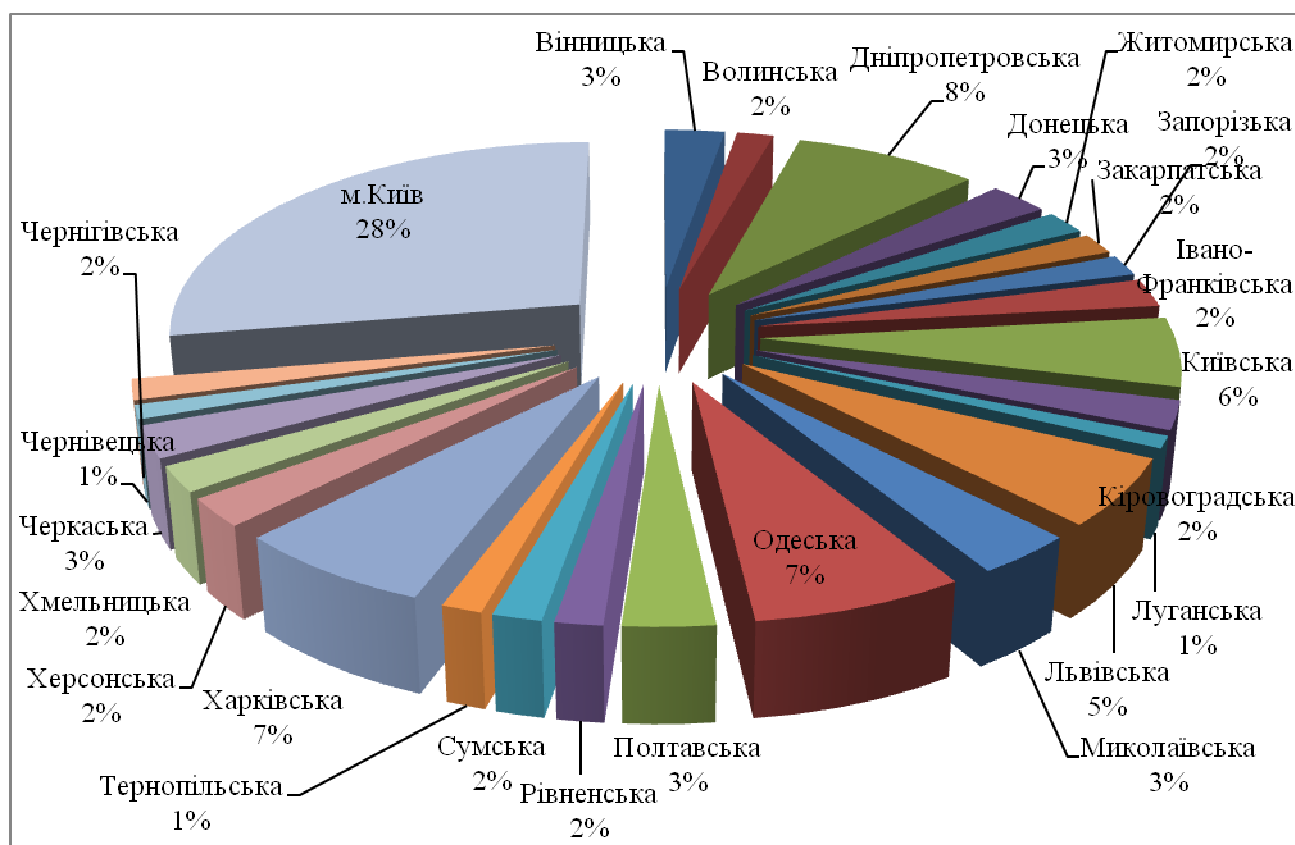

Рис.2.2. Структура малих підприємств у 2019 р. за регіонами

Згідно даних рис. 2.2 найбільша вага малих підприємств у 2019 році були розташовані у м.Київ, друге місце за Дніпропетровської – 8 %, потім Харківська

та Одеська області із значенням 7 %. Всі інші області мають майже однакові показники: від 1 до 5 %.

Суттєве зменшення показника відбулося за Донецькою та Луганською областями (рис.2.3. та 2.4):

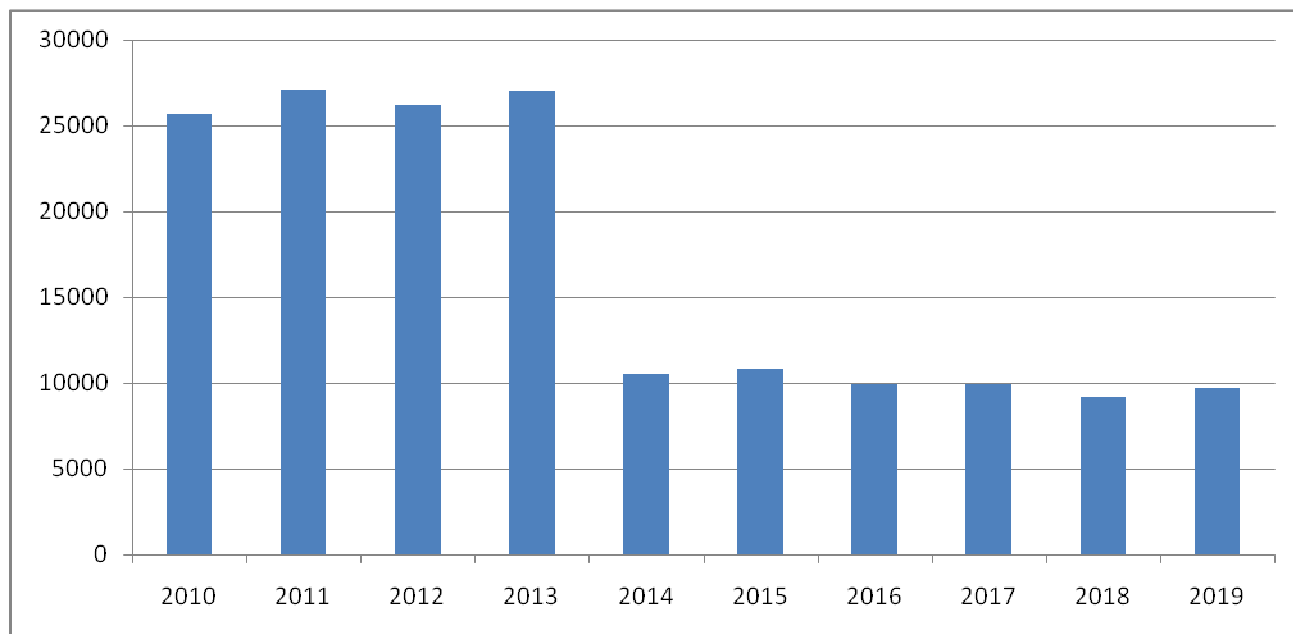

Рис.2.3. Динаміка малих підприємств в Донецькій області

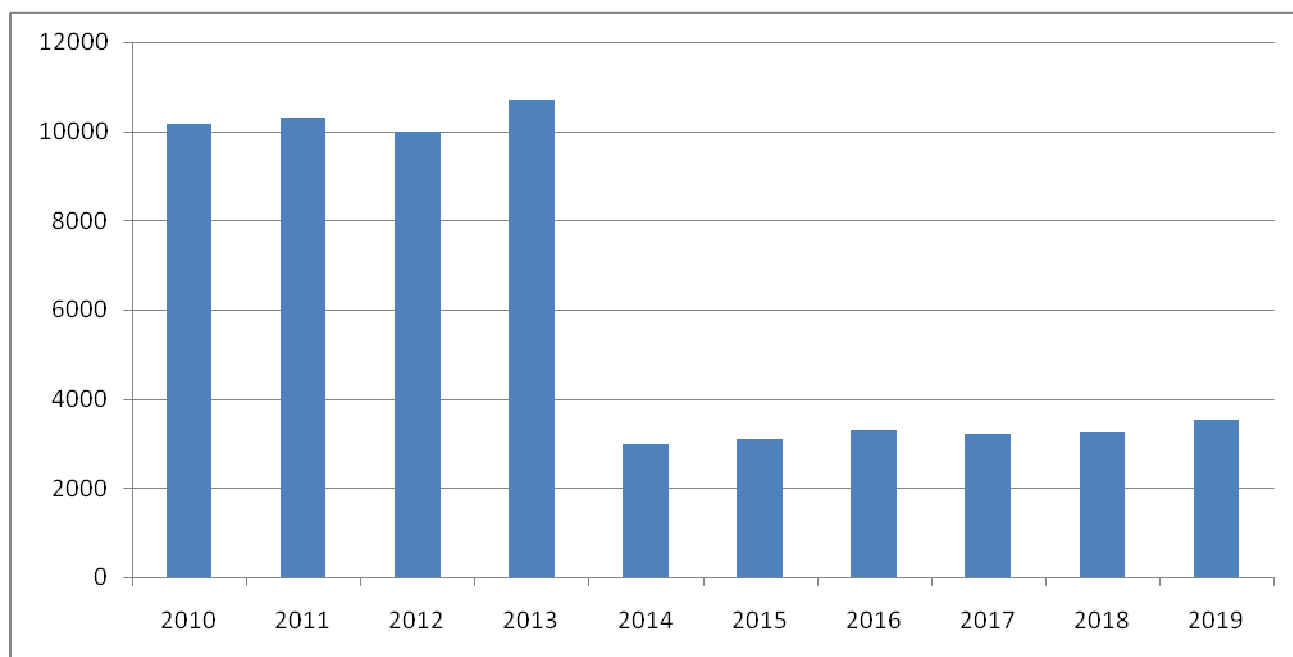

Рис.2.4. Динаміка малих підприємств в Луганській області

В інших регіонах динаміка досліджуваного показника була різноманітною: десь він мав позитивну тенденцію, а десь тримався на одному рівні (рис.2.5 та 2.6).

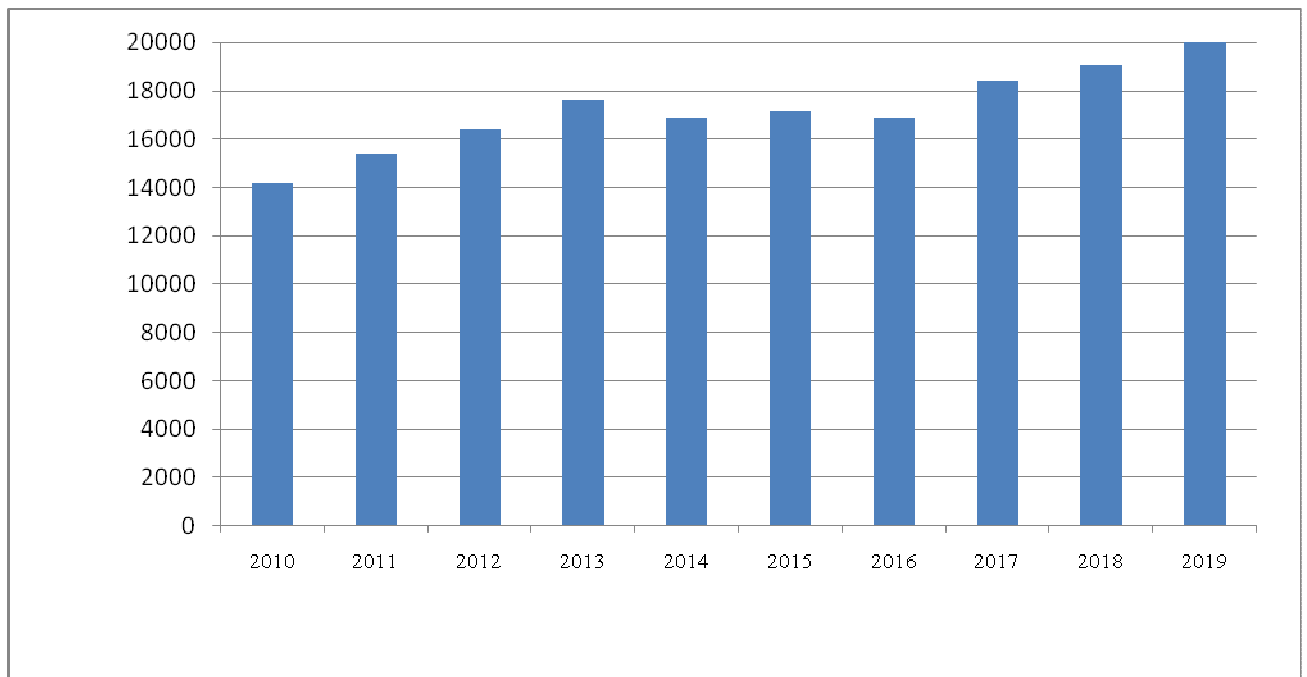

Рис.2.5. Динаміка малих підприємств у Київській області

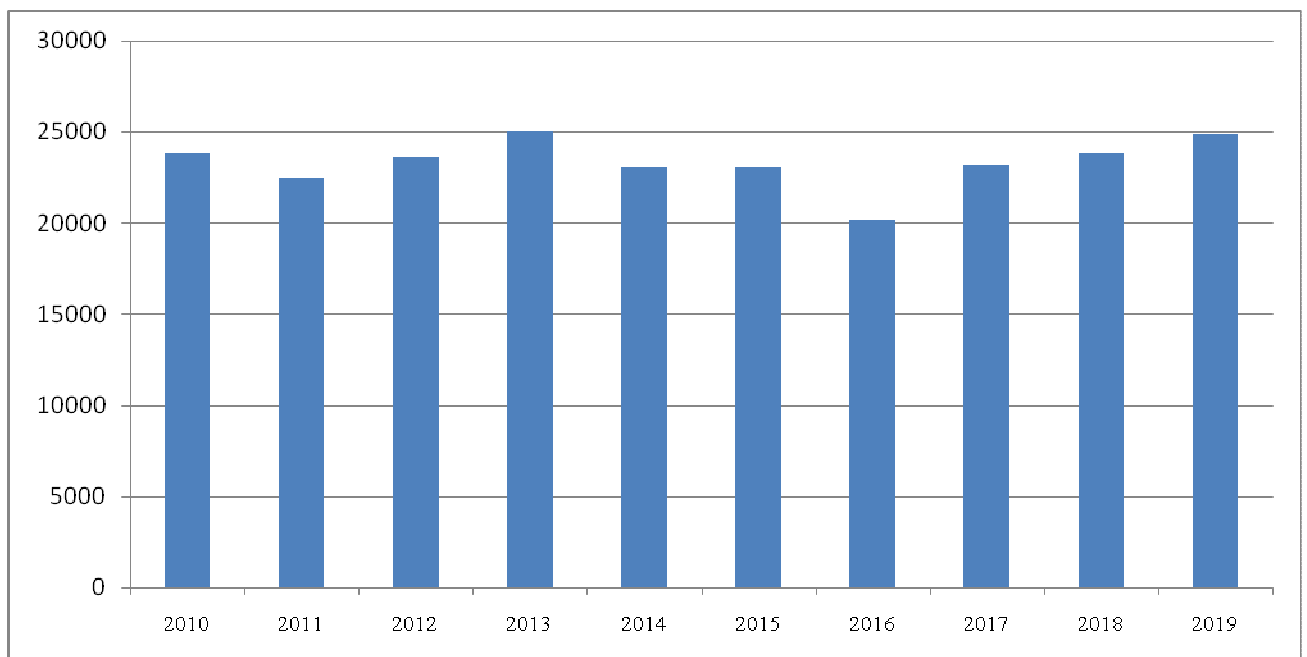

Рис.2.6. Динаміка малих підприємств в Одеській області

Таким чином, умови для розвитку підприємництва в регіонах були вельми різними, що зумовило різницю тенденцій їх показників. Якщо макро-економічні чинники залежить від національних центральних органів публічної влади, то регіональні – від органів місцевого самоврядування.

Динаміка кількості фізичних осіб-підприємців в регіонах України наведена на рис.2.7. Дані рисунка свідчать про суттєве зменшення показника в роках, що слідують за 2014 роком.

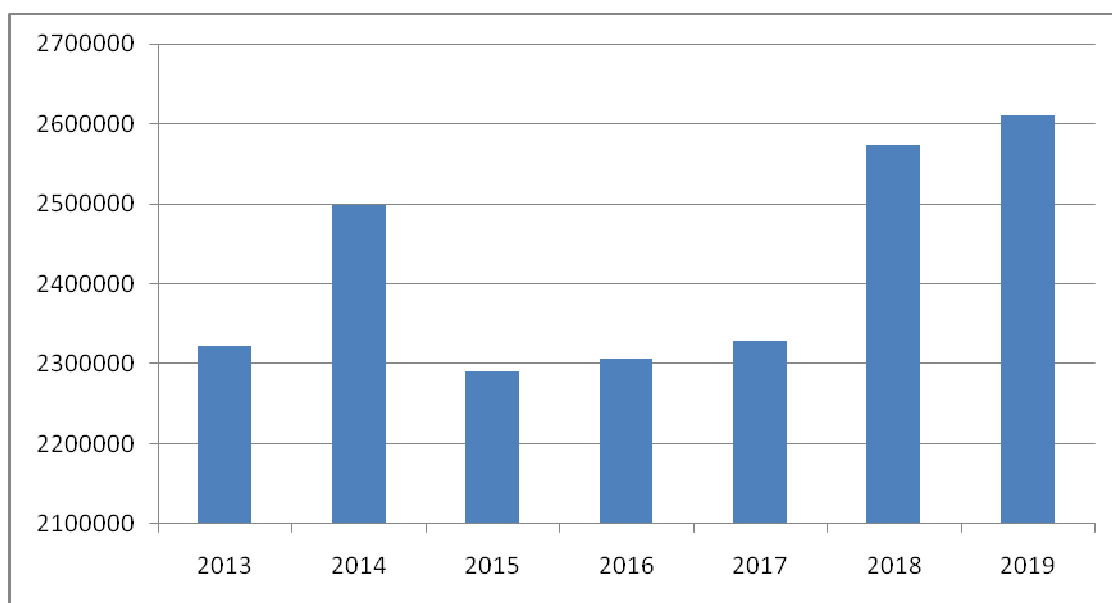

Рис.2.7. Динаміка кількості фізичних осіб-підприємців в регіонах України
Структура фізичних осіб-підприємців у 2019 році за регіонами наведена на рис.2.8.

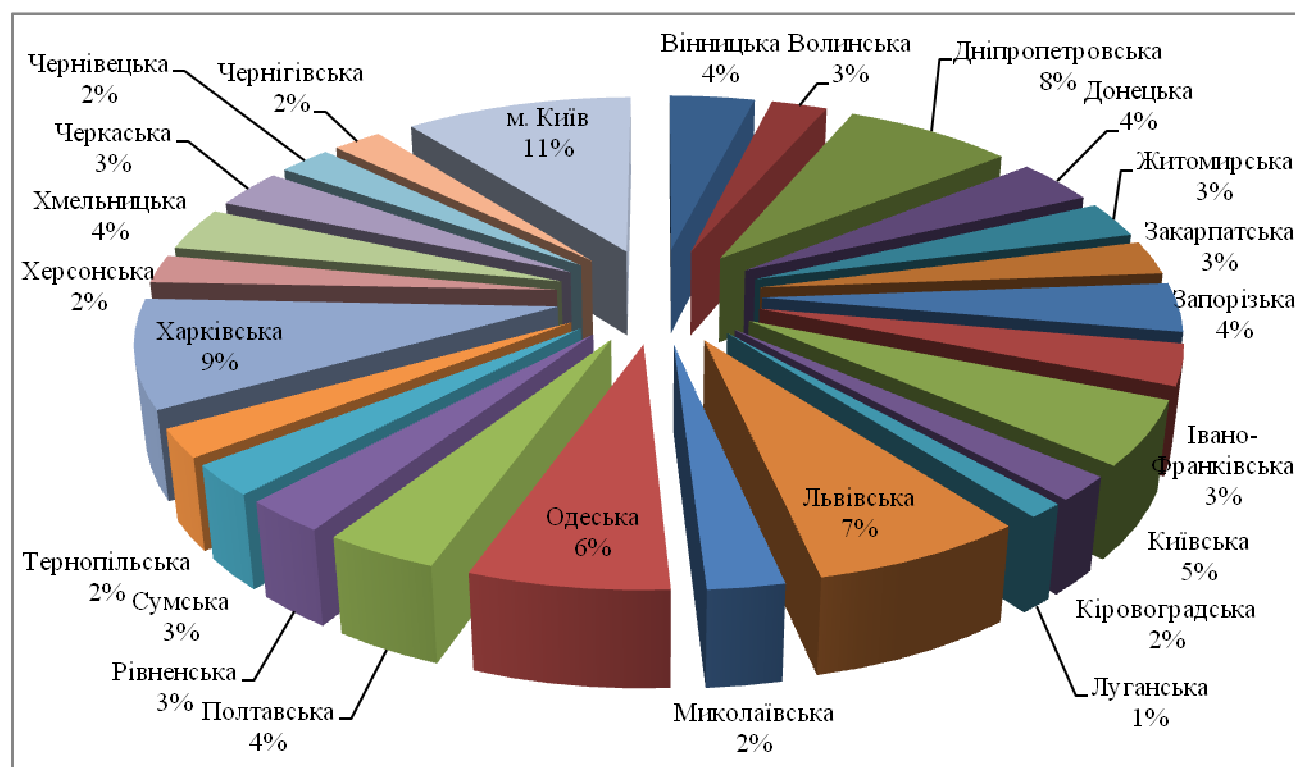

Рис.2.8. Структура фізичних осіб-підприємців у 2019 році за регіонами

В порівнянні з малими підприємствами структура ФОПів за регіонами була майже однаковою. В м.Київ ФОПів більше всього, але суттєво менше ніж питома вага малих підприємств.

Важливим призначенням регіонального підприємництва з позицій державного регулювання є створення нових робочих місць.

Динаміка кількості зайнятих працівників на малих підприємствах в регіонах України наведена на рис. 2.9.

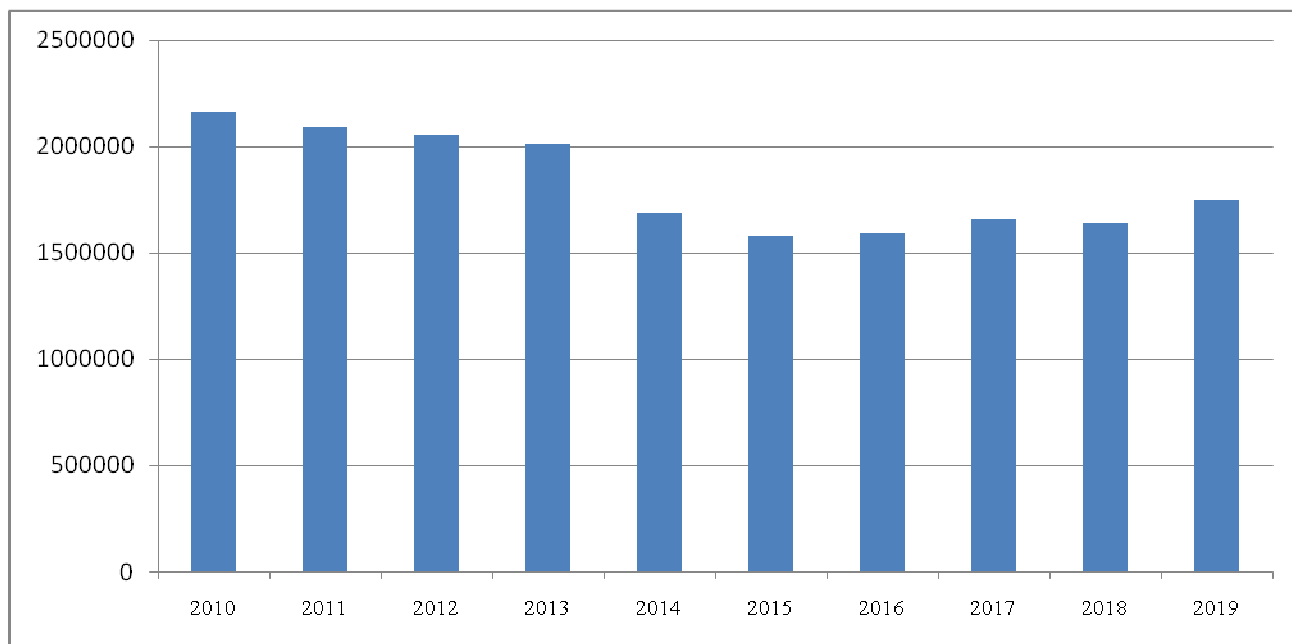

Рис.2.9. Динаміка кількості зайнятих працівників на малих підприємствах в регіонах України

Якщо кількість малих підприємств в регіонах України у 2019 році в порівнянні з 2010 майже не змінилася, то кількість зайнятих працівників на них знизилася з 2,1 млн. осіб до 1,7 млн. осіб. До того ж, негативна динаміка стає сталою, що є вельми негативним явищем. Зменшення числа робочих місць є більш негативним явищем для економіки регіонів в порівнянні зі зменшенням кількості малих підприємств.

Структура кількості зайнятих працівників на малих підприємствах в регіонах України у 2019 році наведено на рис. 2.10.

Наведена структура майже повністю відповідає структурі кількості малих підприємств за регіонами.

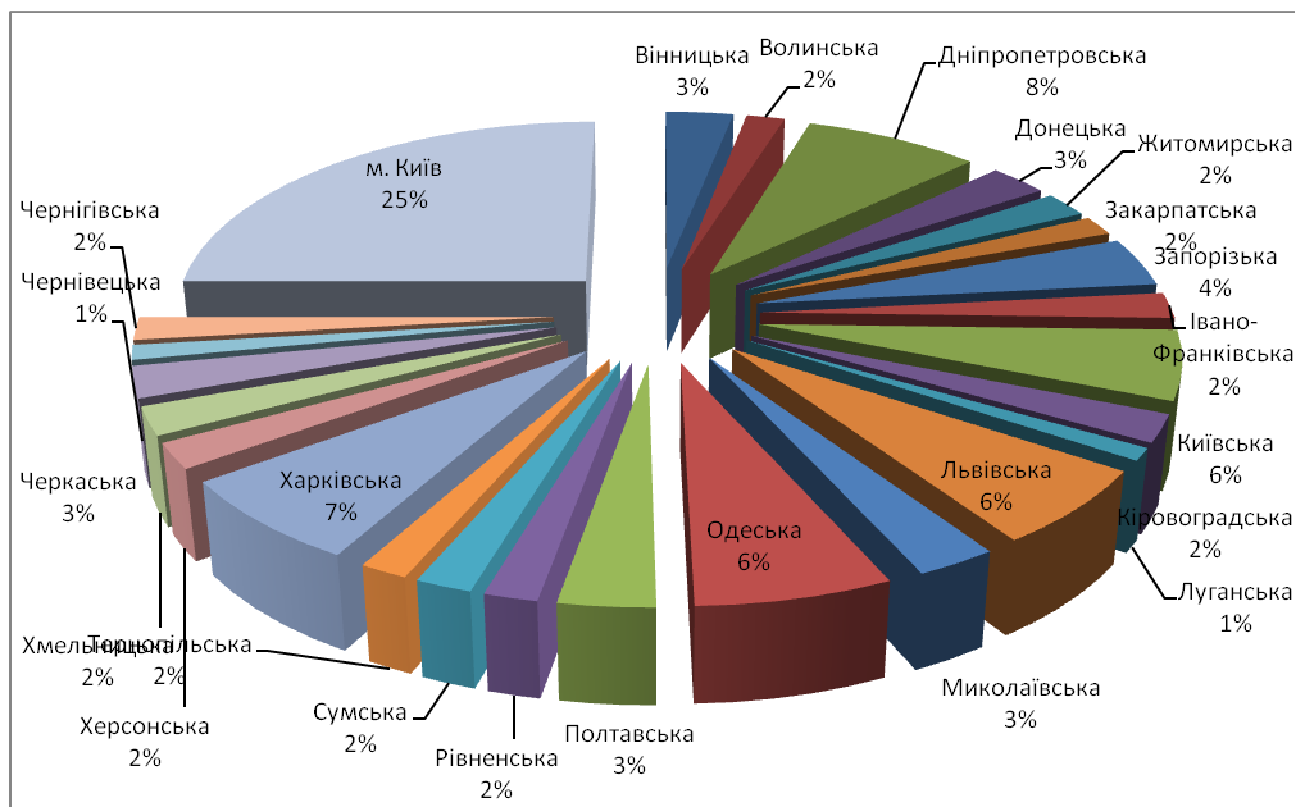

Рис.2.10. Структура кількості зайнятих працівників на малих підприємствах в регіонах України у 2019 році

Відсутність сталої тенденції зростання кількості малих підприємств та ФОПів, а також кількості зайнятих працівників на малих підприємствах в регіонах України може пояснюватися погіршенням умов для регіонального розвитку підприємництва. До того ж, така ситуація може бути пояснена зниженням загальної чисельності населення країни. В таких умовах важливо оцінювати динаміку відносних показників, наприклад, кількості малих підприємств в розрахунку на 10 тис. мешканців країни.

Динаміка кількості малих підприємств в розрахунку на 10 тис. мешканців наведена на рис.2.11.

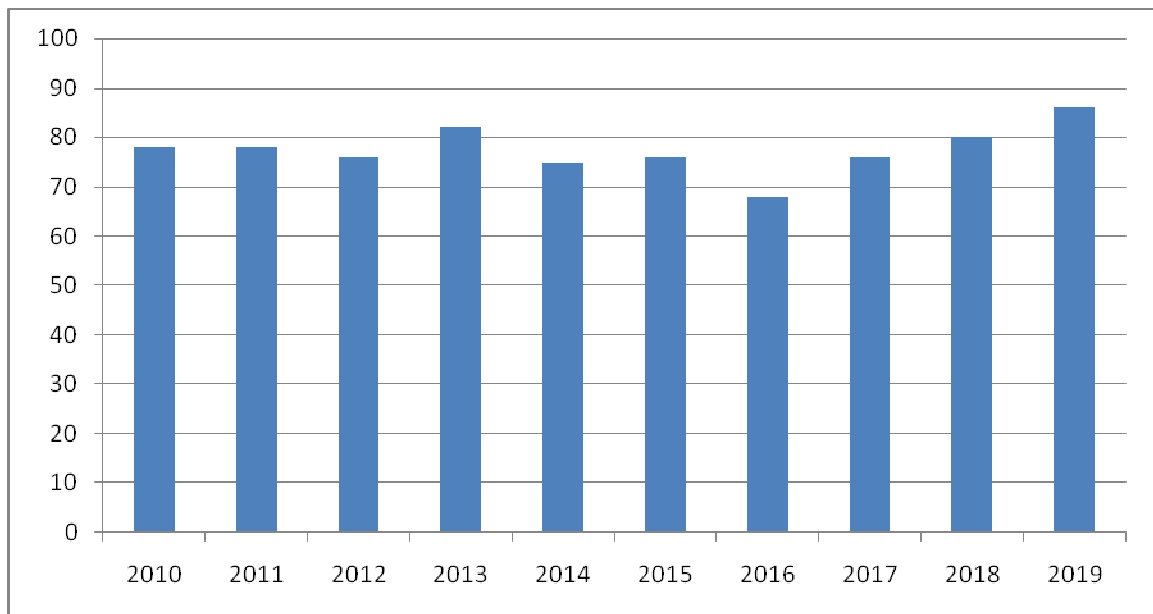

Рис.2.11. Динаміка кількості малих підприємств в розрахунку на 10 тис.осіб.

Як бачимо з даних рис.2.11 у 2014 – 2016 роках також спостерігаємо зменшення показника, однак вже у 2019 році значення показника вище, ніж у 2010 році. Отже за десять років за цим показником ситуація суттєво не змінилася.

Із завданням створення робочих місць в регіонах малі підприємства та ФОПи не справлялися, що позначилося на сталій тенденції високого рівня безробіття в регіонах (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Динаміка рівня безробіття в регіонах України

Роки	Безробітне населення			
	у віці 15–70 років		працездатного віку	
	у середньому, тис осіб	у % до економічно активного населення відповідної вікової групи	у середньому, тис осіб	у % до економічно активного населення відповідної вікової групи
1	2	3	4	5
2010	1713,9	8,2	1712,5	8,9
2011	1661,9	8	1660,9	8,7
2012	1589,8	7,6	1589,2	8,2
2013	1510,4	7,3	1510,3	7,8
2014	1847,6	9,3	1847,1	9,7
2015	1654,7	9,1	1654	9,5
2016	1678,2	9,3	1677,5	9,7
2017	1698	9,5	1697,3	9,9
2018	1 578,6	8,8	1577,6	9,1
2019	1486,7	8,2	1486,9	8,6

Отже розвиток регіонального підприємництва в останні роки було незадовільним за багатьма параметрами. В цілому відповідного розвитку майже не було.

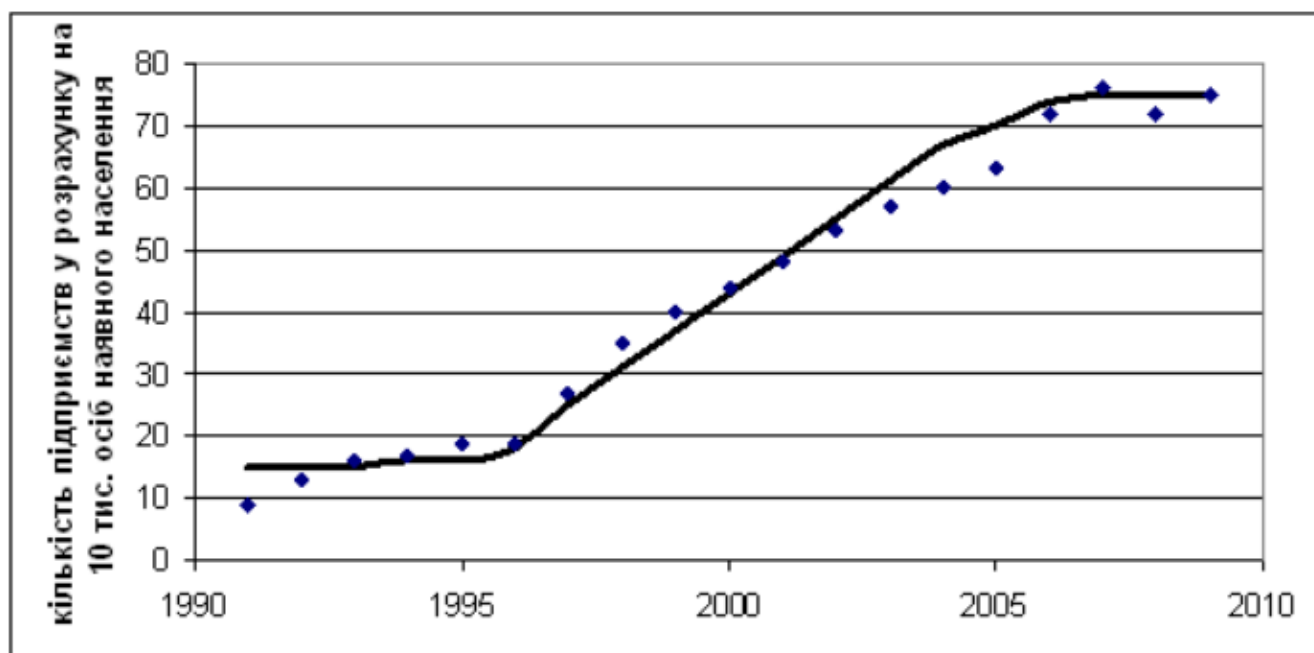
В період з 2010 по 2020 роки суттєвого розвитку регіонального підприємництва в країні не відбулося, однак в порівнянні з 2000 або з 90-ми роками, розвиток все ж мав місце.

Аналіз динаміки кількості підприємств в Україні за період 1991 – 2009 рр. (рис. 2.12) дозволяє зробити висновок, що вона складається з трьох основних періодів:

1991 – 1996 рр. – початковий етап ринкових перетворень, під час якого дуже повільно зростала кількість підприємств;

1997 – 2006 рр. – етап бурхливого розвитку підприємництва, створення значної кількості малих та середніх підприємств;

з 2007 р – починається етап, який характеризується відсутністю кількісного зростання підприємництва.

Динаміка кількості підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення в Україні (1991 – 2009 рр.)

На рис. 2.12 наведено апроксимуючу криву, яка відображує загальну тенденцію динаміки кількості підприємств, форма кривої відповідає логістичній

функціональній залежності, яка є характерною для економічних процесів і віддзеркалює дію закону насичення (спадаючої граничної корисності). Порівняння з країнами ЄС дає змогу стверджувати, що за кількісними оцінками розвиток підприємництва у 2006 – 2007 рр в регіонах України практично відповідає європейським показникам.

Важливим є те, що динаміка кількості підприємств протягом 2000 – 2009 рр. знаходилась в тісному кореляційному зв'язку з часткою найманих працівників на малих підприємствах до їх загальної кількості (рис. 2.13).

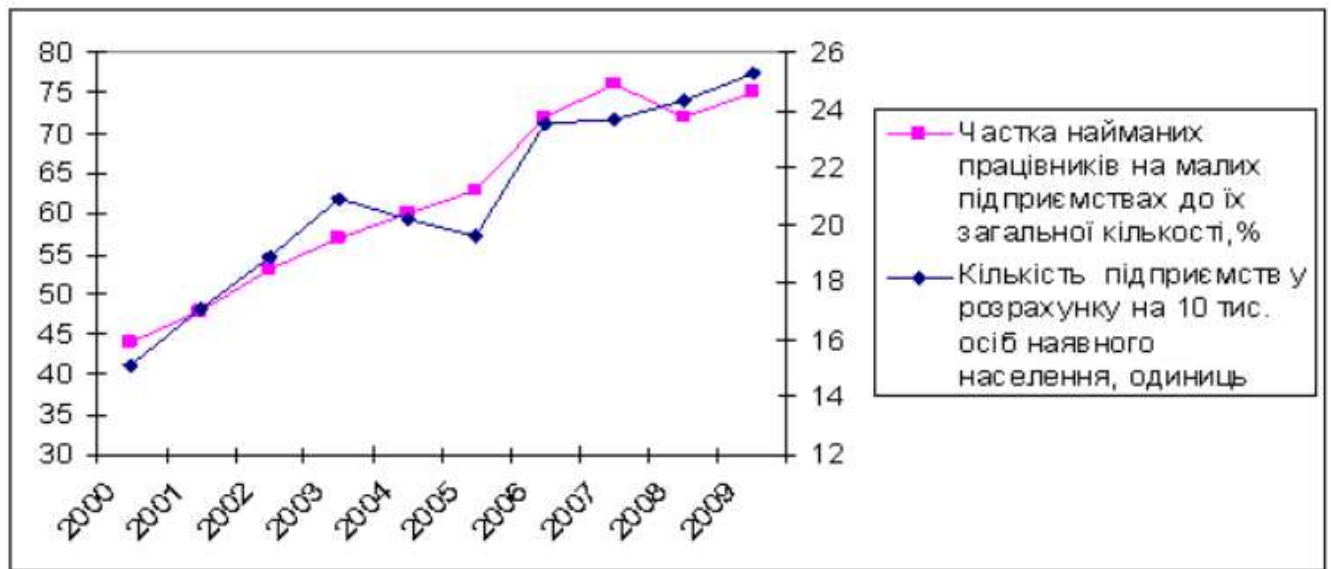

Рис.2.13. Порівняння динаміки показників кількості підприємств та частки найманих працівників на малих підприємствах за період 2000 – 2009 рр.

Вищезначене дає змогу стверджувати, що екстенсивний період розвитку підприємництва в регіонах України завершено, і з 2007 р. здійснюється перехід до якісних перетворень, аналіз яких вимагає переходу від абсолютних кількісних показників до відносних показників, що характеризують структурні зрушення.

Проаналізуємо структуру малого підприємництва за видами економічної діяльності на прикладі Запорізької області в 2000, 2006 та 2009 рр. з метою виокремлення структурних зрушень, характерних для другого та третього етапів розвитку підприємництва. Особливої уваги необхідно приділити тим галузям, які мають потенціал інноваційного розвитку – надання послуг підприємцям, що

включає інформаційний бізнес, розвиток транспорту та зв'язку, послуги в сфері освіти.

Результати аналізу свідчать про непропорційно велику частку торгівлі в загальному обсязі реалізованої продукції підприємств малого бізнесу, причому ця частка протягом другого періоду зростала і досягла у 2006 р. в Запорізькій області майже 72%. Подібна тенденція спостерігалась і в інших областях України.

Починаючи з 2007 р. частка торгівлі в загальному обсязі продукції підприємств малого бізнесу починає зменшуватись, що є позитивною тенденцією. При цьому спостерігається збільшення частки підприємств сфери послуг, які забезпечують інноваційний розвиток та просування до економіки знань, так частка операцій з нерухомим майном, оренди, інжинірингу та надання послуг підприємцям зросла з 4,44% до 6,26%. частка транспорту і зв'язку – відповідно з 2,78% до 3,27%.

Таким чином, розвиток регіонального підприємництва в країні відбувався суттєво до 2010 року, а потім цей розвиток з кількісних параметрів перейшов до якісних.

2.2. Оцінка механізмів регулювання регіонального підприємництва

Для розвитку сталої, ефективної та конкурентоспроможної соціально-орієнтованої економіки регіонів в країні потрібен ефективний і дієвий механізм державного регулювання, спрямований на реалізацію основної мети, яка полягає у виконанні соціально-економічних функцій держави і забезпеченні сталого економічного зростання окремих суб'єктів господарювання. Регуляторна політика спрямована на забезпечення оптимального рівня втручання органів регіонального управління та місцевого самоврядування в діяльність суб'єктів підприємництва, вибір таких механізмів регулювання, які сприяли б як розвитку підприємницьких структур, так і економічному зростанню в державі. Державне регулювання підприємницької діяльності є складовою економічного розвитку місцевого,

регіонального та центрального рівнів країни, а саме тому вимагає регулюючої ролі держави.

Основними складовими системи органів державної влади щодо регулювання регіонального підприємництва є Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, міністерства, Державний комітет з питань регуляторної політики та підприємництва та його регіональні відділення, органи місцевого самоврядування, місцеві державні адміністрації, координаційні ради (комітети, комісії) з питань розвитку підприємництва при місцевих державних адміністраціях [12].

Держава здійснювала регулювання регіональної підприємницької діяльності через: законодавче забезпечення свободи конкуренції, захист споживачів від проявів недобросовісної конкуренції та монополізму в будь-яких сферах підприємницької діяльності; податкову та фінансово-кредитну політику, включаючи встановлення ставок податків і відсотків за державні кредити, податкові пільги, ціни та правила ціноутворення, валютного курсу, розміру економічних санкцій; визначення соціальних норм функціонування підприємства, згідно з якими підприємець зобов'язаний забезпечити відповідні умови праці, охорону праці, оплату праці не нижче встановленого мінімального рівня, а також інші соціальні гарантії, включаючи соціальне та медичне страхування й соціальне забезпечення; встановлення екологічних норм і нормативів; залучення підприємців до виконання різноманітних науково-технічних та економічних регіональних і державних програм; укладання договорів на виконання робіт та здійснення послуг для державних потреб [33].

Основними засобами регуляторного впливу держави на діяльність суб'єктів регіонального підприємництва були: державне замовлення; ліцензування, патентування і квотування; сертифікація та стандартизація; застосування нормативів та лімітів; регулювання цін і тарифів; надання інвестиційних, податкових та інших пільг; надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій [17].

Основними функціями державного регулювання регіональної підприємницької діяльності є такі: 1) сприяння розширенню існуючих, створенню та залученню нових суб'єктів господарювання; 2) підтримка та розвиток конкуренції, антимонопольне регулювання; 3) захист прав як підприємців, так і споживачів їх продукції; 4) забезпечення ефективного функціонування підприємницьких структур; 5) забезпечення надходжень до всіх рівнів бюджетів від діяльності підприємницьких структур.

Органи державного управління будували свої відносини з регіональними підприємцями, використовуючи такі інструменти регуляторної політики: податки та кредити; валютне регулювання; мита та квоти; договори на виконання робіт і здійснення послуг для загальнодержавних і місцевих потреб; науково-технічні, економічні, соціальні загальнодержавні та регіональні програми. Таким чином, саме органи місцевого самоуправління шляхом реалізації цілеспрямованої регуляторної політики в певних сферах можуть сприяти розвитку регіональних підприємницьких структур.

Створення та реалізація державної політики щодо розвитку й підтримки регіонального підприємництва здійснюється Державним комітетом України з питань регуляторної політики та підприємництва (Держпідприємництво України), який є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом. Держпідприємництво України є спеціально уповноваженим органом з питань ліцензування, державної регуляторної політики та дозвільної системи у сфері господарської діяльності, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України.

На рівні державної політики щодо розвитку та підтримки підприємництва в регіонах Комітет співпрацює з місцевими державними адміністраціями, місцевими органами врядування і громадськими організаціями через мережу своїх територіальних представництв, які діють в областях, містах Києві, а також Інститут уповноважених з питань захисту прав підприємців [33].

Отже, чинне в Україні державне регулювання розвитку регіонального підприємництва включає:

- систему правових засобів (законів, норм, правил, законодавчих актів та нормативно-правових документів);
- інструменти фінансово-кредитної політики, спрямовані на реалізацію програм підтримки та розвитку малого та середнього підприємництва;
- інструменти інвестиційної та податкової політики, які передбачають економічний вплив держави на новостворені підприємства;
- засоби державної системи інкубаторів з розвинутою мережею центрів зайнятості, які регулюють рух трудових ресурсів та організовують професійну підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації кадрів для підприємницької діяльності;
- засоби системи державного контролю за дотриманням прийнятих та чинних правових, економічних та організаційних умов сприяння розвитку підприємництва.

На нинішньому етапі розвитку регіонів країни паралельно з процесами становлення регіонального підприємницького сектору відбувається формування механізму його державного регулювання. Розвиток та підтримка регіонального підприємництва в сучасних умовах був одним із пріоритетів державної економічної політики. З цією метою Кабінет Міністрів України прийняв постанову від 3 квітня 1996 р. №404 «Про концепцію державної політики розвитку малого підприємництва».

Загальна мета системи державного регулювання регіонального підприємництва укладається в створенні сприятливого середовища для функціонування регіональних підприємницьких структур, орієнтації й мотивації внутрішньогосподарської системи підприємництва в напрямку формування сучасного підприємництва, обумовленого його сутністю, функціями й принципами державного регулювання.

Формування системи державного регулювання регіонального підприємництва йде за багатьма напрямками. Розглянемо основні з них:

- формування системи правового забезпечення функціонування й розвитку регіонального підприємництва;

- формування системи державного регулювання процесу фінансового забезпечення й підтримки сучасного регіонального підприємництва;
- сприяння формуванню системи організаційного інфраструктурного забезпечення регіонального підприємництва в цілому;
- створення ефективної системи наукового забезпечення процесу формування й розвитку регіонального підприємництва;
- формування кадрового забезпечення регіонального підприємництва;
- підтримка в зовнішньоекономічній підприємницькій діяльності;
- економічний контроль за діяльністю державних структур із регулювання й підтримки регіонального підприємництва.

За останні роки в Україні прийнятий ряд важливих рішень щодо державної політики як у сфері регіонального підприємництва в цілому, так і в сфері малого бізнесу, зокрема, Кабінетом Міністрів України затверджено Концепцію державної політики розвитку малого підприємництва від 3 квітня 1996 р. №404, головною метою якої є досягнення належного рівня координації діяльності органів виконавчої влади, пов'язаної із забезпеченням розвитку цього сектору ринкової економіки. У концепції визначені стратегічні напрямки державної підтримки й регулювання регіонального малого бізнесу з метою прискореного розвитку малих форм господарювання й подальшого забезпечення їхньої державної підтримки.

Важливим кроком з удосконалення системи легалізації регіональної підприємницької діяльності є розробка ряду нормативно-правових документів щодо ліцензування й патентування деяких видів підприємництва, утворення єдиної вертикальної структури органів ліцензування. Так, відповідно до Указу Президента України від 7 лютого 1997 р. №104/97, утворена Ліцензійна палата України, що набула статус центрального органу виконавчої влади, визначені її функції. Указом також передбачене створення представництв і підрозділів палати в обласних, міських і районних державних адміністраціях.

З метою проведення державної політики в регіональній підприємницькій діяльності, у тому числі в малому бізнесі, Указом Президента України від 25

травня 2000 р. №721/2000 був утворений Державний комітет України з питань регуляторної політики й регіонального підприємництва, що є правонаступником Державного комітету України з питань розвитку регіонального підприємництва, і визначені завдання щодо його підтримки.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 11 жовтня 1997 р. утворена Рада підприємців України, завданням якої є стимулювання регіональної підприємницької діяльності, у тому числі, регіонального малого бізнесу, установлення ефективного співробітництва суб'єктів підприємництва і їхніх об'єднань із Кабінетом Міністрів і інших органів виконавчої влади в процесі здійснення державної стратегії розвитку регіонального підприємництва й формування ринкової інфраструктури. Раді підприємців України доцільно здійснювати свою діяльність на основі взаємодії з органами виконавчої влади, підприємствами різних форм власності, а також із громадськими організаціями.

З метою зменшення втручання державних органів у підприємницьку діяльність Указом Президента України «Про ліквідацію обмежень, які стримують розвиток підприємницької діяльності» від 3 лютого 1998 р. – №79/98 визнано необхідним провести делегування – здійснити сукупність заходів, спрямованих на усунення правових, адміністративних, економічних і організаційних перешкод у розвитку підприємництва. Держрегулювання є необхідним для спрощення контролю над діяльністю підприємців, скорочення витрат регіонального підприємницької діяльності, пов'язаних з виконанням нормативно-правових актів, визначення відповідальності органів державної влади за прийняття незаконних рішень або дій, які призвели до заподіяння шкоди суб'єктам підприємницької діяльності, порушення їхніх прав, установлених законом.

Незважаючи на прийняття останнім часом вищими органами державної влади й керування нормативно-правових документів, розвиток регіонального малого підприємництва в Україні здійснюється в несприятливому макро- і мікросередовищі, існує багато проблем, які необхідно вирішувати на різних рівнях. І, крім того, прийняті закони на практиці, як правило, діють слабо або зовсім не діють.

Результати проведеного дослідження показали, що основними причинами, які стримують розвиток регіонального малого бізнесу в країні, є:

- насамперед, фінансові бар'єри: основним джерелом інвестицій поки залишаються власні фінансові ресурси суб'єктів малого бізнесу й сімейні позики; банківські кредити в цьому секторі економіки використовуються обмежено через їх високу процентну ставку й відсутність гарантій для банків (у вигляді застав);

- обмеженість внутрішнього попиту й наявність кризи збуту на внутрішньому ринку у зв'язку з недоліком вільних фінансових коштів і зниженням реальних доходів населення, низька конкурентоспроможність на світовому ринку;

- недосконалість законодавства з питань розвитку малого бізнесу й підприємництва в цілому;

- високі податки, що змушує деяких суб'єктів малого підприємництва йти в тіньову економіку;

- недостатня державна фінансово-кредитна й майнова підтримка малих підприємств;

- відсутність діючого механізму реалізації державної політики з підтримки малого бізнесу;

- недосконалість системи обліку й статистичної звітності малих підприємств;

- обмеженість інформаційного й консультативного забезпечення;

- недосконалість системи підготовки й перепідготовки кадрів для підприємницької діяльності;

- відсутність стимулів, що спонукають до інвестування;

- психологічне не сприйняття позитивної ролі підприємців у ринкових перетвореннях серед окремих верств населення.

Чинниками впливу на розвиток регіонального підприємництва є і національні органи публічної влади. Верховна Рада України забезпечує нормативно-законодавчу базу державної політики підтримки щодо прийняття законів та інших актів. Національний банк України, згідно із Законом України

«Про Національний банк України» [6] від 20 травня 1999 року № 679-XIV, проводить монетарну політику, виступає основним регулятором грошово-кредитного ринку та здійснює вплив на кредитну активність банків через встановлення норм та правил їх діяльності, зокрема офіційної облікової ставки для задоволення попиту суб'єктів підприємницької діяльності в додаткових коштах.

Встановлюючи облікову ставку, Національний банк України впливає на процентну ставку за кредитами комерційних банків. Так, чим вище облікова ставка, тим вище процентна ставка комерційного банку, отже, тим більше фінансових ресурсів доводиться витрачати суб'єкту господарювання для обслуговування кредиту. До того ж зі зростанням процентних ставок за кредитами попит на такі ресурси серед суб'єктів підприємництва зменшується. Провідне місце у системі державної підтримки розвитку малого бізнесу посідає фінансова підтримка, механізм надання якої започатковано Постановою Кабінету Міністрів України «Про порядок надання фінансової підтримки підприємствам» від 19 жовтня 1994 року № 645. Проте вона могла надаватися лише державним підприємствам чи підприємствам, у майні яких частка державної власності перевищувала 50%. Це обмежувало можливості підприємств інших форм власності.

Відносини, пов'язані з розвитком регіонального підприємництва в нашій країні, базуються на засадах Конституції (головного Закону України) та регулюються Господарським, Цивільним, Податковим кодексами [7], Законом «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні», іншими законодавчими актами та міжнародними договорами, згода на обов'язковість дотримання яких надана Верховною Радою України [8].

Відповідно до цих нормативних документів поняття малого бізнесу в Україні об'єднує такі дві категорії [8]:

- 1) суб'єкти малого підприємництва (юридичні особи – суб'єкти господарювання будьякої організаційно-правової форми та форми власності, середня кількість працівників яких за звітний період (календарний рік) не

перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності яких не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України);

2) суб'єкти мікропідприємництва (зазвичай фізичні особи-підприємці, у яких вказані показники не перевищують 10 осіб та 2 мільйонів євро відповідно).

З метою сприяння розвитку малого бізнесу з 1999 року в Україні запроваджено спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва. Плюсів і мінусів цієї системи, що залежать від умов здійснення підприємницької діяльності, господарських операцій та від величини його доходів, досить багато. Питання спрощеної системи оподаткування є одним з найважливіших для суб'єктів малого підприємництва та держави, оскільки у зовнішньоекономічному просторі необхідно забезпечити стабільний економічний розвиток малого підприємництва як одного з важливих елементів у ринковій системі.

Спрощена система оподаткування – спеціальний податковий режим, запроваджений для зниження податкового навантаження та стимулювання малого підприємництва в Україні. Спрощена система оподаткування значно легша з точки зору ведення бухгалтерського обліку, хоча має низку обмежень. Так, існує список дозволених для цієї системи оподаткування видів діяльності. Окрім цього, існують обмеження припустимого обсягу доходу та кількості найманих робітників. За весь час існування застосовувати спрощену систему оподаткування могли як фізичні особи-підприємці, так і юридичні особи [7].

Єдиний податок із суб'єктів малого підприємництва завжди був і залишається вагомим джерелом надходжень місцевих бюджетів та є серйозним важелем державного регулювання діяльності підприємців і малих підприємств, які є суб'єктами спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності. Практика оподаткування доходів суб'єктів малого підприємництва єдиним податком за усі роки його існування свідчить про те, що він є одним з найбільш ефективних засобів стимулювання розвитку малого підприємництва, гармонізації

економічних інтересів держави та платників податків, а також забезпечення зайнятості населення.

Спрощена система оподаткування уведена з метою підтримки малого підприємництва на етапі започаткування власного бізнесу зі встановленням досить простих та прозорих правил оподаткування, визначення бази оподаткування та мінімізації процедур обліку й звітності з метою покращення бізнес-клімату.

Розвиток малого бізнесу є найбільш ефективним інструментом ринкового реформування економіки. Важливість цього сектору економіки виявляється в тому, що збільшується кількість зайнятого населення, в результаті чого збільшується рівень доходу населення, а це приводить до того, що зростає сукупний попит, наслідком якого є збільшення виробництва.

Тезис про обов'язкову державну підтримку суб'єктів малого підприємництва видається настільки беззаперечним, що серйозних наукових досліджень стосовно її доцільності в національному масштабі останніми десятиріччями не провадилося. Проте сучасний стан економіки країни та нелегкий шлях реформування знову підіймають проблему визначення економічної та політичної доцільності державної підтримки саме цієї категорії суб'єктів підприємництва (табл. 2.2).

В таких умовах основними цілями регіональної політики розвитку регіональної підприємництва були:

- створення сприятливих умов щодо ефективної підприємницької діяльності;
- розвиток малого бізнесу як чинника створення конкурентного середовища та середнього класу в суспільстві;
- розвиток самозайнятості громадськості;
- збільшення відсотку участі представників малого бізнесу у формуванні ВВП;
- забезпечення організаційно-правових і соціально-економічних основ бізнесу;

- встановлення та забезпечення етико-правових норм підприємництва;
- забезпечення розвитку підприємницької інфраструктури;
- реалізація політики охорони навколишнього середовища.

Таблиця 2.2

Аргументи «за» та «проти» державної підтримки регіонального підприємництва

№	«За»	«Проти»
1. Економічний мотив		
Деякі послуги економічно доцільно надавати тільки в межах малого бізнесу, орієнтованого на кінцевого споживача та найбільш до нього наближеного.	Малий бізнес не дає значну питому вагу ВВП, податки, зайнятість порівняно із середнім та великим бізнесом, тому варто підтримувати останні.	
Малий бізнес найшвидше реагує на зміну динаміки ринку, попиту тощо.	Часто малий бізнес не створює реальний продукт, а є посередником, що приводить до зростання вартості товарів чи послуг для кінцевого споживача.	
Податки малих підприємств та мікропідприємств найчастіше формують місцеві бюджети, тому їх підтримка вигідна громаді.	Податки малих підприємств та мікропідприємств мають незначну питому вагу в доходах місцевих бюджетів.	
2. Соціальний мотив		
Держава має мотивувати розвиток підприємництва, а малий бізнес є його першоджерелом.	Держава не має нікого підтримувати, бо сенс ринкової економіки полягає в саморегуляції, а штучна підтримка створює нежиттєдайні господарчі організми.	
Малий бізнес може слугувати інструментом зняття соціальної напруги для окремих категорій населення.	Наявність пільг у галузі оподаткування за виконання малим бізнесом певних умов створює підґрунтя для корупції.	

Регіональна політика сприяння розвитку регіонального підприємництва вирішувала широкий спектр завдань, які стоять перед економікою регіонів в цілому (рис. 2.14).

Рис.2.14. Завдання державної регуляторної політики сприяння розвитку малого підприємництва

Серед них можна виділити такі:

1. Залучення в економіку вільних економічних ресурсів є характерним для великих підприємств, на яких деякі працівники не можуть в повній мірі ефективно реалізувати свої знання, унікальні здібності, трудові навички. Основною причиною є умови організації і оплати праці не стимулюють їх повної самовіддачі.

2. Гнучке і своєчасне реагування на тенденції розвитку економіки. Однією з особливостей малих підприємств є збільшення без суттєвих капітальних вкладень виробництво споживчих товарів і послуг, розширення їх асортименту, забезпечення гнучкого, своєчасного реагування на зміну попиту. В цьому випадку раціонально використовуються невеликі місцеві джерела сировини і відходи крупного виробництва.

3. Сприяння розбудові інноваційної інфраструктури, забезпечить необхідними передумовами для взаємодії об'єктів інноваційної діяльності та включить в систему необхідні соціальні, юридичні, економічні, інформаційні та інші інститути, що підтримують підприємства на всіх етапах інноваційного циклу.

4. Сприяння у вирішенні проблеми зайнятості, дозволить залучити кваліфіковані кадри у підприємницьку діяльність згідно з потребами.

5. Подолання територіального і галузевого монополізму, сприятиме розвитку конкуренції на засадах чесності та якості ведення бізнесу.

6. Нарешті, створення цього сектора економіки є позитивною альтернативою виведення з «тіні» підприємницьких структур, що усуває його приховане становище на ринку шляхом вдосконалення умов діяльності легально працюючих суб'єктів малого підприємництва.

При цьому необхідно підкреслити, що несприятливі тенденції, які останніми роками спостерігаються у розвитку регіонального малого підприємництва, відображають його реакцію на негативні процеси, що відбуваються у всій економіці і суспільстві в цілому.

Розвитку регіонального підприємництва сприяло те, що воно було визнано державою одним з найважливіших елементів системи національного господарства, що потребує особливої уваги та підтримки.

Якщо для приклада розглядати Луганську область, то в області в структурі обласної військової цивільної адміністрації є Департамент економічного розвитку, торгівлі та туризму.

Зокрема Департаментом економічного розвитку та зовнішньоекономічної діяльності (далі – Департамент) щоквартально здійснюється моніторинг діяльності центрів надання адміністративних послуг області (далі – центри). За результатами моніторингу розробляються та направляються головам райдержадміністрацій, відповідних міських, селищних та сільських рад, якими створені центри, рекомендації щодо підвищення ефективності їх роботи. Вважається, що робота ЦНАПів сприяє розвитку регіонального підприємництва.

Цей департамент також розробляє обласні програми підтримки регіонального підприємництва. Протягом аналізованого періоду суттєвої фінансової підтримки за цими програмами для регіонального підприємництва не передбачалося, однак відповідно до Порядку використання коштів обласного бюджету, передбачених на часткову компенсацію відсоткових ставок за кредитами, що надаються на реалізацію проектів суб'єктів малого і середнього підприємництва, затвердженого розпорядженням голови обласної державної адміністрації – керівника обласної військово-цивільної адміністрації від 26.10.2017 № 768, суб'єкти підприємництва у 2018 році на конкурсних умовах отримали з обласного бюджету фінансову підтримку у сумі 500,0 тис. грн.

Діяльність департаменту передбачає надання допомоги суб'єктам малого та середнього підприємництва з підготовки та написання бізнес-планів для започаткування власного бізнесу прямо або через підзвітні організації. Також передбачено організацію та проведення конференцій, семінарів, лекцій, тренінгів, вебінарів, засідань, «круглих столів», робочих нарад за участю суб'єктів малого та середнього підприємництва.

В межах реалізації відповідних програм існують кількісні індикатори, що опосередковано характеризують розвиток та підтримку регіонального підприємництва.

Таким чином, механізми регулювання регіонального розвитку підприємництва сформовані, оскільки таке підприємництво визнано як важливий сектор регіонального господарства. В той же час, цей механізм незважаючи на свої якісні параметри не завжди був результативним та досконалим, що зумовлює необхідність дослідження його проблем.

2.3. Результативність та проблеми регулювання розвитку регіонального підприємництва

Механізм регулювання регіонального підприємництва в регіонах країни не був досконалим, такі висновки впливають згідно опосередкованих критеріїв, серед яких можна виділити наявність проблем розвитку регіонального підприємництва.

До основних проблем розвитку регіонального підприємництва слід віднести такі.

1) Загальний стан економіки України. На тенденції розвитку малого підприємництва безпосередньо впливає негативна динаміка основних макроекономічних показників.

2) Монополізація бізнесу. Для нормального розвитку малого та середнього бізнесу необхідно зменшити масштаби монополізації великого бізнесу. Адже зараз в Україні великі підприємства просто витісняють дрібний бізнес. В результаті невелика кількість великих гравців просто поглинає ринки.

3) Низька конкуренція на внутрішніх ринках. У багатьох сферах спостерігається висока концентрація великих підприємств, а показники виходу на ринок нових фірм залишаються низькими. Кількість суб'єктів малого бізнесу в більшості країн перевищує 95% від загальної кількості суб'єктів, що провадять підприємницьку діяльність.

4) Обмежений доступ до фінансових ресурсів. Малий бізнес має менші можливості для розвитку, оскільки за однакового рівня фіскального тиску великі

підприємства мають суттєво більші можливості щодо залучення фінансових ресурсів.

5) Обмежений доступ до ринку. Порівняно з великими корпораціями суб'єкти малого бізнесу мають менші можливості розширення географії збуту своєї продукції, а також участі в державних закупівлях.

6) Технологічні бар'єри, зокрема обмежений доступ до інновацій та досліджень. Через брак фінансових та людських ресурсів малі підприємства мають незначні можливості самостійно реалізовувати дослідницькі проекти, спрямовані на постійне технічне та технологічне вдосконалення.

Незважаючи на низку заходів, вжитих на державному та регіональному рівні зі стимулювання регіонального підприємництва, зростання ділової активності малого бізнесу в регіонах відбувається повільно.

Наразі немає дієвої системи фінансування, кредитування та страхування регіонального малого бізнесу. Обмеженість фінансових ресурсів державного і місцевих бюджетів зумовлює потребу розвивати франчайзингову систему співробітництва малого і великого підприємництва з метою формування довірливих взаємин між ними, відродження виробництва, гуртово-роздрібної торгівлі та сфери обслуговування, залучення матеріально-фінансових ресурсів і використання навичок роботи кваліфікованих спеціалістів.

Вирішення зазначених проблем розвитку малого бізнесу в Україні має стати одним з ключових напрямів державної політики, адже саме мале підприємництво сприятиме значному підвищенню ефективності реалізації вітчизняного економічного потенціалу, оптимізації участі України в міжнародному поділі праці, посиленню конкурентоспроможності національної економіки [11, с. 87].

Різноманітність видів суб'єктів малого бізнесу в регіоні та часом цілком відмінні потреби вимагають впровадження індивідуальних підходів до державної підтримки для кожного з них, відповідно, перелік податкових інструментів часто сильно різниться. Наприклад, малі підприємства, які прагнуть зростання, потребують фінансування, полегшити доступ до якого держава може завдяки наданню пільгових кредитів, державних гарантій чи компенсації відсотків за

залученими кредитами, запровадженню податкового кредиту на принципах платності та повернення.

Молодим інвестиційним підприємствам необхідні доступ до венчурного капіталу, створення інфраструктури, пряма бюджетна підтримка, дослідницькі податкові кредити тощо. Підтримка фермерських господарств в сучасному світі здійснюється за рахунок прямих бюджетних дотацій, застосування яких по відношенню до інших суб'єктів малого бізнесу часто є недоречним.

Аналіз передового світового досвіду застосування фіскальних інструментів підтримки малого бізнесу залежно від цільового призначення дає змогу виділити декілька груп таких інструментів (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Світовий досвід підтримки розвитку малого бізнесу

№	Інструмент	Значення
1	Інструменти, спрямовані на розширення внутрішніх фінансових ресурсів для активізації операційної діяльності підприємств, тобто податкові пільги.	Знижена загальна ставка податку на прибуток. Зокрема, в Канаді для суб'єктів підприємницької діяльності, дохід яких за рік не перевищує 500 тисяч канадських доларів, ставка державного податку на прибуток становить 11%, тоді як для інших – 15%.
2	Інструменти, спрямовані на зниження фінансового навантаження для інвестицій.	Надання підприємцям можливості створювати спеціальні інвестиційні резерви (Tax break on investment reserves), які розширюють можливості їх самофінансування. В таких резервах дозволяється акумулювати частину прибутку без оподаткування. Такий інструмент застосовується в Угорщині.
3	Інструменти стимулювання інноваційної діяльності	У Франції для представників малого бізнесу, що здійснюють інноваційну діяльність, а також для підприємств, що мають статус «молода інноваційна компанія», та для підприємців надається дослідницький податковий кредит зі ставкою 50% у рік здійснення інноваційного проекту і 40% у другий рік.
4.	Інструменти, спрямовані на стимулювання зайнятості.	Як правило, для стимулювання створення додаткових робочих місць уряди намагаються зменшити витрати малих підприємств на обов'язкові страхові соціальні внески роботодавця. Останній інструмент використовується в Канаді, де для малого бізнесу запроваджений податковий кредит на зайнятість.

На відміну від країн ЄС, Україна, де підтримку малого бізнесу також проголошено одним з головних пріоритетів економічної політики, досягла значно меншого прогресу в розбудові системи його фіскальної підтримки. Запровадження спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності розглядається як значне досягнення, хоча в більшості країн ЄС воно є лише механізмом подолання порушення нейтральності податкової системи.

За нинішніх умов сама по собі спрощена система оподаткування вже не здатна бути стимулом активізації сектору малого бізнесу. Хаотичні та різкі зміни умов ведення бізнесу, непрогнозована фіскальна політика, високий рівень корупції призвели до того, що кількість суб'єктів малого бізнесу останніми роками почала зменшуватися. У зв'язку з цим в Україні необхідно переглянути систему податкових інструментів підтримки малого підприємництва, щоби сформувати потужний імпульс для його розвитку.

Ситуація щодо функціонування малого підприємництва в Україні залишається на стадії становлення. Таким чином, основними шляхами покращення малого підприємництва в Україні є створення нормативно-правової бази за сприятливих умов, вдосконалення податкової політики та забезпечення раціонального функціонування спрощеної системи оподаткування. Необхідно створити механізм ефективної взаємодії між державою та підприємницьким сектором для ефективного розвитку малого підприємництва в Україні. Але водночас залишається багато невирішених проблем, а державна політика в галузі реформування порядку нарахування єдиного соціального внеску для фізичних осіб-підприємців демонструє, що малий бізнес сьогодні не є пріоритетом державної уваги.

Можна також додати і такі основні проблеми, що стримують розвиток регіонального підприємництва:

- недосконалість системи оподаткування;
- нестабільність бюджетного фінансування регіональних програм підтримки малого підприємництва;
- нерозвиненість механізмів фінансово-кредитної– підтримки і страхування ризиків малих підприємств;
- відсутність механізмів самофінансування;
- обмеження доступу малих підприємств до виробничих потужностей і майна підприємств, що реструктуризуються;

– відсутність надійної соціальної захищеності і– безпеки підприємців; організаційні проблеми взаємодії малого бізнесу з ринком і державними структурами;

– адміністративні бар'єри на шляху розвитку малого підприємництва.

У зв'язку з цим вважається, що розвиток регіонального підприємництва формується на базі системної взаємодії інституту підприємництва, інформації і факторів, що визначають вектор його функціонування, обмеження доступу малих підприємств до виробничих потужностей і майну підприємств, що реструктуризуються і т. д. Цей розвиток обумовлено трансформаційними процесами української економіки, що сформували до теперішнього часу «якість» підприємництва.

Прискорений розвиток регіонального підприємництва в країні можливий на основі проведення послідовної політики держави щодо децентралізації економічного управління і вдосконалення ринкових механізмів. В Україні також відсутні чітко сформульовані напрями державної підтримки малого підприємництва на регіональному рівні (з урахуванням особливостей кожної області).

Явища макроекономічної дестабілізації, які супроводжували розгортання в Україні фінансово-економічної кризи, обумовили різку актуалізацію завдань макроекономічної стабілізації, які мали бути здійснені насамперед у фінансовій та монетарній сферах. На відміну від більшості країн світу, які зустріли кризу з мінімальними інфляційними показниками, Україні впродовж останніх років був притаманний досить потужний інфляційний тренд. Саме він став на заваді безпосередньому використанню заходів прямого стимулювання внутрішнього платоспроможного попиту, які практикувалися розвиненими країнами світу, та змусив поєднувати антикризову політику з протидією інфляційним тенденціям. Проте запобігаючи руйнівній дестабілізації основних макроекономічних показників: темпу інфляції, обмінного курсу гривні, показників стабільності банківського сектору, рівня бюджетного дефіциту тощо, заходи макроекономічної

стабілізації завдавали неоднозначного впливу на стан підприємницького клімату в регіонах країні [21].

З одного боку, відбувалися стабілізація підприємницьких очікувань та формування відносно прогнозованого середовища ведення бізнесу. З іншого, стабілізаційні заходи, які полягали в запровадженні обмежень у монетарній сфері та посиленні жорсткості фіскальної політики, об'єктивно завдавали контрактивного впливу, гальмуючи економічну активність в країні. Як засвідчує досвід багатьох інших країн світу, заходи макроекономічної стабілізації дозволяють досягти бажаного результату лише протягом короткого терміну часу та неодмінно мають змінитися заходами проактивного характеру.

У сфері заходів щодо фіскальної стабілізації урядом насамперед переслідувались завдання щодо мобілізації ресурсів дохідної частини державного бюджету та можливого обмеження видаткової частини. Це значною мірою досягалося за рахунок посилення фіскального навантаження шляхом:

- підвищення ставок оподаткування: протягом 2009 р. за ініціативою уряду було прийнято шість законів, які підвищували податки та збори (обов'язкові платежі);
- стягнення авансових податкових платежів.
- затримання відшкодування ПДВ експортерам.
- активізації боротьби з мінімізацією оподаткування та посилення роботи щодо стягнення нарахованої, але не сплаченої частини податкових зобов'язань. Зростання частки фіскального вилучення супроводжувалося зменшенням спрямованості бюджетних видатків на цілі розвитку [13].

Таким чином, антикризова фіскальна політика, будучи орієнтованою на зростання фіскального вилучення коштів у суб'єктів господарювання, об'єктивно відігравала гальмівну роль щодо економічної активності в регіонах країні. При цьому кроки щодо подолання фінансових обмежень сектору підприємництва, сформованих та посилених депресійними проявами економічної активності та антикризовими заходами держави, були практично відсутні.

Таким чином, у післякризовий період в регіонах країні сформувалася низка несприятливих обставин, що утруднюють регіональну підприємницьку діяльність:

- відсутність чітко сформульованої державної політики щодо антикризової фінансово-кредитної підтримки підприємництва;
- зависокі ризики інвестиційної діяльності через нестабільну вартість грошей в умовах високої інфляції і невизначеної курсової динаміки;
- дефіцит фінансових ресурсів через нестачу бюджетного фінансування, утруднений доступ до зовнішніх ринків капіталу, обмеженість ресурсних можливостей банків;
- несприятливий податковий режим щодо кредиторів та позичальників; 9 вузькість внутрішнього ринку та падіння сукупного попиту, що сконцентрувався у сегментах продукції першої необхідності.

За цих обставин доступ малих та середніх підприємств до зовнішніх джерел фінансування виявився практично повністю перекритим, тоді як потреби їх у фінансовій підтримці істотно зросли.

В умовах фінансово-економічної кризи зменшено обсяги фінансової підтримки малого підприємництва з місцевих бюджетів.

Проблеми з кредитуванням змушували суб'єкти малого підприємництва в регіонах скорочувати обсяги діяльності, або закриватися взагалі. Зменшення обсягів фінансування програмних заходів, особливо в регіонах з недостатньо розвиненим підприємницьким потенціалом, посилює диспропорції регіонального розвитку, а внаслідок цього уповільнюється подолання кризових явищ в економіці регіонів.

Системний негативний ефект від дії важелів макроекономічної стабілізації уряд намагався компенсувати за допомогою заходів безпосередньої підтримки низки галузей реального сектору економіки. Проте така підтримка надавалася практично в режимі "ручного управління" та зводилася, як правило, до оперативного реагування на критичні ситуації в галузях, не сприяючи утворенню сприятливого середовища для підприємництва. Об'єктами такої підтримки стали гірничо-металургійний комплекс та хімічна промисловість (укладення

Меморандумів про взаєморозуміння, які де-факто нехтувалися обома сторонами), аграрний сектор (обмеження імпорту сільгосппродукції), житлове будівництво (передбачення пільгового кредитування з фактично відсутніх коштів Стабілізаційного фонду) тощо. Заходи були сконцентровані переважно на створенні сприятливих умов для підприємств, що належать до базових галузей вітчизняної економіки та великого й середнього бізнесу. Між тим, підприємства малого бізнесу були залишені практично сам на сам з проблемами погіршення фінансового становища, наростання вартості валютної заборгованості, зростання витрат та звуження ринків збуту

На сучасному трансформаційному етапі розвитку органами державної влади всіх рівнів значна увага приділяється стимулюванню розвитку підприємництва. Для цього були прийняті і реалізуються закони України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні», «Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні», «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців щодо спрощення реєстрації осіб як платників податків», розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2014-2024 роки», «Про утворення територіальних органів Державної служби з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва», регіональні та місцеві програми підтримки малого і середнього підприємництва.

Ведеться діяльність з активізації державної політики регулювання регіонального підприємницького сектору, позитивним наслідком чого стало удосконалення дозвільних процедур і реєстрації (у т. ч. електронної) речових прав на майно, спрощення процедур відкриття та закриття бізнесу, одержання адміністративних послуг, звуження прямого адміністративного державного контролю за діяльністю суб'єктів господарювання та реформування сфери надання адміністративних послуг, пом'якшення податкового тиску, розвиток інфраструктури для надання суб'єктам підприємництва фінансової, матеріально-

технічної, інформаційної, консультативної, маркетингової, кадрової та освітньої підтримки.

Між тим переважна більшість реформ і спрощень дозвільної діяльності стосувалася тих видів діяльності (чи видів господарських робіт), що і до спрощення не поширювалися на широке коло підприємств. Або ж реформи здійснювалися шляхом прямого агрегування процедур, «механічного» об'єднання функцій уповноважених органів державної влади у сфері регуляторної політики тощо, або заміною чітких дозвільних документів процедурами галузевої направленості (як правило не регламентованою сертифікацією).

Тобто низка реалізованих реформи минулих років так і не дали відповідь на те, яким чином управлінці прагнули перебудувати існуючу економічну систему. Відбулося ухвалення значного числа нормативно-правових актів, які істотно змінили правове підґрунтя підприємницького та інвестиційного клімату в країні. Проте суттєвої активізації підприємництва та заохочення інвестування не спостерігалось. Навпаки – фіксувалася поведінка економічних агентів, що свідчило про зворотний ефект, який не можна пояснити несприятливими макроекономічними умовами.

У підсумку ці зміни ще не забезпечили суттєвого покращення якісних та кількісних характеристик розвитку регіонального підприємництва. Функціонально і процедурно система зберігає основні попередні вади, що на прикладі подібних трансформацій у 2010 році може викликати дезорганізацію системи управління. Відтак ефективність політики економічних реформ та адекватної ринковій ситуації антикризової політики істотно знижується надто повільним формуванням цілісного та системного інституційного середовища, яке забезпечує реалізацію правових положень у практичній діяльності державного управління, підприємництва та населення України.

Натомість зазначені дії та реформи дозволили Луганській піднятися в рейтингу «Doing Business – 2015» з 112 на 96 позицію серед 189 країн світу. Зокрема, досягнуто значного успіху за двома ключовими позиціями – «реєстрація власності» (59 позиція) і «сплата податків» (108 позиція). Проте низка позитивних

кроків гальмується їх вибірковістю у практичній площині та нездатністю системно впливати на трансформацію економіки України у нову якість, нову модель зростання. Зокрема, відбулося погіршення у 7 з 10 сфер, що охоплюються дослідженням. Ряд важливих показників залишаються на наднизькому рівні. Зокрема протягом тривалого часу в Луганській області здійснювалися суперечливі реформи, які, за висновками Світового банку, демонстрували то значне поліпшення умов ведення бізнесу, то – навпаки, стрімке зниження порівнюваних позицій.

Таблиця 2.4

Позиція Луганської області у рейтингу «Doing Bussiness» у 2013-2020 рр.

Показник	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Складність ведення бізнесу, загальна оцінка	139	145	147	149	152	140	112	96
за субіндексами:								
започаткування бізнесу	109	128	136	118	116	50	69	76
реєстрація власності	138	140	160	165	168	158	88	59
сплата податків	177	180	181	181	183	168	157	108
підключення до електропостачання	x	x	x	169	170	170	182	185
виконання зобов'язань за контрактом	46	48	43	44	44	45	44	43
банкрутство	140	143	145	158	158	157	141	142
отримання кредиту	68	28	30	21	23	24	14	17
зовнішня торгівля	120	121	139	136	144	148	153	154
дозвільна система у будівництві	174	179	181	182	182	186	68	70
захист прав інвесторів	141	142	108	108	114	127	107	109

Реально, у 2013-2020 рр. в сфері сприяння підприємницькій діяльності продовжено практику попередніх років, коли в Луганській області реалізовувалися реформи, які покращували міжнародні рейтинги регіону без забезпечення реальних процесів активізації підприємництва та відновлення регіональної економіки.

Реалізація дійсних реформ поступово уповільнилася та гальмувалася, що викликало загальне руйнування перших позитивних очікувань вітчизняних і іноземних підприємств щодо перспектив бізнес-клімату та інвестиційної привабливості регіону.

За підсумками 2020 р., у структурі регіонального підприємництва частка малих підприємств становила 94,3%, середніх – 5,5% та великих – 0,2%. Упродовж 2010 –2020 рр. ці показники не зазнавали суттєвих змін. У розподілі за видами економічної діяльності пріоритетними сферами діяльності суб'єктів малого підприємництва залишаються торгівля та сфера послуг (ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку), питома вага яких від загального обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) сумарно складає понад 50%. При цьому частка суб'єктів малого підприємництва у промисловості становила лише 11,7%, сільському, лісовому та рибному господарстві – 12,6%, сфері операцій з нерухомим майном, оренди, інжинірингу та надання послуг підприємцям – 9,1%, будівництві – 9,4%, діяльності транспорту і зв'язку – 4,1%.

Вагомим показником аналізу економічного стану підприємництва в регіоні є показник кількості малих підприємств на 10 тис. осіб населення, який протягом 2010 – 2020 років по Луганській області залишався майже незмінним і становив 70 малих підприємств, що значно менше, ніж в попередні роки. Найліпше значення цього показника було у 2007 р. – 84 одиниці.

В регіональному розрізі найкращі показники кількості малих підприємств на 10 тис. осіб наявного населення України у містах Києві (266), Одеській (103), Київській (102), Харківській (91), Запорізькій (80) і Дніпропетровській областях (83). Тільки в цих регіонах спостерігається перевищення кількості малих

підприємств на 10 тис. населення над середньо українським показником. Це обумовлено специфікою місця розташування регіонів, особливостями економічного розвитку, великою кількістю підприємств, що займаються посередництвом і торговельною діяльністю. Можна стверджувати, що в інших регіонах України стан справ за показником кількості малих підприємств є ще гіршим. Найнижчими ці показники є в Тернопільській (45), Сумській (47), Закарпатській (45), Чернівецькій (44) та Рівненській (43) областях.

Суттєві міжрегіональні відмінності в розвитку малого підприємництва зумовлені впливом певних тенденцій розвитку нашої держави. З одного боку, динамічний розвиток економіки України не супроводжувався структурними змінами в регіонах, а отже, мав екстенсивний характер, коли зростають традиційні потужні промислові центри та залишаються у стані стагнації регіони з більш низьким рівнем промислового потенціалу. З іншого боку, існуванням типового для більшості постсоціалістичних країн феномену «столичного максимуму» ділової активності. Переважання концентрації ділової активності у столиці має значний вплив на формування міжрегіональних відмінностей розвитку малого підприємництва та збільшення диспропорцій регіонального розвитку за більшістю показників. Проте додамо, що суттєвий вплив на рівень соціально-економічного розвитку як країни, так і регіонів має не чисельність малих підприємств, а їх результативність. Одним із вагомих показників, що характеризує ефективність розвитку регіонального підприємництва є обсяг реалізованої продукції. Динаміка обсягів даного показника впродовж 2010 – 2020 рр. постійно зростає (за винятком кризового 2009 р.). Проте у 2013 р. обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг) дещо знизився порівняно з попереднім роком, причому понад 60% продукції створено за рахунок торгівлі, 10% – операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям, близько 9% – промисловість, 7% – будівництво. В регіональному розрізі спостерігаються значні відмінності в обсягах реалізованої продукції малими підприємствами.

Розвиток малого підприємництва на регіональному та місцевому рівні гальмують наступні системні проблеми:

1. Недостатнє (негарантоване та нерегулярне) фінансування регіональних програм підтримки і розвитку малого підприємництва.

2. Недосконалість контролю за використанням коштів, виділених малим підприємствам, внаслідок чого частина ресурсів витрачається за нецільовим призначенням (у структурі фінансування програмних заходів провідне місце займає фінансування бізнес-проектів на поворотній основі, пільгове кредитування – 28,4%, на навчально-методичну роботу направлено 3,2% коштів від загального затвердженого обсягу, виставкові заходи, видання інформаційних бюлетенів, проспектів, довідників – 12,4%, створення нових об'єктів інфраструктури підтримки підприємництва та поповнення статутного та оборотного фондів вже існуючих об'єктів – 6,6%, компенсацію відсотків за банківськими кредитами - 0,8% , інші заходи – 48,6%).

3. Відсутність ефективно функціонуючої системи дієвої взаємодії великого та малого підприємництва на місцевому (регіональному) рівні.

4. Нерівномірність розташування та розвитку малого підприємництва у регіонах країни, що обумовлено загальною економічною ситуацією в регіоні. Адже мале підприємництво напряму залежить від платоспроможного попиту населення в регіоні, від стабільного розвитку «точок росту» та потужних «ареалів» промислового, аграрного виробництва. Саме тому у депресивних, периферійних (у т.ч. монофункціональних регіонах) темпи розвитку малого підприємництва є незначними.

В регіонах країни також відсутні чітко сформульовані напрями державної підтримки регіонального підприємництва (з урахуванням особливостей кожної області).

Висновки до 2-го розділу

Досліджено стан та проблеми регулювання розвитку регіонального підприємництва, зокрема здійснено аналіз його розвитку.

Проведений аналіз статистичних даних показав, що найбільша питома вага функціонуючих малих підприємств переважно не у виробничій сфері, а в торговельно-посередницьких послугах, де швидше й без значних витрат можна дістати більший прибуток.

Аналіз динаміки числа малих підприємств в регіонах України не дозволяє виявити позитивну тенденцію. Суттєве зменшення показника відбулося за Донецькою та Луганською областями. В інших регіонах динаміка досліджуваного показника була різноманітною: десь він мав позитивну тенденцію, а десь тримався на одному рівні.

Найбільша вага малих підприємств у 2019 році були розташовані у м.Київ, друге місце за Дніпропетровською – 8 %, потім Харківська та Одеська області із значенням 7 %. Всі інші області мають майже однакові показники: від 1 до 5 %. В порівнянні з малими підприємствами структура ФОПів за регіонами була майже однаковою. В м.Київ ФОПів більше всього, але суттєво менше ніж питома вага малих підприємств.

Умови для розвитку підприємництва в регіонах були вельми різними, що зумовило різницю тенденцій їх показників. Якщо макро-економічні чинники залежить від національних центральних органів публічної влади, то регіональні – від органів місцевого самоврядування.

Якщо кількість малих підприємств в регіонах України у 2019 році в порівнянні з 2010 майже не змінилася, то кількість зайнятих працівників на них знизилася з 2,1 млн. осіб до 1,7 млн. осіб. До того ж, негативна динаміка стає сталою, що є негативним явищем. Зменшення числа робочих місць є більш негативним явищем для економіки регіонів в порівнянні зі зменшенням кількості малих підприємств.

Впродовж останніх десяти років динаміка показника кількості малих підприємств в регіонах в розрахунку на 10 тис. мешканців суттєво не змінилася. Отже розвиток регіонального підприємництва в останні роки було незадовільним за багатьма параметрами. В цілому відповідного розвитку майже не було. В період з 2010 по 2020 роки суттєвого розвитку регіонального підприємництва в

країні не відбулося, однак в порівнянні з 2000 або з 90-ми роками, розвиток все ж мав місце.

Із завданням створення робочих місць в регіонах малі підприємства та ФОПи не справлялися, що позначилося на сталій тенденції високого рівня безробіття в регіонах.

Здійснено оцінку механізмів регулювання розвитку регіонального підприємництва. Визначено основні складові системи органів державної влади щодо регулювання регіонального підприємництва. Основними засобами регуляторного впливу держави на діяльність суб'єктів регіонального підприємництва були: державне замовлення; ліцензування, патентування і квотування; сертифікація та стандартизація; застосування нормативів та лімітів; регулювання цін і тарифів; надання інвестиційних, податкових та інших пільг; надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій.

Уточнено основні функції та напрями державного регулювання регіональної підприємницької діяльності.

На нинішньому етапі розвитку регіонів паралельно з процесами становлення регіонального підприємницького сектору відбувається формування механізму його державного регулювання. Розвиток та підтримка регіонального підприємництва в сучасних умовах був одним із пріоритетів державної економічної політики. Загальна мета системи державного регулювання регіонального підприємництва укладається в створенні сприятливого середовища для функціонування регіональних підприємницьких структур, орієнтації й мотивації внутрішньогосподарської системи підприємництва в напрямку формування сучасного підприємництва, обумовленого його сутністю, функціями й принципами державного регулювання.

Визначено завдання державної регуляторної політики сприяння розвитку малого підприємництва, а також Аргументи «за» та «проти» державної підтримки регіонального підприємництва

Розглянуто діяльність Департаменту економічного розвитку, торгівлі та туризму в структурі Луганської обласної військової цивільної адміністрації.

Зокрема Департаментом щоквартально здійснюється моніторинг діяльності центрів надання адміністративних послуг області (далі – центри). Вважається, що робота ЦНАПів сприяє розвитку регіонального підприємництва.

Цей департамент також розробляє обласні програми підтримки регіонального підприємництва. Протягом аналізованого періоду суттєвої фінансової підтримки за цими програмами для регіонального підприємництва не передбачалося, однак у 2018 році регіональні підприємці все ж на конкурсних умовах отримали з обласного бюджету фінансову підтримку у сумі 500,0 тис. грн.

Діяльність департаменту передбачає надання допомоги суб'єктам малого та середнього підприємництва з підготовки та написання бізнес-планів для започаткування власного бізнесу прямо або через підзвітні організації. Також передбачено організацію та проведення конференцій, семінарів, лекцій, тренінгів, вебінарів, засідань, «круглих столів», робочих нарад за участю суб'єктів малого та середнього підприємництва.

В межах реалізації відповідних програм існують кількісні індикатори, що опосередковано характеризують розвиток та підтримку регіонального підприємництва.

Таким чином, механізми регулювання регіонального розвитку підприємництва сформовані, оскільки таке підприємництво визнано як важливий сектор регіонального господарства. В той же час, цей механізм незважаючи на свої якісні параметри не завжди був результативним та досконалим, що зумовлює необхідність дослідження його проблем.

Досліджено результативність та проблеми регулювання розвитку регіонального підприємництва. Незважаючи на низку заходів, вжитих на державному та регіональному рівні зі стимулювання регіонального підприємництва, зростання ділової активності малого бізнесу в регіонах відбувається повільно.

Результати дослідження показали, що протягом тривалого часу в Луганській області здійснювалися суперечливі реформи, які, за висновками Світового банку, демонстрували то значне поліпшення умов ведення бізнесу, то – навпаки, стрімке

зниження порівнюваних позицій. В сфері сприяння підприємницькій діяльності продовжено практику попередніх років, коли в Луганській області реалізовувалися реформи, які покращували міжнародні рейтинги регіону без забезпечення реальних процесів активізації підприємництва та відновлення регіональної економіки.

РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

3.1. Напрями удосконалення регулювання розвитку регіонального підприємництва

На підставі результатів аналізу та досліджень, що викладені у розділі 1 та 2, можемо розробити рекомендації з удосконалення регулювання розвитку регіонального підприємництва. Однак передувати цим рекомендаціям має визначення загальних напрямів відповідного удосконалення.

Ми вважаємо за необхідно підкреслити першочергові заходів ефективної підтримки та визначення головних перспектив розвитку малого підприємництва на регіональному рівні.

1. Сприяти формуванню сприятливого підприємницького клімату (привести чинні нормативно-правові акти місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування у відповідність до принципів державної регуляторної політики; розробити механізм часткового відшкодування з місцевих бюджетів відсоткових ставок за кредитами, залученими суб'єктами малого та середнього підприємництва для реалізації інвестиційних проектів; сформувати регіональні бази даних щодо інвестиційних пропозицій малих підприємств).

2. Для створення нових робочих місць, скорочення безробіття та стимулювання розвитку підприємництва (місцевій владі необхідно сприяти самозайнятості безробітних шляхом надання їм одноразової грошової допомоги для започаткування власної підприємницької діяльності; при перепідготовці та підвищенні кваліфікації безробітних особливу увагу слід приділяти професіям, що не тільки користуються попитом на ринку праці, але й дають змогу започаткувати власну справу; проводити семінари та курси підвищення кваліфікації для всіх бажаючих розпочати підприємницьку діяльність).

3. Вжити заходів щодо розвитку малого підприємництва у сільській місцевості (розробити механізми надання матеріальної допомоги малим підприємствам, що виробляють екологічно чисту продукцію сільського

господарства, займаються її переробкою та експортом; сприяти переорієнтації вивільненої робочої сили на нові види діяльності у сільському господарстві та у сфері розвитку «зеленого туризму»; сприяти залученню безробітних, зареєстрованих у містах, до працевлаштування на новостворених робочих місцях у сільській місцевості).

4. Стимулювати проведення регіональних конкурсів (тендерів) щодо закупівлі товарів та надання послуг малими підприємствами за кошти державних та місцевих бюджетів, а також участь підприємців у виконанні регіональних замовлень.

5. Запровадити механізми державно-приватного партнерства у сфері підтримки малого підприємництва на місцевому рівні (для залучення суб'єктів малого підприємництва до участі у формуванні регіональної політики створити при облдержадміністраціях Регіональні ради підприємців, стимулювати впровадження у регіонах інноваційних та енергозберігаючих технологій шляхом спільного фінансування проектів у науково-технічній та інноваційній сферах, що реалізуються малими підприємствами, налагодити здійснення щоквартального моніторингу наявності площ приміщень виробничого та невиробничого призначення, які перебувають у комунальній власності і можуть бути надані в оренду суб'єктам підприємницької діяльності).

6. Для інформаційного забезпечення малих підприємців та спрощення їх доступу до необхідної інформації сформувати у регіонах бази даних, які будуть нагромаджувати та впорядковувати інформацію щодо норм чинного законодавства України, інформаційно-аналітичні матеріали відносно розвитку підприємництва регіону, цінової ситуації, регуляторної політики, наявних банківських установ та кредитних спілок з переліком їх послуг у сфері кредитування суб'єктів малого підприємництва.

Очевидно, що подальше вдосконалення тільки законів не зможе якісно змінити розвиток регіонального підприємництва. У цих умовах зростає роль регіональних органів влади та органів місцевого самоврядування, проведеної ними політики щодо створення сприятливого підприємницького середовища.

Розвиток цих процесів буде прискорюватися за рахунок ослаблення впливу галузевих факторів і посилення впливу макроекономічних процесів.

Також ми вважаємо за доцільними такі рекомендації щодо принципів засад регіональної політики стосовно забезпечення розвитку регіонального підприємництва в посткризовий період зводяться до:

1. Послідовного здійснення заходів, спрямованих на полегшення процесу створення суб'єктів підприємницької діяльності (зокрема підприємств), враховуючи з цією метою рекомендації Всесвітнього банку і Європейської комісії, зокрема рекомендації, що стосуються використання механізму "єдиного вікна" для реєстрації знову утворюваних підприємств, організації Інтернет реєстрації, введення правила "мовчання – знак згоди" і утримання на низькому рівні адміністративних витрат, пов'язаних з реєстрацією.

2. Спрощення процедур, що регулюють функціонування вже діючих суб'єктів підприємницької діяльності, зокрема скорочення кількості необхідних дозволів і ліцензій і збільшення термінів їх дії, поліпшення координації між різними наглядовими установами і зменшення загального числа перевірок, яким піддаються суб'єкти підприємницької діяльності.

3. Узгодження політики оподаткування з потребами суб'єктів підприємницької діяльності, особливо суб'єктів МСП, спрощення процедур оподаткування, скорочення кількості податкових платежів і покращення системи податкового регулювання. Щодо МСП, що здійснюють інноваційну діяльність, можливе вжиття адресних заходів щодо створення цільових податкових стимулів.

4. Розробки в рамках спільних консультацій з банківськими установами заходів щодо полегшення доступу МСП до банківського фінансування, зокрема до спеціальних схем кредитування для довгострокового інвестиційного фінансування, включаючи тривалі пільгові періоди, кредитні гарантії у рамках приватно-державних програм, орієнтованих на МСП, і сприятливі правила прийняття заставного забезпечення. Розробки альтернативних форм фінансування для знову утворюваних МСП, зокрема фінансування по лінії спеціалізованих приватнодержавних фондів, лізингу, мікрофінансування тощо. Підтримки

"інвестиційної готовності" підприємств за допомогою підвищення поінформованості щодо підвищення здатності компаній МСП залучати фінансові кошти.

5. Системних заходів, спрямованих на вдосконалення державного управління і зменшення масштабів корупції і практики незаконних поборів з суб'єктів підприємницької діяльності. Інтересам нових підприємців і діяльності суб'єктів підприємницької діяльності повинні служити посилення незалежності суддів, застосування податкових правил, що передбачають покарання за незаконні платежі, створення антикорупційних консультативних органів за участю державного і приватного секторів і посилення підзвітності державних службовців. Необхідно заохочувати ділові кола до врахування і застосування десяти принципів, проголошених в Глобальному договорі ООН.

6. Зниження бар'єрів на шляху розширення діяльності МСП за кордоном, згідно з рекомендаціями ОЕСР, створення механізмів, що сприяють участі МСП в процесі формування і здійснення торговельної політики, надання суб'єктам підприємницької діяльності – експортерам допомоги у вивченні і розумінні умов підприємницької діяльності в приймаючих країнах.

7. Усунення культурних бар'єрів, що стоять на шляху зростання суб'єктів підприємницької діяльності, за допомогою серії заходів, спрямованих на заохочення і стимулювання духу підприємництва, зокрема серед молоді, надання їй допомоги в розумінні можливостей, що відкриваються перед нею саме завдяки підприємництву.

8. Подолання незбалансованості представлення в підприємництві деяких груп населення, наприклад молоді і етнічних меншин. У рамках політики розвитку підприємництва повинні враховуватися й тендерні чинники.

9. Поширення інформації щодо передової практики зниження бар'єрів на шляху підприємництва і розвитку суб'єктів підприємницької діяльності в розвинених країнах з ринковою економікою і в країнах з перехідною економікою; на цій основі і в співпраці із зацікавленими приватними компаніями і асоціаціями підприємців органам державного управління центрального та місцевого рівня

доцільно організовувати курси підготовки для державних чиновників, що реалізують державну політику розвитку підприємництва, а також для майбутніх підприємців.

10. Використання механізму співпраці між державним і приватним секторами при формуванні і реалізації державної політики в сфері розвитку суб'єктів підприємницької діяльності на центральному і місцевому рівнях. Сприяння участі МСП в консультаціях державного і приватного секторів з цього питання і врахування їх конкретних потреб. У співпраці з асоціаціями підприємців мають бути створені механізми для моніторингу здійснення політики в сфері розвитку підприємництва

Слід наголосити на тому, що державне регулювання з розвитку регіонального підприємництва є елементом економічної політики на центральному та регіональному рівнях з відповідними повноваженнями як центральних органів влади, так і регіональних владних структур. Згідно з метою щодо підвищення ефекту взаємодії між малим, середнім та великим бізнесом, а також владою.

Ми пропонуємо вжиття низки заходів державного регулювання на регіональному рівні, а саме:

- створення регіональних центрів кооперації та субконтрактації щодо підготовки пропозицій з розвитку взаємовигідної співпраці між структурами бізнесу, інтеграції їх у міжрегіональне та міжнародне співробітництво;

- створення єдиного координаційного центру (як акумулятора інформації щодо наявності тимчасово невикористаних спеціалізованих виробничих, складських або інших приміщень великих підприємств, які можуть бути здані в оренду (реалізовані) малому бізнесу на умовах формування справедливої ціни на них, а також обладнання та техніки).

Також слід розробляти регіональні програми підтримки малого бізнесу з економічною спеціалізацією та регіональними особливостями, а також за рівнем потенційних можливостей регіону та наявності актуальних сировинних потужностей.

На нашу думку головними задачами держави є максимізація отриманого прибутку, правильний та раціональний розподіл наявних ресурсів та надання інвестиційної допомоги саме тим господарствам, які цього справді потребують.

Регіональним органам публічної влади слід звернути увагу на фінансові заходи в регулюванні малого підприємництва. Говорячи про елементи фінансової політики, вважаємо, що держава повинна використовувати такі інструменти підтримки розвитку малого бізнесу:

- розробка механізму надання пільг (більш лояльна податкова політика);
- забезпечення простої системи сплати податків;
- розробка інструментів інвестиційного та кредитного забезпечення;
- надання допомоги щодо матеріально-технічного забезпечення.

Сьогодні актуальним питанням залишається також дослідження податкових механізмів державного регулювання регіонального підприємництва, які існують на сучасному етапі розвитку економіки.

Можемо запропонувати побудову ефективної державної податкової політики на основі таких дій:

- загальний податковий тиск слід зробити оптимальним і постійним (незалежно від рівня масштабів та ефективності діяльності бізнесу);
- зниження кінцевого податкового навантаження для підприємств малого бізнесу має забезпечуватися за рахунок наданих їм пільг. Особливої уваги заслуговує дослідження механізмів державного регулювання малого бізнесу на регіональному рівні.

Основними заходами з боку держави щодо вдосконалення податкових інструментів підтримки регіонального підприємництва в Україні повинні стати такі.

1) Зменшення податкових перешкод для зміни організаційно-правової форми ведення підприємницької діяльності. Під час започаткування свого бізнесу більшість власників малих підприємств вибирає статус фізичної особи – підприємця, проте через певний час у разі зростання масштабу діяльності у них може виникнути бажання створити юридичну особу. Така дія позначатиме

розвиток бізнесу, тому державі необхідно підтримати цей процес і забезпечити «безперервність» підприємства.

2) Розширення внутрішніх джерел фінансування в умовах обмеженості доступу до кредитних ресурсів і надмірно високої вартості боргових ресурсів. Високі ставки кредитів, жорсткі умови і тривалий термін їх отримання, брак достатнього забезпечення суттєво знижують шанси малих підприємств на отримання доступу до зовнішніх фінансових ресурсів.

3) Стимулювання технологічного оновлення малого бізнесу. Перспективною для України може стати інвестиційна технологічна знижка. Механізм її адміністрування полягає в тому, що підприємству дозволяється списати на витрати до 150% вартості придбаної новітньої технології. Для цього воно має отримати висновок незалежної установи, що підтверджує той факт, що на момент придбання нового технологічного рішення технологія використовується у світі не більше 5 років. Ця пільга може застосовуватися для тих підприємств, які працюють на загальній системі оподаткування.

4) Запровадження податкових інструментів стимулювання інноваційної діяльності. Максимально ефективним буде запровадження для суб'єктів малого бізнесу інноваційного податкового кредиту із ставкою 20% і з можливістю компенсації витрат на інноваційні проекти готівкою, якщо у рік реалізації проекту не вистачає прибутку (або він взагалі відсутній), щоб компенсувати витрати.

5) Запровадження стимулів для створення в малому бізнесі висококваліфікованих робочих місць. Сектор малого бізнесу формує резерв для створення значної кількості робочих місць. Проте, на відміну від потужних корпорацій, суб'єкти малого підприємництва є більш чутливими до витрат, які пов'язані зі створенням додаткових робочих місць. У зв'язку з цим необхідно вжити комплекс заходів, які б знижували навантаження на ліквідність малих підприємств у зв'язку з розширенням штату. Цього можна досягти завдяки запровадженню на певний період зниженої ставки ЄСВ, який роботодавець – мале підприємство сплачує за додатково зайнятих працівників.

З метою поліпшення стану та розвитку малого бізнесу в Луганській області необхідно:

1. Удосконалити структуру освітніх програм з питань підприємницької діяльності. Це допоможе залучити широкі версти населення до здобуття знань, необхідних для започаткування та ведення власної справи, знизити рівень безробіття в регіоні, підвищити ефективність діяльності суб'єктів малого підприємництва.

2. Поширити практику проведення конференцій, семінарів, засідань за круглим столом, форумів, міжнародних зустрічей, відзначення Дня підприємця із залученням суб'єктів малого підприємництва. Це допоможе сформуванню позитивну суспільну думку про мале підприємництво, підвищити рівень поінформованості громадськості про проблеми малого підприємництва, сприяти розвитку економічного співробітництва суб'єктів малого підприємництва.

3. Створити умови для ефективного розвитку мережі регіональних і місцевих фондів підтримки підприємництва для запровадження прогресивного механізму кредитно-гарантійної та фінансової підтримки малого підприємництва.

4. Розробити механізм створення у регіонах бізнес-центрів, бізнес-інкубаторів (у тому числі молодіжних), ресурсних, консультаційних центрів, тощо. Це допоможе створити умови для розвитку підприємництва, зменшити рівень безробіття шляхом залучення незахищених верств населення до підприємницької діяльності.

5. Запровадити проведення виставок і ярмарок продукції, виробленої суб'єктами малого підприємництва з метою стимулювання випуску конкурентоспроможної продукції вітчизняних підприємств.

6. Удосконалити функціонування «гарячої лінії» для підприємців у місцевих органах влади. Це допоможе співробітництву між суб'єктами малого підприємництва та органами виконавчої влади.

7. Сприяти розвитку міжнародного співробітництва у сфері малого підприємництва. Це дозволить удосконалити систему державної підтримки малого підприємництва на основі використання зарубіжного досвіду, створити

позитивний імідж представників українського малого підприємництва, встановити ділові контакти між суб'єктами малого підприємництва.

В сучасних умовах підтримка регіонального підприємництва повинна також сприяти створенню достатньо трудового потенціалу, який буде працювати у малому підприємстві.

Серед заходів, що спрямовані на підвищення рівня конкурентоспроможності кадрового складу суб'єктів малого підприємництва необхідно виділити такі:

1. Підготовка управлінських кадрів і бізнес-команд для суб'єктів малого підприємництва і подальший розвиток систем підготовки і навчання населення основам ведення підприємницької діяльності, у тому числі незайнятого населення.

2. Організація професійного навчання осіб, які перебувають на обліку в службі зайнятості, за направленнями цієї служби за професіями та спеціальностями, що користується попитом у приватнопідприємницькому секторі та сприяють розвитку власної справи. Як базу для навчання і перенавчання кадрів (у тому числі безробітних) для малих підприємств можливо використовувати курси при службі зайнятості. Однак обмеженість бюджетних коштів не дозволяють розраховувати на те, що даний канал стане в найближчій перспективі відігравати помітну роль у рішенні проблеми зайнятості в малому підприємстві.

3. Підтримка самозайнятості. Як навчальну базу для реалізації цього напрямку можливо використовувати коледжі, ліцеї, вузи, школи бізнесу і т.д.

На відміну від попереднього напрямку, тут переважає платна форма навчання, але незважаючи на це число бажаючих вчитися в даних закладах буде набагато вище, ніж у навчальних центрах служби зайнятості.

4. Організації стажувань, обміну досвідом на підприємствах України, в іноземних фірмах і зарубіжних навчальних закладах для суб'єктів малого підприємництва.

5. Підготовка і проведення олімпіад, конкурсів підприємницьких проектів з метою підвищення рівня економічних знань у школярів і студентів.

6. Проведення Всеукраїнського конкурсу бізнес-планів підприємницької діяльності серед молоді та Всеукраїнський конкурс «Молодий підприємець року». Це повинно сприяти підвищенню ділової активності молоді, розвитку її творчого потенціалу та підтримки підприємницьких ініціатив.

7. Поширення інформації про потенційні можливості малого підприємництва, надання допомоги у пошуку ділових партнерів, сприяння збільшенню обсягів експорту продукції. Це дозволить підвищити ділову активність суб'єктів малого підприємництва, поліпшити міжнародний імідж вітчизняних малих підприємств, збільшити експортний потенціал.

8. Узгодження обсягів і профілів підготовки робітників і фахівців (насамперед з числа молоді) в установах професійної освіти всіх рівнів з урахуванням потреб ринку праці в малому підприємстві. Тому що зараз наявність великої кількості безробітних з професіями, які не мають попиту на ринку праці, поєднується з дефіцитом на працівників багатьох професій та спеціальностей.

9. Забезпечення зайнятості трудових ресурсів при структурних змінах в економіці.

Показник витрат на персонал є новим для сучасних українських підприємств і відіграє найважливішу роль у структурі їх витрат. Це інтегральний показник, що охоплює всю сукупність витрат, пов'язаних із залученням, винагородою, стимулюванням, розвитком, вирішенням соціальних проблем, організацією роботи та забезпеченням нормальних умов праці і навіть звільненням персоналу підприємства.

Таким чином, управління ефективністю витрат на персонал може впливати на результат господарської діяльності підприємства в цілому.

Отже, для ефективного функціонування регіонального підприємництва існує необхідність постійного підвищення рівня знань серед представників малого підприємництва. Також необхідно створити систему надання комплексу

консультаційних, організаційних і методичних послуг з питань організації підприємницької діяльності. Це послуги в юридичній, бухгалтерській, фінансовій, маркетинговій сферах, у діловодстві, людських ресурсах, стратегічних питань і питань загального менеджменту. Зараз ринок надання консультаційних послуг малим підприємствам в Україні не досить розвинутий, тому багато малих підприємств не знають, куди звернутися за одержанням тієї або іншої необхідної інформації. Особливу увагу необхідно приділити питанням субсидування наданих консультаційних послуг. Надані послуги не повинні бути цілком безкоштовними, однак державні дотації можуть використовуватися для субсидування мінімального набору консультаційних послуг для нових підприємств з урахуванням потреб сьогодення.

Для об'єднання фінансових зусиль усіх зацікавлених сторін і надання більш тривалої й ефективної підтримки новим малим підприємствам доцільно сприяти подальшому розвитку бізнес-інкубаторів. Перевага бізнес-інкубаторів для підприємців включає зниження первинних витрат на приміщення, накладних витрат шляхом спільної оплати адміністративних і комунікаційних послуг, взаємодія з іншими підприємствами інкубатора і здобуття досвіду спілкування з державними установами. Типовий бізнес-інкубатор забезпечує мале підприємство наступними видами допомоги:

- професійний менеджмент; доступ до необхідних фінансових ресурсів;
- надання офісу й офісних послуг;
- консультації по всіх аспектах організації бізнесу; технічна допомога, лізинг устаткування на сприятливих умовах;
- інформаційне забезпечення – бібліотеки, комп'ютери, доступ до інформаційних мереж; приміщення для ділових зустрічей, круглих столів тощо.

Позитивним моментом в цій ситуації є те, що ці й інші види допомоги нове підприємство одержує в одному місці, «під одним дахом». Звичайно підприємці можуть користуватися інкубаторами обмежений період часу.

Надання безперервної допомоги в період бізнес-інкубації від первинної ідеї до першого комерційного успіху є важливим принципом розвитку інноваційних підприємств.

Крім того, надаючи допомогу в створенні нових підприємств бізнес-інкубатори вносять важливий вклад в економічний розвиток держави в цілому, сприяючи процесу економічної перебудови, вони є важливим елементом інфраструктури, необхідним для підтримки розвитку і комерціалізації нових виробничих технологій, доповнюючи дії інших установ, що мають справу з правами на інтелектуальну власність і підготовкою патентів.

Пріоритетними напрямками підтримки регіонального підприємництва у регіоні мають стати:

- розробка механізму сприяння взаємодії великих та малих підприємств, що працюють у одній виробничій галузі, який дозволить ефективніше використовувати ресурсні можливості регіональної економіки; створення на регіональному рівні центрів підтримки взаємодії малого та великого бізнесу;

- спрямування фінансових ресурсів на розвиток інноваційного виробництва, що сприятиме подоланню технологічної деградації економіки та підвищенню конкурентоспроможності; основними сферами формування нових конкурентних переваг регіональної економіки можуть стати: альтернативна енергетика та енергоефективність, аквакультура, туризм, виробництво органічної сільськогосподарської продукції тощо;

- створення сприятливих умов для експорту продукції малих фірм.

Для створення сприятливих умов для розвитку малого підприємництва місцевим щодо органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування необхідно зосередити увагу на реалізації системи заходів регіональної політики сприяння розвитку малого підприємництва.

1. У сфері регуляторної політики та вдосконалення нормативної бази:

- розроблення та прийняття регуляторних актів, спрямованих на поліпшення підприємницького середовища на відповідних територіях;

- обрахування економічного ефекту від упровадження нормативних актів;

- перегляд чинних нормативних актів щодо їх відповідності вимогам ринкової економіки та створення конкурентного середовища;

- залучення неурядових, громадських організацій та підприємців до оцінки ефективності дії та аналізу наслідків упровадження регуляторних актів та нормативно-правових актів з питань підприємництва.

2. У сфері фінансово-кредитної та інвестиційної підтримки малого підприємництва:

- розроблення та реалізація цільових програм фінансової підтримки пріоритетних для регіону бізнес-проектів;

- розвиток мережі регіональних фондів підтримки підприємництва, кредитних спілок;

- залучення коштів іноземних кредитних ліній і міжнародної технічної допомоги для підтримки розвитку малого підприємництва;

- створення механізму залучення інвестицій у мале підприємництво.

3. У сфері сприяння створенню інфраструктури розвитку малого підприємництва:

- сприяння передачі в оренду або у власність на пільгових умовах суб'єктам малого підприємництва невикористовуваних, вільних виробничих площ, окремих приміщень підприємств, обладнання та іншого майна цих підприємств, яке відокремлюється в процесі приватизації й реструктуризації; створення банків даних відповідної інформації для забезпечення нею малих підприємств на постійній основі;

- створення в регіонах центрів «єдине вікно» з комплексного надання державних адміністративних послуг при започаткуванні підприємницької діяльності;

- створення інформаційної бази даних щодо законодавства, потенційних клієнтів, конкурентного середовища, науково-технічних розробок тощо;

- запровадження освітніх програм для підприємців та широких верств населення;

- проведення семінарів, конференцій, «круглих столів» з проблем реалізації державної регуляторної політики та політики розвитку підприємництва;
- започаткування програм формування позитивного іміджу малого підприємництва та підтримки проектів у сфері малого підприємництва;
- сприяння організації та проведенню виставок, ярмарків продукції, виробленої суб'єктами малого підприємництва;
- підготовка та реалізація міждержавних програм співробітництва на двосторонній основі у сфері сприяння розвитку малого підприємництва.

Важливими напрямками діяльності місцевих органів влади щодо розвитку малого підприємництва є залучення суб'єктів малого підприємництва до виконання регіональних замовлень; сприяння розвитку самозайнятості населення, відродженню народних промислів, розвитку підприємництва у сфері «зеленого туризму»; сприяння створенню в регіонах територіально-виробничих систем (кластерів) та надання необхідної організаційно методичної допомоги; реалізація проектів залучення до малого підприємництва малозахищених верств населення тощо. Особливого значення в умовах інформаційного суспільства набуває використання органами влади під час взаємодії з підприємцями сучасних інформаційних технологій.

В цілому основні напрями удосконалення регулювання регіонального підприємництва зведено на рис. 3.1

Основні актуальні напрями удосконалення регулювання регіонального підприємництва

- створення консультаційно-інформаційних центрів;
- організація комунікації – конференцій, зустрічей, круглих столів тощо
- реалізація освітніх програм;
- матеріальна допомога в межах бюджетних коштів;
- створення бізнес-інкубаторів;
- створення спеціалізованих баз даних.

Рис.3.1. Основні актуальні напрями удосконалення регулювання регіонального підприємництва

3.2. Шляхи підвищення ефективності регулювання регіонального підприємництва в Луганській області

Вважаємо, що для розв'язання проблем розвитку регіонального підприємництва у Луганській області мають бути реалізовані такі заходи:

- розробку та прийняття ефективних регіональних та місцевих програм підтримки МСП;
- полегшення доступу представників МСП регіону до фінансових ресурсів (наприклад, через часткову компенсацію відсоткової ставки за кредитами, стимулювання фінансових установ до співробітництва з МСП Донбасу, виділення субвенцій тощо);
- інформаційну підтримку підприємців регіону щодо умов створення та розвитку підприємництва, доступу до актуальної інформації про ринки, потенційних споживачів та партнерів; - налагодження співробітництва з бізнесом з інших регіонів України та зарубіжжя через створення національних та міжнародних програм співпраці; - спільні ініціативи між підприємцями Донецької та Луганської областей і підприємцями інших регіонів, налагодження співробітництва та партнерства між представниками бізнесу;
- відновлення транспортної інфраструктури та сполучення цього регіону з іншими областями України; - підвищення якості надання адміністративних послуг представникам МСП, спрощення процедури оформлення дозвільних документів для бізнесу;
- стимулювання використання сучасних технологій підприємствами регіону;
- створення науково-освітньої платформи для розвитку МСП та інноваційного підприємництва.

Ці заходи мають плануватися та реалізовуватися на державному, регіональному та локальному рівнях регулювання малого та середнього підприємництва. Зокрема, на державному рівні для забезпечення інституційної спроможності держави ефективно формувати та реалізовувати політику розвитку підприємництва в регіоні виокремимо такі механізми (див. табл. 3.1.)

Таблиця 3.1

Пропоновані механізми державного регулювання розвитку регіонального підприємництва у Луганській області

Механізми	Основні заходи
Інституційний	<ul style="list-style-type: none"> - досягнення миру, деокупація окупованих територій, - забезпечення стабільного економічного розвитку регіону
Нормативно-правовий	<ul style="list-style-type: none"> - захист прав власності в умовах конфлікту (особливо у «сірій зоні» та після деокупації окупованих територій, - забезпечення з боку держави відкритої та чесної конкуренції, - спрощення адміністрування у сфері МСП, - пільговий режим реалізації місцевої продукції в регіоні
Організаційний	<ul style="list-style-type: none"> - конструктивний діалог органів державної влади з суб'єктами МСП, їх залучення до розробки програм розвитку МСП у регіонах, - розвиток підприємницької культури та людських ресурсів
Фінансовий	<ul style="list-style-type: none"> - відбудова інфраструктури за державні кошти силами місцевих працівників та компаній (дороги, енергетичні підприємства, оборонні споруди тощо), - фінансова підтримка місцевим життєздатним підприємствам для вироблення тих видів продукції чи послуг, на які існує попит, попри складну ситуацію в зоні конфлікту, - стимулювання банків до кредитування МСП у Донецькій та Луганській областях на пільгових умовах чи з відшкодуванням державою або іншою організацією частини сплати за відсотковою ставкою за кредит
Інформаційний	<ul style="list-style-type: none"> - створення активного інформаційного поля щодо державної підтримки МСП в Донецькій та Луганській областях, - інформування місцевого населення, ВПО про можливості створення власного бізнесу в регіоні
Інноваційний	<ul style="list-style-type: none"> - реструктуризація економіки Донецької та Луганської областей на користь упровадження високотехнологічних виробництв, - розширення мережі інноваційних суб'єктів МСП, - прискорення трансферу технологій та інновацій у підприємництво
Соціальний	<ul style="list-style-type: none"> - активна підтримка соціального підприємництва, - залучення до сектору МСП внутрішньо переміщених осіб, учасників АТО/ООС, - перекваліфікація наявних трудових ресурсів на потрібні регіону спеціальності

У зв'язку зі специфікою Луганської області в умовах військової агресії функції регіональної та місцевої влади в розвитку та підтримці МСП, крім тих, які виконуються в інших регіонах, доповнюються іншими (див. табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Пропоновані функції органів регіональної та місцевої влади Луганської області у розвитку та підтримці регіонального підприємництва

Функції	Зміст діяльності
Адміністративні	<ul style="list-style-type: none"> - стратегічне планування розвитку сектору МСП в умовах військової агресії та окупації частини території, - спрощення процесу надання адміністративних послуг, зокрема в «сірій зоні», - ребрендінг територій із метою посилення міжрегіональних і міжнародних зв'язків та залучення інвестиційних ресурсів до сектору МСП
Організаційні	<ul style="list-style-type: none"> - організація участі МСП у місцевому економічному плануванні, визначенні місцевих пріоритетів розвитку та формуванні регіональних програм підтримки підприємництва, - реалізація місцевих програм, що орієнтовані на перекваліфікацію та підвищення конкурентних переваг місцевих жителів, зокрема й ВПО, на ринку праці, - стимулювання підприємців регіону шукати нові ніші на місцевому ринку чи допомагати їм виходити на нові ринки (у сусідніх районах, містах, областях)
Економічні	<ul style="list-style-type: none"> - збільшення кількості економічно активного населення в регіоні; - підвищення реальних доходів населення, - відновлення транспортної інфраструктури, - демонополізація джерел енергопостачання через розвиток малої та альтернативної енергетики в регіоні
Фінансові	<ul style="list-style-type: none"> - забезпечення отримання суб'єктами МСП кредитів від фінансових установ та донорських організацій, - грантова підтримка суб'єктів МСП за рахунок обласного та місцевого бюджетів
Інформаційні	<ul style="list-style-type: none"> - інформування населення про вжиті заходи та перспективи з розбудови миру та повернення економічної стабільності в регіоні; - інформування місцевого населення щодо майбутнього розвитку регіону та можливих позитивних змін в економіці

Одним зі шляхів підвищення ефективності суб'єктів МСП у Луганській області є залучення до підприємництва внутрішньо переміщених осіб (ВПО).

Станом на 2018 р. найбільша кількість ВПО сконцентрована в Донецькій області – близько 541 тис. осіб (36,2% від загальної кількості), у Луганській – близько 270 тис. осіб, або 18%.

Серед ВПО є багато підприємців, які були вимушені призупинити виробництво/діяльність на окупованих територіях, залишити підприємства та не мають можливості вивезти обладнання.

Опинившись на новому місті, підприємці змушені починати власну справу спочатку, для чого потребують залучення коштів, організаційної та інформаційної підтримки.

Основними перешкодами для відкриття чи відновлення переселенцями власної справи є:

- брак коштів для стартового капіталу через неможливість вивезти накопичення з попереднього місця проживання;

- нестача оборотних коштів; небажання банків кредитувати ВПО (через відсутність заставного майна, постійного місця проживання і нестабільністю економіки в цілому);

- тривалість процесу напрацювання нової клієнтської бази;

- порівняно низький рівень платоспроможності потенційних клієнтів;

- неможливість придбати нове обладнання або перевезти обладнання з виробництва чи майстерень, що залишилися на окупованій території;

- високе податкове навантаження і відсутність податкових канікул на старті бізнесу; труднощі з оформлення документів та ліцензій, наприклад, щодо земельних питань.

Одним із найбільш ефективних механізмів фінансово-кредитної підтримки підприємництва ВПО є розвиток системи мікрофінансування для надання допомоги підприємцям-початківцям та додаткового стимулювання виробництва.

Можуть використовуватися такі форми, як кредитні кооперативи, товариства, спілки взаємного кредитування та страхування інвестицій у підприємництво.

На регіональному та місцевому рівні стимулювання підприємців із числа ВПО може здійснюватися через використання земельних активів, інфраструктури та нерухомості, які можуть мати вирішальне значення для посилення кредитоспроможності регіонального підприємництва.

Система державного й регіонального управління має обов'язково враховувати навантаження на приймаючі громади Донецької та Луганської областей (які самі собою відчутно постраждали внаслідок збройного конфлікту через розрив економічних та соціальних зв'язків із тимчасово окупованими територіями).

Пропонуємо для підтримки підприємництва ВПО в Луганській області використовувати такі інструменти (див. табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Пропоновані інструменти підтримки підприємництва ВПО в Луганській області

Інструменти	Зміст діяльності
1	2
Організаційні	регіональні та місцеві програми підтримки самоорганізації та самозайнятості ВПО; статистичний аналіз кількості реально переміщеного бізнесу; визначення основних потреб та проблем суб'єктів МСП із числа ВПО, їх кількісний та якісний аналіз; тренінгові навчання, консультації для отримання бізнес-грантів для ВПО, які відкривають власний бізнес; консультування та правова допомога упродовж першого року діяльності
Економічні	стимулювання підприємницької діяльності серед ВПО, створення системи підтримки стійкого розвитку бізнесу на всіх стадіях розвитку; маркетингова підтримка й забезпечення доступу до інформації про місцеві ринки

Фінансово-кредитні	субсидування відсоткової ставки, мікрофінансування, надання пільгових позик для малого та середнього підприємництва через систему фондів підтримки; венчурне фінансування, гарантійні механізми, лізинг, страхування підприємницьких ризиків; прямі та гарантовані позики; надання безповоротної фінансової допомоги на придбання основних фондів (засобів виробництва, сировини тощо); програми пільгової оренди приміщень й основних фондів /лізинг та надання безвідсоткових товарних кредитів; державне фінансування допоміжних функцій малого бізнесу (юридичне, бухгалтерське обслуговування)
--------------------	---

Вважаємо, що оптимальним варіантом підтримки підприємців із числа ВПО є поєднання різних форм і методів, міжнародних, державних, регіональних, місцевих джерел надходження коштів. Крім цього, державне регулювання має потребу в доповненні новими суспільними інститутами (громадськими організаціями ВПО та переміщених підприємств), що мають здійснювати регулювальний вплив на розвиток підприємництва.

На регіональному рівні підприємці з числа ВПО можуть брати участь у Радах підприємців при МДА та ОМС, які мають суттєвий вплив на формування програм розвитку підприємництва.

Організаційно важливо запроваджувати центри розвитку підприємницьких ініціатив ВПО, які пропонують навчання для започаткування, поновлення та/або розвитку власного бізнесу з подальшим проведенням конкурсу бізнес-планів; активну участь у діалозі з місцевою владою та реалізації місцевих програм сприяння розвитку малого та середнього підприємництва.

Крім того, далеко не всі вимушені переселенці пройшли офіційну реєстрацію та отримали статус ВПО, тому їх кількість змінюється, що впливає на оцінку підприємницького потенціалу, яка потрібна для прийняття та впровадження ефективних рішень у галузі державного та регіонального управління, місцевого самоврядування. Певна орієнтація політики щодо підтримки ВПО на цілі тимчасового соціального захисту без достатньої уваги до

стимулювання економічної активності, приводить до зниження мотивації у створенні власного бізнесу.

Найбільш перспективними для стимулювання підприємницької активності ВПО, на нашу думку, можна вважати:

- створення преференційного правового режиму для організації та здійснення підприємництва на території Донбасу;

- захист та сприяння розвитку бізнесу підприємців із числа ВПО на звільнених територіях;

- виявлення серед цільових груп ВПО власне підприємців та впровадження відповідної системи обліку та оцінки їхніх потреб, умов їх задоволення для надання адресної підтримки;

- створення сприятливих інституційних умов для збереження та розвитку підприємницької активності ВПО, а також узгодження інституційної основи регуляторної політики, її організаційно-правових механізмів із цілями політики підтримки підприємництва ВПО, передусім на регіональному та локальному рівнях;

- виконання Стратегії інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження довгострокових рішень щодо підтримки підприємництва серед ВПО. У цілому, вважаємо, що перспективи розвитку сектору МСП у Донецькій та Луганській областях мають бути зосередженими на рівні регіональної та місцевої влади на таких напрямках:

- визначення ролі та підтримка сектору МСП у відбудові територій та відновленні економічної діяльності в регіоні, зокрема після деокупації захоплених територій;

- відновлення та розвиток транспортної інфраструктури з урахуванням потреб суб'єктів МСП та можливостями зменшення транспортних витрат у межах спільних проєктів;

- стимулювання фінансових установ до співробітництва з МСП Донецької та Луганської областей та виділення субвенцій, кредитів насамперед для інноваційних, експортно-орієнтованих підприємств;

- використання залучення програм міжнародної технічної допомоги для впровадження в областях смарт-спеціалізації, інноваційних кластерів, створення стартапів, краудсорсингових платформ інновацій, електронних майданчиків для торгівлі інноваційними технологіями й сервісами тощо;

- випереджальна підготовка кадрів для малих та середніх підприємств з урахуванням специфіки регіону.

На нашу думку, до розробки регіональних програм розвитку МСП мають активно залучатися підприємці та їх асоціації, тобто мета та основні завдання регіональних програм мають відображати бажаний стан та очікувані результати, які визначаються органами влади спільно з суб'єктами МСП.

Вважаємо, що під час розробки регіональних програм розвитку МСП доцільно використовувати рекомендації, запропоновані на основі аналізу регіональних програм підтримки МСП, а саме: застосовувати загальну логіку програмного документу: проблема/проблеми —> мета —> пріоритетні напрямки —> програмні заходи —> ресурси —> очікувані результати; проводити опитування, фокус-групові дослідження, круглі столи та інші заходи для виявлення актуальних проблем, що потребують розв'язання через реалізацію програми; включати представників бізнессередовища до робочих груп, що працюватимуть над розробкою регіональних програм, що може забезпечити краще сприйняття та підтримку програм на етапі їх формування та реалізації; узгоджувати напрямки та заходи програм підтримки МСП з іншими секторальними регіональними та місцевими програмами з метою уникнення дублювання їхнього змісту, а також забезпечення односпрямованості та узгодженості дій органів влади, інших суб'єктів у різних галузях місцевої економіки; визначаючи пріоритетні напрями регіональних програм, доцільно враховувати місцеву специфіку, галузеву структуру економіки, зосереджувати заходи програм на підтримці розвитку МСП у перспективних для місцевої економіки галузях, а також інтеграції МСП у наявні регіональні кластери чи кластери, що формуються та за прогнозами будуть динамічно розвиватись у

майбутньому; передбачати в тексті програм чіткі й конкретні кількісні та якісні показники, а також вимірювані очікувані результати.

При підтримці регіонального підприємництва слід особливо виділяти інноваційне. Розвиток інноваційного підприємництва в Україні та її регіонах має перспективи й для його розвитку та підтримки пропонуємо комплексний механізм державного регулювання інноваційного підприємництва, який поєднує зусилля влади, суб'єктів МСП, наукові та освітні установи.

Цільовими орієнтирами удосконалення регулювання інноваційного підприємництва в регіоні мають стати:

- збільшення кількості чинних суб'єктів інноваційного підприємництва, підвищення рівня ділової активності, стимулювання розвитку та поширення місцевих підприємницьких ініціатив;
- покращення ресурсного та матеріального-технічного забезпечення суб'єктів інноваційного підприємництва та підвищення рівня ефективності їх фінансово-господарської діяльності;
- створення умов для активізації інтеграційних та кооперативних процесів між суб'єктами малого та середнього підприємництва та іншими секторами економіки;
- розвиток інституційного забезпечення суб'єктів підприємництва та зниження трансакційних витрат суб'єктів комерційної господарської діяльності, формування дієвих умов для розвитку конкуренції.

У межах нормативно-правового механізму ці орієнтири пов'язуються з покращенням інституційно-правового забезпечення участі малих та середніх підприємств у реалізації інноваційних програм та оптимізації відповідного регуляторного середовища.

Організаційно, на нашу думку, регіональна інноваційна політика полягає в підвищенні якості роботи регіональних органів влади в напрямку планування інноваційного розвитку сектору МСП, моніторингу інноваційної активності МСП, створенні в регіоні бази даних інноваційно-орієнтованих підприємств,

стимулюванні розвитку бізнес-мереж через розбудову бізнес-об'єднань, галузевих, міжгалузевих, територіальних кластерів тощо.

Окремо розглядаємо розвиток інвестиційного механізму інноваційного підприємництва через збільшення обсягів держзамовлення в інноваційно активних МСП, скерування частки надходжень від суб'єктів МСП на фінансування грантів із розробки та запровадження виробництва інноваційної продукції (товарів, послуг), покращення доступу МСП до інвестицій.

Розвиток інформаційного та консалтингового супроводу інноваційної діяльності суб'єктів МСП пропонуємо через співробітництво між науково-дослідними інституціями та суб'єктами підприємницької діяльності; популяризацію кращих практик упровадження інновацій на малих і середніх підприємствах.

Щодо підтримки суб'єктів інноваційного МСП вважаємо необхідними такі заходи:

- заохочення транскордонної співпраці в науково-технічній галузі та за пріоритетними технологічними напрямками в межах євро регіонів;
- налагодження системи інформаційно-освітнього забезпечення та безпосередньої правової та методичної підтримки одержання мікрокредитів суб'єктами підприємництва в межах міжнародної технічної допомоги;
- пропагування української інноваційної продукції. Узагальнюючи, вважаємо, що на регіональному рівні підтримка інноваційного підприємництва є важливою складовою підвищення конкурентоспроможності регіону й має об'єднувати зусилля влади, підприємців, наукових й освітніх закладів, недержавних організацій.

Цей напрямок державного регулювання МСП в умовах євроінтеграції є, на нашу думку, одним із найбільш перспективних.

3.3. Вдосконалення механізму оптимізації структури регіонального підприємництва

В підрозділах 3.1 та 3.2 перелічені та обґрунтовані актуальні напрями та заходи удосконалення регулювання регіонального підприємництва. Однак успішна їх реалізація криється в дрібницях, ігнорування яких може нівелювати позитивні зусилля в цьому напрямі. Наприклад, створення центрів консультаційної підтримки та бізнес-планів може хоч призвести до номінальної збільшення чисельності підприємців, однак також і до зростання конкуренції між ними та в підсумку – до припинення діяльності інших. Це відбудеться внаслідок того, що основна маса підприємців зосереджена у торгівлі та сфері обслуговуванні, де і так вже вистачає робочих рук.

На сучасному етапі розвитку багатьох господарств в регіонах є проблема високого рівня безробіття і саме з цією проблемою має впоратися регіональне підприємництво. Важливим є створення нових робочих місць однак в тих сферах та галузях в регіоні, де додатковий прихід нових людей не зумовить безробіття інших.

Вважається, що торгівля та обслуговування може виникати самостійно, однак для неї потрібен базис – виробничі та перероблюючи підприємства, держані установи тощо. До того ж, сфера торгівлі та обслуговування може розвиватися самостійно і без стимулюючої ролі органів місцевого самоврядування. Створення базису та збільшення робочих місць в базисних сферах призводить до появи мультиплікатора робочих місць у сфері торгівлі та обслуговування близько у співвідношенні 1 до 5. Таким чином, створення одного робочого місця у базисній сфері (сектору) призведе до зростання робочих місць у торгівлі та сфері обслуговування на п'ять місць взагалі без втручання держави. При цьому місцевий бюджет отримає додаткові надходження податків саме з шести осіб. Тому для органів місцевого самоврядування важливо підтримувати створення нових робочих місць саме у базисних сферах (галузях).

Ідеальним варіантом є створення нових робочих місць у виробництві, сільському господарстві або експортно-орієнтованих (по відношенню як до держави, так і до регіону) галузях. Останніми можуть бути ІТ-сфера (рис.3.2).

Ідеальні напрями розвитку регіонального підприємництва з метою протидії
регіонального безробіття

- виробництво;
- сільське господарство;
- експортні галузі;
- ІТ-сфера

Рис.3.2. Ідеальні напрями розвитку регіонального підприємництва з метою протидії регіонального безробіття

Таким чином, різноманітні стимулюючі заходи щодо підтримки регіонального підприємництва доцільно здійснювати, якщо таке підприємництво пов'язано з такими сферами (див.рис.3.2). Особливо якщо стимулюючий вплив має фінансову основу. Ці сфери ми ідентифікуємо як базисні.

Що стосується сфери виробництва, експортних галузей – органи місцевого самоврядування обмежені в діях тільки заходами підтримки та стимулювання, наприклад, часткове погашення процентів за банківськими позиками або використання цільової грошової допомоги, замовлень.

Пропозиції щодо удосконалення механізму оптимізації структури регіонального підприємництва в даному випадку будуть стосуватися лише цільової його підтримки, що виключає сферу торгівлі та обслуговування. Фінансові та організаційні стимулюючі можливості органів місцевого самоврядування завжди обмежені та на всіх підприємців їх не вистачить.

Наприклад, в Луганській області є потреба в будівництві вітряних та сонячних міні електростанцій, сміттє-перероблюючих підприємств. І якщо хтось з регіональних підприємців розпочне справи в цьому напрямі, то саме таким регіональним підприємцям і доцільним є спрямування обмеженої фінансової та організаційної допомоги. По-перше, в області є нестача енергогенеруючих

потужностей та проблема з надлишком сміття, яке зовсім не використовується на благо регіону, по-друге, такі підприємства створюють нові робочі місця.

В такому разі процедура підтримки новостворюваного підприємця (малого підприємства) має здійснюватися за таким алгоритмом (рис.3.3):

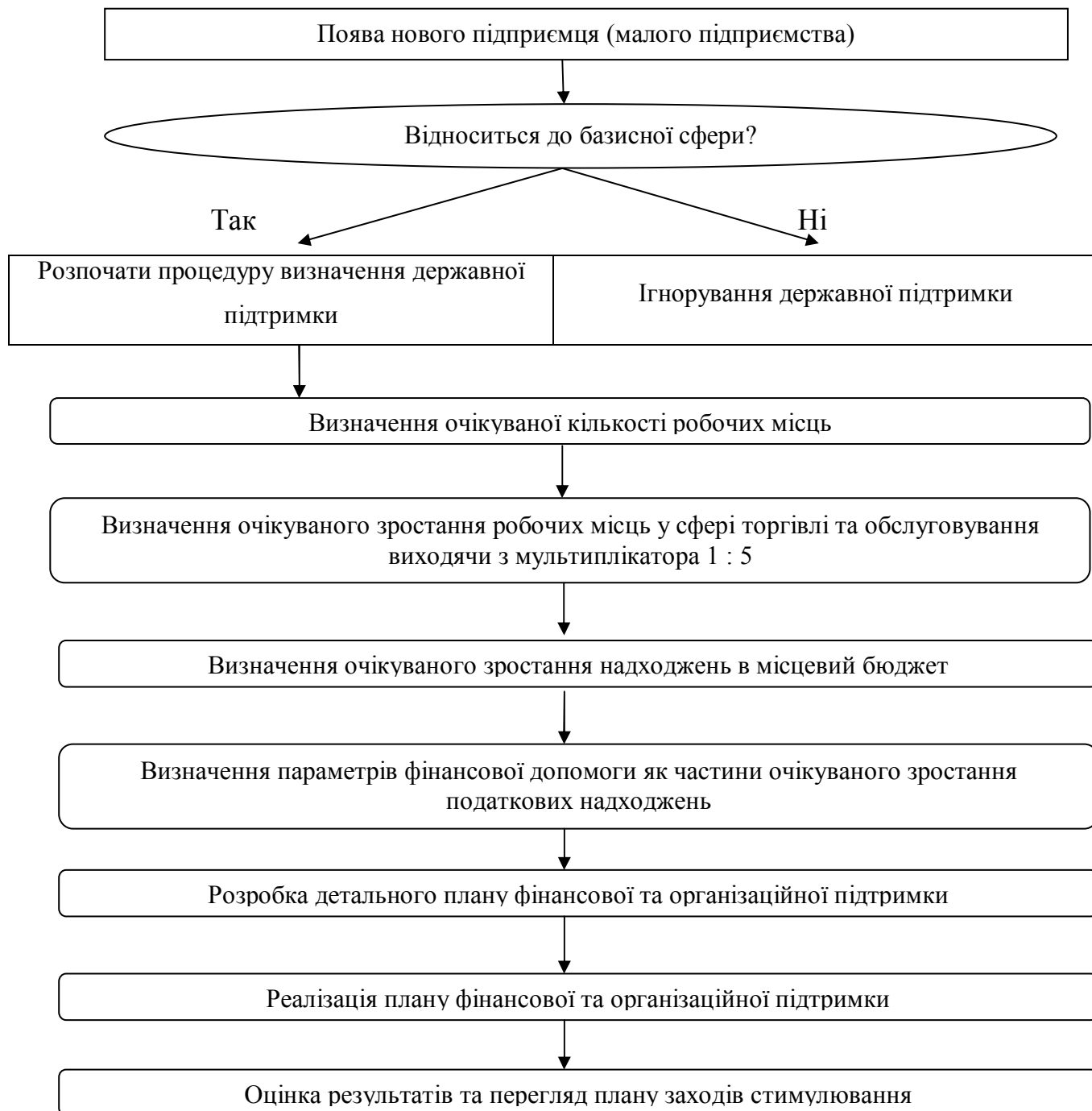

Рис.3.3. Алгоритм процедури підтримки новостворюваного підприємця (малого підприємства) в межах механізму оптимізації структури регіонального підприємництва

Важливим критерієм при здійсненні підтримки регіонального підприємництва є відношення до базисної сфери та кількість створюваних нових робочих місць, обсяг очікуваних податкових надходжень.

Що стосується ІТ-сфери, то в цьому напрямі можливим є створення (та або сприяння) спеціалізованих центрів та освітніх програм в навчальних закладах, що спрямовані на підготовку програмістів.

Вважається, що фахівці з рівнем знань та вмінь працювати програмістами можуть працювати віддалено як самозайняті особи, а також створювати різноманітні Інтернет-проекти (веб-портали) при цьому знаходячись фізично в одному регіоні, а споживачі їх роботи – бути в іншому. Частина з таких самозайнятих осіб не сплачує зовсім жодних податків, однак формує попит на послуги місцевої сфери обслуговування та торгівлі (створює робочі міста в цих сферах), частина все ж сплачує податки. А частина з них є організаторами бізнесу в ІТ-сфері, що створює нові робочі місця в базисних сферах.

Однак, нажаль більшість осіб працювати програмістами не зможуть. ІТ-сфера є дуже складною та вимагає суттєвої кваліфікації від персоналу. Тому для більшості безробітних в регіоні слід планувати інші більш оптимальні альтернативи працевлаштування.

Для Луганської області вирішення питання нейтралізації високого рівня безробіття може бути вирішено в частині створення нових робочих місць в сільському господарстві. Однак відповідні дії мають відповідати певній логіці та принципам (рис.3.4). В цілому ці принципи мають відповідати створенню фермерських господарств в регіоні за типом, що характеризуються високим рівнем працємісткості: теплиці, сади, городи, птице-фабрики, ферми по вирощуванню свиней, кіз; а також, що важливо – з використання земель, що раніше не використовувалися для сільського господарства, наприклад, піщані території лісних господарств, яких багато саме в Луганській області.

Колись Луганська область була промислово-розвиненим регіоном. В області будувались великі промислові містоутворюючі підприємства навколо яких будувались міста: Сєвєродонецьк, Рубіжне, Лисичанськ.

Принципи підтримки регіонального підприємництва у сільському господарстві

- створення фермерських господарств, що володіють невеликою площею землі (до 10 га);
- введення дію (передача фермерам) земельного фонду лісових господарств з піщаним ґрунтом та інших земель (резервів), що інтенсивно не використовуються в господарстві;
- формування господарств з інтенсивним використанням земельних ділянок: садівництво, теплиці, ферми з розведення курей та свиней;
- сприяння та (або) формування логістичного ланцюжка із вивезення опалого листя, віток з дерев та іншого органічного сміття з міст(селищ) до таких господарств з метою перероблення сміття в чорнозем;
- кооперація з високотехнологічною самозайнятістю – розгортання сонячних панелей, вітряків, ферм з майнінгу криптовалют;

Рис.3.4. Принципи підтримки регіонального підприємництва у сільському господарстві

Мешканці цих міст працювали на промислових підприємствах та користувалися розвиненою інфраструктурою міст, мешкали у спальних районах. В той час як населення селищ зменшувалося, а сільське господарство формувалося таким чином, щоб невеликою чисельністю задовольнити продуктивні потреби великих міст. Господарства формувалися за принципами збереження праці та активного використання механізації. В області домінувало вирощування зернових та соняшника, що вимагало багато землі (чорноземів) та малу чисельність селян, які обробляли цю землю. Садівництво та городництво та інші інтенсивні види сільського господарства існували лише на дачах, площа яких була невеликою, тобто в обмежених обсягах.

В той же час в області існували великі площі піщаних земель, які засаджувалися соснами для ліквідації піщаних бур.

В умовах загострення кризових явищ, особливо у 2014 році, регіон постав перед проблемою високого рівня безробіття, тому основною функцією регіонального підприємництва зараз є створення нових робочих місць. Стратегія формування сільського господарства в регіоні має докорінно помінятися. Однак зараз є проблематичним зробити переорієнтацію земель, що багато десятиріч використовувалися для вирощування зернових та соняшника, на працездатні види господарств. В той же час можливо використовувати резерви земель для створення господарств з працездатними видами господарства.

За статистикою на 1000 га в рослинництві зайнятість становить 8 осіб, в садівництві на 1000 га занятість суттєво більше. Враховуючи, що загальна площа Луганської області становить 26 684 км², обробити всі площі в області, що використовуються у вирощуванні зернових та соняшника взагалі можуть 15 осіб, в той час як великому числу безробітних потрібна робота.

Пропонується активно сприяти створенню господарств за прикладом та досвідом Ізраїлю, коли пустинна земля використовується для садівництва на основі кооперації з рибним промислом та вирощуванням курятини. Останні господарства є постачальниками добрив, що важливо для кам'янистих та піщаних земель.

Створення великої кількості господарств з обмеженим земельним фондом зумовить їх будівництво та зростання попиту на будівельні матеріали, виконання будівельних робіт, а, отже, мультиплікацію зайнятості і в місті. У випадку будівництва теплиць виникне потреба в матеріалах та роботах не тільки для житла, але й самих теплиць та комунікацій водопостачання та полива.

По-друге, формування таких господарств зумовить попит на організацію логістики з добривами у вигляді органічного сміття: опалого листя, віток дерев та іншого сміття з міст, що також створить мультиплікацію зайнятості в містах.

По-третє, такі господарства можуть стати, за активним сприянням органів місцевого самоврядування, осередками активності високотехнологічної самозайнятості, наприклад, з розгортання сонячних панелей та вітряків, будівництва ферм із майнінгу криптовалюти. У випадку будівництва в таких господарствах елементів енергогенерації відповідна енергія буде продаватися в міста для споживання та для підприємств. До того ж, виникає попит на сервісне обслуговування, монтаж таких елементів, що також зумовить мультиплікацію зайнятості в містах, які стануть центрами сервісного обслуговування відповідних господарств.

По-четверте, виникнення господарств, що займаються садівництвом, зумовить потребу в переробці цієї продукції, тобто формування сфери перероблення продукції садівництва. Наприклад, із абрикос роблять курагу, із

слив – чорнослив. Курага та чорнослив мають великий термін зберігання, більше коштують та користуються попитом. В той час, як плоди абрикоса та сливи швидко псуються та мають відносно невелику ціну. Зокрема для виробництва кураги та чорносливи можна використовувати відповідні плоди другого та третього сорту. Такі сорти можна вирощувати саме на піщаному ґрунті, додавання добрив дасть можливість підвищити сортність.

Що стосується піщаних земель, які до цього моменту використовувалися в лісництві для вирощування сосен, слід додати, що така технологія лісництва є застарілою та загрозовою для мешканців. Ще за часів існування СРСР площа засаджувалася соснами повністю, однак коли ці сосни вирости, з'явився матеріал для масштабної пожежі, яка і відбулася у 2020 році зі значними людськими жертвами. Передача цих земель для ведення господарств дозволить як ліквідувати чинник майбутньої пожежі, так і вирішити питання безробіття в регіоні.

У 2020 році загальна площа пожеж в Луганській області становила 20 тисяч гектарів. Якщо використати 10 % цього земельного фонду для створення господарств за принципами, що наведені на рис. 3.4, можна створити 40 господарств, із середньою зайнятістю 2 особи: чоловік та жінка. Зайнятість в базисній сфері зросте на 80 осіб, а з урахуванням мультиплікатора зайнятості в прилеглих містах зростання зайнятості становить 400 осіб. Загальне зростання робочих місць в області внаслідок реалізації пропозиції може становити 500 осіб.

Висновки до 3-го розділу

Регіональна політика розвитку регіонального підприємництва повинна бути комплексною, динамічною в плані адекватного та своєчасного реагування на зміни внутрішніх та зовнішніх умов економічного розвитку країни, цільовою, тобто спрямовуватися на конкретні групи МСП, сприяння розвитку яких матиме найбільший позитивний ефект на економіку в цілому.

З метою удосконалення регулювання регіонального підприємництва визначено відповідні напрями. Подальше вдосконалення тільки законів не зможе

якісно змінити розвиток регіонального підприємництва. У цих умовах зростає роль регіональних органів публічної влади та органів місцевого самоврядування, проведеної ними політики щодо створення сприятливого підприємницького середовища.

Обґрунтовано рекомендації щодо принципових засад регіональної політики стосовно забезпечення розвитку регіонального підприємництва в посткризовий період. Уточнено пріоритетні напрями підтримки регіонального підприємництва у регіоні.

Доведено необхідність удосконалення в регіонах діяльності Центрів підтримки підприємництва (ЦПП), які надають базовий рівень безкоштовної інформаційної та консультативної підтримки, організують доступні програми підтримки МСП; використання платформи для підприємців «Дія. Бізнес»; участі бізнес-асоціацій у прийнятті рішень щодо розвитку МСП; застосування механізму публічно-приватного партнерства.

Головними задачами держави є правильний та раціональний розподіл наявних ресурсів та надання інвестиційної допомоги саме тим господарствам, які цього справді потребують. Уточнено інструменти підтримки розвитку малого бізнесу. В сучасних умовах підтримка регіонального підприємництва повинна також сприяти створенню достатньо трудового потенціалу, який буде працювати у малому підприємстві.

Для створення сприятливих умов для розвитку малого підприємництва місцевим щодо органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування необхідно зосередити увагу на реалізації системи заходів регіональної політики сприяння розвитку малого підприємництва.

Обґрунтовано шляхи підвищення ефективності регулювання регіонального підприємництва в Луганській області, зокрема в частині механізмів державного регулювання та функцій регіональних органів публічного управління та місцевого самоврядування. Визначено, що одним зі шляхів підвищення ефективності суб'єктів МСП у Луганській області є залучення до підприємництва внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Одним із найбільш ефективних механізмів фінансово-

кредитної підтримки підприємництва ВПО є розвиток системи мікрофінансування для надання допомоги підприємцям-початківцям та додаткового стимулювання виробництва. На регіональному та місцевому рівні стимулювання підприємців із числа ВПО може здійснюватися через використання земельних активів, інфраструктури та нерухомості, які можуть мати вирішальне значення для посилення кредитоспроможності регіонального підприємництва. Уточнено інструменти підтримки підприємництва ВПО в Луганській області.

При підтримці регіонального підприємництва слід особливо виділяти інноваційне. Розвиток інноваційного підприємництва в регіонах має перспективи й для його розвитку та підтримки запропоновано комплексний механізм державного регулювання інноваційного підприємництва. Уточнено цільові орієнтири удосконалення відповідного регулювання.

Запропоновано заходи вдосконалення механізму оптимізації структури регіонального підприємництва. Основною метою цих заходів є протидія регіональному безробіттю. Запропоновано алгоритм процедури підтримки новостворюваного підприємця (малого підприємства) в межах механізму оптимізації структури регіонального підприємництва. Важливим критерієм при здійсненні підтримки регіонального підприємництва є відношення до базисної сфери та кількість створюваних нових робочих місць, обсяг очікуваних податкових надходжень.

Для Луганської області вирішення питання нейтралізації високого рівня безробіття може бути вирішено в частині створення нових робочих місць в сільському господарстві. Обґрунтовано логіку та принципи реалізації такої пропозиції. В цілому ці принципи мають відповідати створенню фермерських господарств в регіоні за типом, що характеризуються високим рівнем працемісткості. Загальне зростання робочих місць в області внаслідок реалізації пропозиції може становити 500 осіб.

ВИСНОВКИ

В результаті проведення досліджень за темою дипломної роботи виконано основні її завдання, результати яких зводяться до такого:

Розглянуто теоретичні аспекти регулювання регіонального розвитку підприємництва і, зокрема, регіональне підприємництво як об'єкт регулювання. Уточнено підходи до визначення поняття «державна фінансова підтримка малого бізнесу».

Уточнено класифікацію, особливості, умови функціонування та функції регулювання регіонального підприємництва. В багатьох країнах розвиток регіонального підприємництва є винятково актуальним. Розширення мережі підприємницьких структур, і передусім малих і середніх підприємств, сприяє вирішенню гострих для економіки регіону проблем переходу до ринку. Конкретизовано мету та завдання регулювання регіонального підприємництва, а також відповідні методи та механізми.

Досліджено стан та проблеми регулювання розвитку регіонального підприємництва, зокрема здійснено аналіз його розвитку. Проведений аналіз статистичних даних показав, що найбільша питома вага функціонуючих малих підприємств переважно не у виробничій сфері, а в торговельно-посередницьких послугах, де швидше й без значних витрат можна дістати більший прибуток.

Аналіз динаміки числа малих підприємств в регіонах України не дозволяє виявити позитивну тенденцію. Суттєве зменшення показника відбулося за Донецькою та Луганською областями. В інших регіонах динаміка досліджуваного показника була різноманітною: десь він мав позитивну тенденцію, а десь тримався на одному рівні. Умови для розвитку підприємництва в регіонах були вельми різними, що зумовило різницю тенденцій їх показників. Якщо макро-економічні чинники залежить від національних центральних органів публічної влади, то регіональні – від органів місцевого самоврядування.

Якщо кількість малих підприємств в регіонах України у 2019 році в порівнянні з 2010 майже не змінилася, то кількість зайнятих працівників на них знизилася з 2,1 млн. осіб до 1,7 млн. осіб. До того ж, негативна динаміка стає сталою, що є негативним явищем. Зменшення числа робочих місць є більш негативним явищем для економіки регіонів в порівнянні зі зменшенням кількості малих підприємств.

Впродовж останніх десяти років динаміка показника кількості малих підприємств в регіонах в розрахунку на 10 тис. мешканців суттєво не змінилася. Отже розвиток регіонального підприємництва в останні роки було незадовільним за багатьма параметрами. В цілому відповідного розвитку майже не було. В період з 2010 по 2020 роки суттєвого розвитку регіонального підприємництва в країні не відбулося, однак в порівнянні з 2000 або з 90-ми роками, розвиток все ж мав місце. Із завданням створення робочих місць в регіонах малі підприємства та ФОПи не справлялися, що позначилося на сталій тенденції високого рівня безробіття в регіонах.

Здійснено оцінку механізмів регулювання розвитку регіонального підприємництва. Визначено основні складові системи органів державної влади щодо регулювання регіонального підприємництва. Основними засобами регуляторного впливу держави на діяльність суб'єктів регіонального підприємництва були: державне замовлення; ліцензування, патентування і квотування; сертифікація та стандартизація; застосування нормативів та лімітів; регулювання цін і тарифів; надання інвестиційних, податкових та інших пільг; надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій.

Уточнено основні функції та напрями державного регулювання регіональної підприємницької діяльності. На нинішньому етапі розвитку регіонів паралельно з процесами становлення регіонального підприємницького сектору відбувається формування механізму його державного регулювання. Розвиток та підтримка регіонального підприємництва в сучасних умовах був одним із пріоритетів державної економічної політики. Загальна мета системи державного регулювання регіонального підприємництва укладається в створенні сприятливого середовища

для функціонування регіональних підприємницьких структур, орієнтації й мотивації внутрішньогосподарської системи підприємництва в напрямку формування сучасного підприємництва, обумовленого його сутністю, функціями й принципами державного регулювання.

Визначено завдання державної регуляторної політики сприяння розвитку малого підприємництва, а також Аргументи «за» та «проти» державної підтримки регіонального підприємництва. Розглянуто діяльність Департаменту економічного розвитку, торгівлі та туризму в структурі Луганської обласної військової цивільної адміністрації. Зокрема Департаментом щоквартально здійснюється моніторинг діяльності центрів надання адміністративних послуг області (далі – центри). Вважається, що робота ЦНАПів сприяє розвитку регіонального підприємництва.

Цей департамент також розробляє обласні програми підтримки регіонального підприємництва. Протягом аналізованого періоду суттєвої фінансової підтримки за цими програмами для регіонального підприємництва не передбачалося, однак у 2018 році регіональні підприємці все ж на конкурсних умовах отримали з обласного бюджету фінансову підтримку у сумі 500,0 тис. грн.

Діяльність департаменту передбачає надання допомоги суб'єктам малого та середнього підприємництва з підготовки та написання бізнес-планів для започаткування власного бізнесу прямо або через підзвітні організації. Також передбачено організацію та проведення конференцій, семінарів, лекцій, тренінгів, вебінарів, засідань, «круглих столів», робочих нарад за участю суб'єктів малого та середнього підприємництва. В межах реалізації відповідних програм існують кількісні індикатори, що опосередковано характеризують розвиток та підтримку регіонального підприємництва.

Таким чином, механізми регулювання регіонального розвитку підприємництва сформовані, оскільки таке підприємництво визнано як важливий сектор регіонального господарства. В той же час, цей механізм незважаючи на свої якісні параметри не завжди був досконалим, що зумовлює необхідність дослідження його проблем.

Досліджено результативність та проблеми регулювання розвитку регіонального підприємництва. Незважаючи на перелік заходів, вжитих на державному та регіональному рівні зі стимулювання регіонального підприємництва, зростання ділової активності малого бізнесу в регіонах відбувається повільно.

З метою удосконалення регулювання регіонального підприємництва визначено відповідні напрями. Обґрунтовано рекомендації щодо принципових засад регіональної політики стосовно забезпечення розвитку регіонального підприємництва в посткризовий період. Уточнено пріоритетні напрями підтримки регіонального підприємництва у регіоні.

Доведено необхідність удосконалення в регіонах діяльності Центрів підтримки підприємництва, які надають базовий рівень безкоштовної інформаційної та консультативної підтримки, організують доступні програми підтримки регіонального підприємництва; використання платформи для підприємців «Дія. Бізнес»; участі бізнес-асоціацій у прийнятті рішень щодо розвитку регіонального підприємництва; застосування механізму публічно-приватного партнерства.

Уточнено інструменти підтримки розвитку малого бізнесу. В сучасних умовах підтримка регіонального підприємництва повинна також сприяти створенню достатньо трудового потенціалу, який буде працювати у малому підприємстві. Для створення сприятливих умов для розвитку малого підприємництва місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування необхідно зосередити увагу на реалізації системи заходів регіональної політики сприяння розвитку малого підприємництва.

Обґрунтовано шляхи підвищення ефективності регулювання регіонального підприємництва в Луганській області, зокрема в частині механізмів державного регулювання та функцій регіональних органів публічного управління та місцевого самоврядування. Визначено, що одним зі шляхів підвищення ефективності суб'єктів регіонального підприємництва у Луганській області є залучення до підприємництва внутрішньо-переміщених осіб. Одним із найбільш ефективних

механізмів фінансово-кредитної підтримки підприємництва внутрішньо-переміщених осіб є розвиток системи мікрофінансування для надання допомоги підприємцям-початківцям та додаткового стимулювання виробництва. На регіональному та місцевому рівні стимулювання підприємців із числа внутрішньо-переміщених осіб може здійснюватися через використання земельних активів, інфраструктури та нерухомості, які можуть мати вирішальне значення для посилення кредитоспроможності регіонального підприємництва. Уточнено інструменти підтримки підприємництва внутрішньо-переміщених осіб в Луганській області.

При підтримці регіонального підприємництва слід особливо виділяти інноваційне. Розвиток інноваційного підприємництва в регіонах має перспективи й для його розвитку та підтримки запропоновано комплексний механізм державного регулювання інноваційного підприємництва. Уточнено цільові орієнтири удосконалення відповідного регулювання.

Запропоновано заходи вдосконалення механізму оптимізації структури регіонального підприємництва. Основною метою цих заходів є протидія регіональному безробіттю. Запропоновано алгоритм процедури підтримки новостворюваного підприємця (малого підприємства) в межах механізму оптимізації структури регіонального підприємництва. Важливим критерієм при здійсненні підтримки регіонального підприємництва є відношення до базисної сфери та кількість створюваних нових робочих місць, обсяг очікуваних податкових надходжень.

Для Луганської області вирішення питання нейтралізації високого рівня безробіття може бути вирішено в частині створення нових робочих місць в сільському господарстві. Обґрунтовано логіку та принципи реалізації такої пропозиції. В цілому ці принципи мають відповідати створенню фермерських господарств в регіоні за типом, що характеризуються високим рівнем працемісткості. Загальне зростання робочих місць в області внаслідок реалізації пропозиції може становити 500 осіб.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАННИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України. Затверджена ВРУ 28.06.1996р. №254/96 – ВР //Відомості Верховної Ради України. – 1996. - №30.
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-ІУ. - Режим доступу : rada.gov.ua/laws/show/436-15/page12
3. Закон України „Про основи національної безпеки України” від 19 червня 2003 року №964-ІV
4. Закон України „Про Раду національної безпеки і оборони України” від 5 березня 1998 року №183/98-ВР.
5. Стан енергетичної безпеки України (оцінка та методологія розрахунку). [Електронний ресурс] / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/public/File/2012_table/Pr6_25_05.ppt
6. Бабух І.Б. Теоретичні підходи до аналізу комерційної діяльності та управління нею, Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2016. Випуск 10. Частина 1. С. 23-26.
7. Барановський О. І. Фінансова безпека [Текст] / О. І. Барановський; Інст екон. прогнозування. – К.: Фенікс, 1999. – 338 с.
8. Безуленко О. Я. Розвиток міжнародної податкової конкуренції в умовах глобалізації. Автореферат на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. / Безуленко О. Я. Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України. Київ. – 2009. – 20 с.
9. Білоус О.Т., Панченко Є.Г. Менеджмент: конкурентноздатність і ефективність. -К: Знання, 2016. - 67 с.
10. Бланк И.А. Управление финансовой безопасностью предприятия. – К.: Эльга, Ника-Центр, 2004. – 784с.
11. Бойченко М.Г. Моделирование процессов управления комерційною діяльністю металоторговельної компанії: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня

канд. екон. наук : спец. 08.03.02 «Економіко-математичне моделювання» / М.Г.Бойченко. – Донецьк: Донецький національний університет ім. М. Туган-Барановського, 2017. – 20 с

12. Бузько І.Р. Стратегічне управління інвестиціями та інноваційна діяльність підприємства: моногр. / І.Р. Бузько, О.В. Вартанова, Г.О. Голубенко. — Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2002. — 176 с.

13. Бюджетний менеджмент : [підручник] / [В. Федосов, В. Опарін, Л. Сафонова та ін.] ; за заг. ред. В. Федосова. – К. : КНЕУ, 2004. – 864 с.

14. Варналій З. Вплив оподаткування прибутку на економічний розвиток України / Варналій З., Серебрянський Д. // Економіка України. – 2010. - №5(582). – С.55-69.

15. Василюх Н.В. Асортиментна політика – важливий інструмент товарної політики торговельного підприємства. *Гроші, Фінанси і Кредит*. 2018. № 19. С. 960-965.

16. Височин І.В. Вавдійчик І.М. Дослідження сучасного стану управління товарними ресурсами підприємств роздрібної торгівлі України. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. № 7. С. 264 – 269.

17. Воронько-Невіднича Т.В. Особливості управління комерційною діяльністю аграрних підприємств / Т.В.Воронько-Невіднича, А.В. Кошулько, В.М. Карасенко // Приазовський економічний вісник. – 2018. - № 6(11). – С. 130 – 134.

18. Гармідер Л.Д., Самай І.О. Дослідження формування товарного асортименту підприємства. *Академічний огляд*. 2016. № 1 (44). С. 111 – 118.

19. Глобалізація і безпека розвитку: монографія / За ред. О.Г. Білоруса. – К.: КНЕУ, 2001. – 733с. 12. Губський Б.В. Економічна безпека України: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення. – К., 2001. – 122с.

20. Голюков І.В. Сутність та еволюція поняття «економічна безпека» // Проблеми економіки. - 2014. - № 1. - С. 309-314.

21. Голошубова Н. О. Організація торгівлі : Підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Н. О. Голошубова; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. - К. : Кн., 2004. - 559 с.

22. Голошубова Н. Роздрібна торгівля м. Києва: трансформація формату та структури / Н. Голошубова // Вісн. Київ. нац. торг.-екон. ун-ту. - 2015. - № 3. - С. 44-59.
23. Данілян О.Г. Національна безпека України: структура та напрямки реалізації : [навч. посіб.] / О.Г. Данілян, О.П. Дзьобань, М.І. Панов; худож.-оформлювач С.І. Правдюк. – Харків : Фоліо, 2002. – 285 с.
24. Деменок О. В. Бюджетна безпека України як одна з складових фінансової безпеки держави. [Електронний ресурс] / О. В. Деменок. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/7_NND_2009/Economics/43052.doc.htm
25. Діденко Є.О. Управління асортиментною політикою підприємства [Електронний ресурс] / Є.О. Діденко, Д.С. Савельєв // Ефективна економіка. – 2015. – № 3.
26. Евса О. Что скрывает экономическая безопасность? [Електронний ресурс] / О. Евса. – Режим доступу: http://www.psj.ru/saver_people/detail.php?ID=66766
27. Єрмошенко М. Фінансова безпека / Микола Єрмошенко // Віче. – 1998. – № 11. – С. 61–73. 16. Зубок М.І. Безпека банків / М.І. Зубок. – К., 2002. – 306с.
28. Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / Микола Єрмошенко. – К. : Київ. нац. торг.-ек. ун-т, 2001. – 309 с.
29. Єфімова Є.О. Актуальність асортиментної політики у сучасному управлінні підприємством роздрібною торгівлі. *International Electronic Scientific Journal*. 2016. No 7(12).
30. Зацеркляний М. М. Основи економічної безпеки: Навчальний посібник / Зацеркляний М. М., Мельников О. Ф. – К. : КНТ, 2008. – 337 с.
31. Зінченко О. М. Напрями вдосконалення асортиментної політики підприємств роздрібною торгівлі споживчої кооперації на сільському споживчому ринку. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2016. № 1 (73). С. 29 – 36.

32. Ільченко Н. Б. Механізм управління бізнес-процесами на підприємстві оптової торгівлі. *Бізнес-Інформ*. 2018. № 6. С. 224 – 230
33. Ільченко Н. Б. Моделі управління логістичними бізнес-процесами підприємства торгівлі. *Вісник ЧНТЕІ. Економічні науки*. 2016. Випуск I (61). С. 112-123.
34. Ільченко Н. Б. Обґрунтування причинно-наслідкових зв'язків управління економічними процесами на підприємстві оптової торгівлі. *Проблеми економіки*. 2016. № 4. С. 127 – 135.
35. Ільченко Н., Кавун О. Тезаурус сучасної торгівлі України. *ВІСНИК КНТЕУ*. 2016. № 1. С. 54 – 70.
36. Ільченко Н.Б. Моделювання бізнес-процесів підприємства оптової торгівлі. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Випуск 10. Частина 2. С. 88 – 91.
37. Ільченко Н.Б., Гарбарук І.М. Глобальні тренди розвитку роздрібної торгівлі, *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2018. № 31. С. 32 – 38.
38. Кириленко В.І. Інвестиційна складова економічної безпеки: Монографія. – К.: КНЕУ, 2005. – 232с.
39. Ключ Ю.І. Удосконалення підходів до оцінювання економічної стійкості промислових підприємств. *Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор»*. 2019. Том 5. Випуск 54. С. 123- 127.
40. Коженювські Л. Безпека менеджерів. Суб'єктивні та об'єктивні аспекти безпеки / Л. Коженювські // *Актуальні проблеми економіки*. – 2005. – № 5. – С. 86–94.
41. Коженювські Л. Управління безпекою / Л. Коженювські // *Актуальні проблеми економіки*. – 2004. – № 1 (31). – С. 147–154.
42. Козаченко Г.В., Пономарьов В.П., Ляшенко О.М. Економічна безпека підприємства: сутність та механізми забезпечення: монографія. – К.: Лібра, 2003. – 280с.

43. Козловський, В. О. Виробниче та комерційне підприємництво : навчальний посібник. /В. О. Козловський, О. Й. Лесько – Вінниця : ВНТУ, 2018. – 154 с.
44. Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації / Я.А. Жаліло та ін., за ред. Я.А. Жаліла. – К.: НІСД, 2005. – 388с.
45. Корнійчук А.А. Проблеми і перспективи розвитку комерційної діяльності торговельних підприємств, ВІСНИК ЖДТУ. 2018. № 1 (83). С. 71-77.
46. Крайчак Є.В. Боргова політика у контексті збереження фінансової безпеки держави / Є.В. Крайчик // Зовнішня торгівля: право та економіка. – 2009. - №5(46). – С. 83 – 91.
47. Красовська Т. В. Методичні засади формування механізму товарного асортименту на виробничих підприємствах // Економіка та держава. – 2016. – №2. – С. 67-71.
48. Крегул Ю. Недержавний сектор безпеки підприємницької діяльності в Україні Ю. Крегул, Р. Банк // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. - 2017. - № 3. - С. 58-68.
49. Крисоватий А. І. Податкові трансформації та економічне зростання / А. І. Крисоватий, Т. В. Кошук // Фінанси України. – 2008. - № 9. – С. 10-24.
50. Кузнецов П. В. Маркетингове управління асортиментом продукції підприємства в умовах інформаційної економіки / П. В. Кузнецов, І. А. Парфентенко, Д. П. Балагула // Вісник економіки транспорту і промисловості. - 2015. - Вип. 49. - С. 198-204.
51. Лизанець А.Г., Долинай Т.Т. Регулювання товарної та асортиментної політики підприємства на засадах категорійного менеджменту. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*, 2016. Серія Економіка. Випуск 2(6). С. 91-96.
52. Лісовська О. Л. Економічна політика і економічна безпека України : [навч. посіб] / О. Л. Лісовська. – К. : Вид. НА СБ України, 2003. – 183 с.
53. Мазаракі АА, Ільченко НБ. Мерчандайзинг: навч. посібник для студ. вищих навч. закладів- К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015.

54. Маліновська О.Я. Проблеми державного регулювання розвитку підприємництва в Україні // Регіональна економіка. - 2006. - № 1. - С. 200-205.

55. Мартинюк В. П. Проблеми моніторингу та забезпечення економічної безпеки держави / В. Мартинюк // Світ фінансів. – 2007. – Випуск 4 (13). – С. 185–187.

56. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджена наказом Міністерства економіки України № 60 від 02.03.2007 р. [Електронний ресурс] / Міністерство економіки України. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=97980&cat_id=38738.

Таврійський державний агротехнологічний університет 131

57. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України / Національний інститут проблем міжнародної безпеки ; За ред. А. І. Сухорукова. – К., 2003. – 64 с. 276

58. Мокляк М.В., Сафонов М.С., Максименко Є.М. Аналіз методів формування асортиментної політики торгового підприємства. *Економіка та управління підприємствами*, 2019. Випуск 27. С. 204-210.

59. Моргачов І.В. Перші кроки відкриття власної справи: сучасні технології та дилеми / І.В. Моргачов, О.Ю. Чорна, Н.О. Держак // Вісник СХУ ім. В. Даля. — 2018. — № 4(245). — С. 66-70.

60. Моргачов І.В. Удосконалення державної інноваційної політики розвитку науково-технічних систем : монографія / І.В. Моргачов. – Луганськ : вид-во «Ноулідж», 2014. – 388 с.

61. Мунтіян В.І. Економічна безпека України: монографія. – К.: КВІЦ, 1999. – 461с.

62. Носач Н., Ставерська Т. Аналіз стану та тенденції розвитку торгівлі Харківської області, Причорноморські економічні студії. 2016. Вип. 12 (2). С. 60–64.

63. Носова О.І. Інвестиційний клімат в Україні: основні напрями поліпшення / О.І. Носова // Стратегічні пріоритети. - №1(6). – 2008.

64. Овсак О.П., Кривицька Н.Ю., Могімі К.Б. Сутність та складники комерційної діяльності хендлінгової компанії, Причорноморські економічні студії. 2018. Випуск 36. С. 145-150.
65. Овчаренко Є.І. Передумови державного регулювання високотехнологічної самозайнятості населення [Текст] / Є.І. Овчаренко, І.В.Моргачов, Н.О.Держак // International economic relations and prospects for national development: contemporary challenges and solutions: monograph / under the editorship of Prof.M.I.Fleychuk, Dr.U.A.Ganski, Prof. V.U.Kazlouski [and other]. – Daugavpils: Daugava Print, 2018. – Part III. – С.299 – 315.
66. Овчаренко Є.І. Система економічної безпеки підприємства: ознаки та принципи функціонування. Економіка. Менеджмент. Підприємництво : зб. наук. праць. 2012. 24(Ч. 2). С. 133 – 143.
67. Олейников Е. А. Экономическая и национальная безопасность : [Учебник для студ. вузов, обучающихся по спец. “Национальная экономика” и др. экон. спец.] / Российская экономическая академия им. Г. В. Плеханова ; [Е. А. Олейников (ред.)]. – М.: Экзамен, 2004. – 766 с.
68. Основы экономической безопасности (Государство, регион, предприятие, личность) / Под ред. Е.А.Олейникова. – М.: ЗАО «Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1997. – 288с.
69. Панчук А.С. Аналіз розвиненості потенціалу стратегічного маркетингового управління комерційною діяльністю підприємств, Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2019. Випуск 1 (18). С. 166-170.
70. Пастернак-Таранушенко Г. Економічна безпека держави. Статика процесу забезпечення. Підручник для державних службовців, науковців, студентів і аспірантів вищих навчальних закладів економічного профілю / За ред. професора Б.Кравченка. – К.: „Кондор”, 2002. – 302с.
71. Перевозова І. В., Попадинець І. Р., Перевозова Д. Д. Аналіз структури товарного асортименту будмаркету. *Theoretical and Practical Aspects of Economics and Intellectual Property*, 2017. Issue 16. С. 91-98.

72. Примак Т.О. Маркетингові комунікації на сучасному ринку: Навч. посібник. - К.: МАУП, 2015. - 200 с.
73. Радзієвський О. Суперечності доларизації економіки України в умовах фінансової глобалізації / О. Радзієвський // Економіка України. – 2005. - №2. – С.16 – 23.
74. Саєнко М.Г. Стратегія підприємства: Підручник. - Тернопіль: Економічна думка, 2016. - 390 с.
75. Свічкарь В.А. Комерційна діяльність посередницьких компаній в умовах ринкової економіки, Економіка і регіон, 2018. № 1 (68). С. 149-155.
76. Семененко І.М. Економічна стійкість підприємства: сутність і поняття. Вісник Східноукр. нац. ун-ту імені Володимира Даля. 2010. Том 2. Випуск 144. С. 78 – 82.
77. Система економічної безпеки держави / під заг. ред. А. І. Сухорукова / Національний інститут проблем міжнародної безпеки при РНБО України. – К. : ВД «Стилос», 2009. – 685 с.
78. Снопенко М.Г., Чорна О.Ю. Підвищення інвестиційної привабливості регіону: матеріали XXII міжнародної науково-технічної конференції «Технологія-2019» (26 - 27 квітня 2019 р. м. Сєвєродонецьк). – СХУ ім.В.Даля, 2019. – С.152-153.
79. Сухоруков А. І. Проблеми фінансової безпеки України : [монографія] / А. І. Сухоруков; [передмова акад. НАН України С.І. Пирожкова]. – К. : НІПМБ, 2005. – 140 с.
80. Ткаченко В.Г. Инвестиционные и инновационные процессы в АПК Украины в условиях аграрной реформы: монография. – Луганск: Книжковий світ, 2010. – 272 с.
81. Ткляленко С.І. Інвестиційна безпека в умовах глобалізації фінансових потоків / Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2010. – №1. – С. 282 – 292.
82. Трансформації системи економічної безпеки підприємства: монографія / Є. А. Івченко. – Сєвєродонецьк: вид-во СХУ ім. В. Даля, 2018. 420 с.

83. Фінанси: підручник. / за ред. С. І. Юрій, В. М. Федосов. – К. : Знання, 2008. – 611 с.
84. Фінансова безпека підприємств і банківських установ: монографія / за заг. редакцією д-ра економічних наук, проф. А.О. Єпіфанова [А.О. Єпіфанов, О.Л. Пластун, В.С. Домбровський та ін.] – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – 295с.
85. Хитрін О.І. Фінансова безпека комерційних банків / О.І. Хитрін // Фінанси України. – 2007. - №11. – С. 118 – 123.
86. Шлемко В.Т., Бінько І.Ф. Економічна безпека України: сутність і напрями забезпечення. – К.: НІСД, 1997. – 144с.
87. Череп А.В. Основні аспекти комерційної діяльності підприємств / А.В. Череп, О.Л. Ортинська // Продуктивні сили і регіональна економіка. – 2008. – Ч. 1. – С. 198-203
88. Чміль Г.Л. Комплексна оцінка ефективності комерційної діяльності підприємств роздрібної торгівлі, Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. 2018. Том 29 (68). № 4. С. 117-122.
89. Экономическая безопасность: [энциклопедия] / Руковод. проекта А.Г. Шаваев. – М. : Изд. дом “Правовое просвещение”, 2001. – 512 с.
90. Экономическая безопасность: Производство – финансы – банки. / Под ред. В.К. Сенчагова. – М.: Финстатинформ, 1998. – 616 с.